

TVAR

9
1999

„Potřebujeme vyhrát, cítíme šanci,“ řekl Vladimír Novotný, mluví Litvínova, jenž ztrácí na Vítkovice a Pardubice dva body. Mladá fronta Dnes, značka pes + čtk

LITERÁRNÍ OBŤYDENÍK

29. dubna

20 Kč

Zamyšlení nad poezií, prokletými básníky a jinými věcmi

Zdeněk Lorenc

Francouzsky maudit, česky prokletý. Podle Robertova Slovníku jazyka francouzského prokletý je ten, koho odvrhl Bůh nebo odsoudila a vyhnala společnost. Jako příklad se uvádí esej Paula Verlainea Prokletí básníci (Poètes maudits, 1884) a citát z básníka Gérarda de Nerval: „Prokleta budíž naděje! Prokleta víra a prokleta, především, trpělivost!“

Dílko Paula Verlainea Prokletí básníci vyšlo česky u Girgala až roku 1946. Přeložil a k tisku připravil Adolf Kroupa. (Překladatelé: Ivan Slavík, Karel Čapek, Jindřich Hořejší, Hanuš Jelínek, Vítězslav Nezval, J. M. Tomeš, Zdenka Pavlousková, Otto F. Babler, Bohuslav Reynek a Adolf Kroupa.) Na čelním místě je tu studie F. X. Šaldy Několik „Prokletých básníků“ čili příspěvek k tématu básník a společnost. Knižku uzavírá studie Karla Teiga K českému překladu Prokletých básníků. Obsahuje obrazové přílohy a kresby, mezi nimi od Toyen a od M. Pospíšilové. Paul Verlaine tu určuje jako „prokleté básníky“ Tristana Corbièra, J. A. Rimbauda, Stéphana Mallarméa, Marcelinu Desbordes-Valmoreovou, Vilièse de l'Isle Adama a sama sebe, Pauvre Léliana, což je anagram jména Paul Verlaine. Ovšem v prvním, tedy původním vydání Les Poètes maudits, k němuž došlo v Paříži u Léona Vaniera roku 1884, jsou pouze básníci tři: Tristan Corbière, Artur Rimbaud a Stéphane Mallarmé. (Přetisk tohoto vydání vyšel u Sladkine, Ženeva 1979.) V roce 1888 Verlaine vydal nové Les Poètes maudits, kde zpracoval šest autorů, jak vidíme v českém vydání. Verlaine jasně odhaluje pak to, že uvedl tento citát z Mallarméa: „...zda není pravda, že dnes, vždy a na věky upřímný básník vidí, cítí a ví, že je prokletý každým režimem, ó Stello?“ Karel Teige ve svém literárně ideovém až ideologickém výkladu vysvětluje roztržku poezie a jejich tvůrců se spo-

lečností. Předvídá společnost zblavenou rozporů, v níž bude fungovat poezie, kterou podle Lautréamonta budou dělat všichni, a to jako výraz života či jeho ztotožnění s ní. Nelze tu však necitovat pasáž z Teigovy studie o Baudelairovi, která provází Baudelairovu novelu Fanfarlo. (V překladu J. Nevařilové vydal Jan Fromek, Odeon, 1927.) „K řadě postupných vymožeností emancipace poezie počaté romantiky nepřičítají Musset ani Byron, tím méně Viktor Hugo, téměř ničeho. Byť se jejich jména skvěla slávou v každé literárněhistorické příručce s veškerou majestátností a zbožněním, nebudou vyslovena tam, kde jde o to, nakreslit postup osvobození, očisty a renesance poezie: vlastní tvořivá práce na vývoji děla se ostatně vždycky neoficiálně a neakademicky spíše ve skrytu než před auditoriem a pod patronací, zvláště v neutěšeném měšťanském XIX. století. A tak reprezentant a nositel živého vývoje básnictví v nejvlastnějším smyslu budou pro nás vždy spíše oni »prokletí básníci« než veličiny obecenstvem aklamované a akademiemi uznávané. Budou to především oba z prvních romantiků, básníci světem zapomení a nepoznaní: šilený a dobrodružný Gérard de Nerval, básník Loreley a Chimér, a vzácná a nešťastná osobnost, syn prokleté krve, buřič a královský orel, tulácký, vzdorný a revolucionářský básník Petrus Borel. Borel žíznil po svobodě, nuzačící rebel doby, ovládané hloupými bankéři a zločinným králem, anarchický a excentrický duch, pravý předobraz prokletých básníků, opojený dobýváním bastil, lycantrophe, vlkodlak nezávislosti, básník rapsodie, jež těžce a nenasnadno se shodují s metrickými předpisy, jsou plny zvláštních obrátů a neologismů, prolamují duté formule zděděných poetik.“ F. X. Šalda - in J. A. Rimbaud, božský rošťák - říká: „Rimbaudem končí definitivně období staré poezie, která je rétoricko-po-

pisným opisem skutečnosti. Básník stává se svéprávným tvůrcem a vynálezcem: neopisuje skutečnost, vytváří rovnocennou skutečnosti, tedy skutečnost novou; a vytváří ji svou metodou alchymie slovní. Vynalézání nového básnického jazyka, jenž by se obrátil ke smyslům a sděloval se jim, je vlastní odkaz dnešním básníkům. Zde je opravdové absolutno básnické - ač má-li toto slovo míti vůbec smysl v snažení lidském - i cesta, jak je uskutečňovati.“ O druhém verlainovci Stéphanu Mallarméovi (Lumír, 1899) praví toto: „Vystupoval stále víc z tohoto média společnosti, stoupal stále výš do řídkšího vzduchu, do velehor Absolutna a ryzího Symbolu pro Symbol. Všechna relativita, vztah a účel pro něho zmizely, chtěl podávat básnické absolutno vysloveno absolutně obrazů, svět Ideje vyhnat v hrot a spojit v jediném bodě se světem Obrazu a dojít tak k absolutní, hermetické, řekl bych, syntézi!... Nebude působit tím, čím myslil a chtěl, ale tou tajemnou a neurčitou pečeti, jakou vtiskne na čelo každého z nás hlavní a nejpodstatnější Spolutvůrce a Spoluvník všeho, jemuž se tak uhybal, ale neuhnul: Ž i v o t.“

O francouzských literárních proklacích je i francouzská kniha, která má název Rimbaud, Cros, Corbière, Lautréamont (Lafont, 1980). Obsahuje básnické dílo uvedených autorů a jeho prezentaci. Rimbauda uvádí A. Blottière, Charlese Crose Pascal Pia, Tristana Corbièra M. Dansel, Lautréamonta J. Bancilhoma. Předmluva odborníka na postparnasistickou dobu, jímž je Hubert Juin, je zasvěcená a explikativní. Citujme něco.

„Rimbaud, Cros, Lautréamont, Corbière, prokletí básníci? Nelze o tom pochybovat. Paul Verlaine vůbec neznal Isidora Ducasse, comta de Lautréamont, když právě skládal svou galerii »prokletých básníků« a vyhnal z ní Charlese Crose s gestem nevole, což bylo gesto nespravedlivé. Popravdě, co překvapuje a co tyto čtyři básníky spojuje, je to, že psali v opuštěnosti. Prokletí je tedy: nepřítomnost čtenářů. Jsou to tak odvážní novátoři, že se změni v samotáře - a jsou solidární s člověkem, který neexistuje a kterého oni objevují. Literatura se nikdy nesetkala s takovou pohromou: je to konec romantismu.“ „...Co odlišuje záměrně pokoutní produkci těchto autorů od běžné produkce v této epoše, v jejich epoše, je nedočkavost. Cítíme rozechvění, že mají vyslovit něco, co jim vyslovit nejde. Cítíme, že jsou na obrovité hraně, kde se hraje o všechno. Nikdo nechce tisknout Rimbaudovy texty. Parnasisti odmítají Crose. Naše (Pokračování na straně 4)

OBSAH:

Jiří Staněk
k Divišově skonu

Rozhovor
s P. Härtlingem

Dragan Velikić
Inventář odchodu

Světový den
divadla

P. P. Selver

Čítanka
Václava Kahudy

O kádrování
nevlídném i vlídném,

které provádí Petr Borkovec v článku *Svatý hněv Vladimíra Novotného* (Lidové noviny z 8. 4. 1999).

Nevlídné kádrování se týká nejen jedné kritiky od Vladimíra Novotného, ale hlavně Tvaru, v němž také Novotný publikuje; neboť jeho redaktorům prý je „tradičně šumafuk, co a jak ve svém bezedném časopise tisknou“. Za to je třeba Tvar potrestat. Proto Borkovec denuncuje, že Tvar dostal na svou existenci velkou finanční podporu, a to snad také díky „pseudokritikovi“ Vladimíru Novotnému, který je členem rady, jež finanční podpory uděluje.

Týká-li se velmi nevlídné kádrování hlavně časopisu Tvar, pak velmi vlídné kádrování se týká večerů o současných českých literárních časopisech (večery pořádala Společnost F. X. Šaldy na pražské filozofické fakultě). Borkovec zdůraznil „pozorně připravenou reflexi“, kterou na večeru o Tvaru pronesla Libuše Heczková.

Také jsem se zúčastnil 23. února diskuze o Tvaru. Po referátu Heczkové - jež namáhavě luštila z poznámek - jsem vyslovil několik námitek k řečenému (vedle Heczkové o Tvaru referoval i Jiří Zizler). Řekl jsem, že jsem čekal rozbor současných duchovních situací a to, jak na ni Tvar dobře či nedobře reaguje a odráží nejvíce básnickou situaci současné postižené generace, a odmítl jsem některé nekritické postupy Libuše Heczkové. V literárním dění žiji víc než šedesát let, a jsem tedy svědek a pamětník, odmítl jsem tudíž např. kritiku obsažné statí Michala Bauera o tom, co se dělo v roce 1946 a jak se to dělo.

Vidím proto v Borkovcově nerozumném a stylisticky špatném článku nechvalný střet zájmů: někoho vychválit a druhého či třetího zatratit, a to pomocí jakéhokoliv postupu. Nepamatuji se na žádný pokus na svobodné české literární scéně zničit nějaký časopis mocensky neliterárním, pavlačovým způsobem, který zdůrazní, že onen časopis dostává na svou činnost finanční podporu - když je to přitom vyvrhel, protože tiskne jakéhosi kritika, a když je to zmetek podle jakéhosi referátu. Cíl kádrování: potrestat Tvar tak, že se mu podpora odbere či citelně zmenší a zabráni se, aby existoval.

Překvapuje mě, že redaktori Lidových novin takový článek otiskli. Nebo tu jde rovněž o střet zájmů? Anebo kdekdo je poškozován minulými i současnými násilnostmi natolik, že odpravování fyzické i duchovní se stalo normou?

ZDENĚK LORENC

Kdo nás reprezentoval - duben

Berlín: Výstava Grand Prix Obce architektů, Swingové kvarteto Praha, Václav Havel: Vyrozumění (divadelní skupina Leipziger Spielmeinde). **Bratislava:** Na konci světa - výstava Jindřicha Štreita. Buddhismus na Bajkale - přednáška Luboše Bělky. Prezentace filmového časopisu Biograf. Literární kvarteto: Jos. Chuchma, Jana Juránová, Jiří Olič. Fórum mladého filmu. Tanec v souvislostech - Nina Vangeli. **Brusel:** Cyklus 10x Česko. **Budapešť:** Liszt a Praha. České dny - výstava fotografií Attily Vargy a Jindřicha Štreita. V Szegedině: diskuse časopisů Souvislosti a Pannonhalmi Szemle, Respekt a Magyar Narancs. Filmy J. Papouška a J. Švankmajera. Setkání s Petrem Šabachem - vydání jeho knihy v maďarštině. **Bukurešť:** Ženy a jejich obraz v životě a filmu (Chytilová, Pavlásková). Sedmdesát let Milana Kundery - Jirešův film Zert. Kafkův týden v Bukurešti - filmy. Koncert kytaristy V. Bláhy. **Haag:** výstava Blízka setkání: Kadlec, Kintera, Svoboda, Malina. Výstava Extra Art. Boni Pueri - J. S. Bach: Matoušovy Pašije. Fotografie Dany Kindrové. Ženy kolem Franze Kafky - literární - hudební pořad. **Kyjiv:** Výstava: osobnosti české grafiky. **Londýn:** Galerie MXM - David, Cisařovský, Matoušek, Kadlec, Bromová, Černický. Život s českou hudbou - seminář Sira Charlese Mackerrase. Architektura - seminář Evy Jiřičné, čes. architektky žijící v Londýně. Móda bez hranic - čeští a britští návrháři. **Moskva:** Fotografie Jaroslava Prokopa. Divadelní seminář o experimentálním divadle. **New York:** Galerie MXM. Karikatury Adolfa Hoffmeistera. Aleš Květová - výstava kovových plastik. James Ragan (básník československého původu) - čtení z poezie. Erotikon - film Gustava Machatého z r. 1929. **Paříž:** Jože Plečnik - slovník architekt na Pražském hradě. Tradice českých velikonočních svátků. Přednáška Dr. Prelovského o Jože Plečnikovi. Prezentace CD-ROMU Květy Pacovské Půlniční hra. Koncert Hany Hegerové. Sochy Vladimíra Škody. **Sofie:** Výstava bulharských absolventů českých uměleckých škol. Sofia music a Film Fest 99. Filmy J. Menzela. Bolek Polívka - herec vesmíru. Přednáška Dity Havlínové o školském systému v ČR pro studenty gymnázia. Vašek Havel, neboli gag převrácených poetů - přednáška o malém českém divadle. **Stockholm:** Hlučná samota - výstava k výročí B. Hrabala. Lyžaři - výstava M. Velíška. Restaurace „U Švejka“ - zahájení tradičního festivalu českého piva. Ivo Kahánek - mladý český pianista. Filmy Věry Chytilové. **Varšava:** Velikonoce v českých zemích. Setkání s hudbou (Martinů, Janáček, Elgar). Kino šedesátých let (Chytilová, Passer, Menzel). České a slovenské lidové kroje - výstava. **Vídeň:** Moravská galerie v Brně. Fotografie P. Barana. Výstava českých knih pod záštitou velvyslance ČR (čtení E. Kantůrkové a M. Viewegha). Literární dopoledne pro žáky Komenského školy v Řezně. Literárně-divadelní večer: prezentace knihy G. Zand Totaler Realismus und Peinliche Poesie. Tschechische Untergrund-Literatur 1948-1953. Divadlo Orfeus - Radim Vašínska. Český kulturní týden v Innsbrucku pod záštitou velvyslance Jiřího Gruši.

Blahopřání TVARu

K *Ceně Egona Hostovského* blahopřejeme **Evě Kantůrkové**. Zároveň patří naše gratulace **Christě Rothmeierové**, která obdržela *Cenu PREMIA BOHEMICA*.

Co chystá Obec spisovatelů

20. - 21. 4. uspořádala Obec spisovatelů Setkání s knihovníky, 26. 4. Konferenci o pohádkách - za aktivní účasti P. Píthý, R. Honzáka, H. Šmahelové, K. Šiktance, F. Pavlíčka, Zd. Trošky (s KLM). 28. 4. byla udělena Cena Egona Hostovského a Premia Bohemica (s Litfondem). 13. - 16. 5. se uskutečnil Poděbradské dny poezie a založení Klubu mladých autorů (SZS Plzeň). 21. 5. - Literární workshop na veletrhu Svět knihy 99 aneb Jak se státi spisovatelem. Literární čtení studentů Gymnázia Jos. Škvořeckého, Konzervatoře Jaroslava Ježka, Institutu pro vzdělání (13. 30). Setkání ve Slavkově, Cena E. E. Kische (KALF). 27. - 29. 5. - Seminář o literatuře 18. století (Rychnov n. Kněžnou). 5. 6. Dětská Drnparáda (Varnsdorf. Milan Hrabal). 10. 6. - Lod literárů (Brno). 15. 6. - Havran 98, Cena Jiřího Marka (AIEP). 22. - 23. 6. Jak mluvíme, jak píšeme (OMS Brno). 28. - 30. 6. Mezinárodní setkání spisovatelů v Luhačovicích (OMS, PEN). 14. - 15. 9. Bezručova Opava (OMS).
Obec spisovatelů rozšířila spolupráci s knihovnami, bude se zabývat i knihovnami pro děti, handicapované občany a seniory, spolupracuje s Nadací Klíček pro dětskou literaturu.

Ivan Vyskočil se 27. dubna dožil sedmdesátin. Na snímku Dany Mojžíšová si připijí v PEN klubu s Václavem Daňkem (vlevo). Veřejných oslav bylo však více, např. studenti a posluchači DAMU vystoupili na jeho počest v Centru Franze Kafky. V obojím případě hudbou a slovem doprovázel Přemysl Rut. Cosi uspořádali i herci v Divadle Na zábradlí, a oslavy na území bydliště byly už vůbec zcela nepřehledné. Alespoň pro TVAR - který se tímto připojuje s blahopřáním.

Namlouvání v Třeboni

Menší města, známá zájmem o literaturu, u nás bohužel nejsou běžným zjevem. Patří k nim však v každém případě Třeboň, kde se v tomto smyslu stal už dávno hybným motorem tamější básník, nakladatel a knihkupec v jedné osobě, Miroslav Hule. Původně zemědělský inženýr s aprobací pro chov ryb vede dnes nakladatelství Carpio a jeho prodejnu i s antikvariátem. Čile spolupracuje s místními školami, a vůbec kolem své činnosti dokáže soustředit všechny, komu knihy něco říkají.

To bylo zřejmé hned při vstupu do přeplněného sálu v treboňské věži, kam 20. 4. pozval nejen své přátele a zákazníky, ale i kolegy z PEN klubu (mimo jiné je členem jeho výboru), aby s ním uvítali jeho novou básnickou knižku Namlouvání. V důvěrném domácím ovzduší četli spisovatelé (V. Křivánek, Zd. Schmid, D. Fischerová, J. Stránský, J. Červenková, M. Jungmann, I. Klíma, Z. Bratršková, F. Hrdlička) nejprve z knížky hostitelských básní a potom z knížek či rukopisů vlastních. Je potřeba složit hold publiku, které už si na takové besedy zvyklo chodit, ví, co od nich očekávat, a dovede klást inspirující otázky.

Dělat něco pro literaturu se tu začíná v ten pravý čas, jak ukázaly besedy ve školách, a to nejen na gymnáziu. Ani tam nebyli spisovatelé první, o čemž svědčí školní kronika. Zájem mladých lidí se pozná pouhým okem, ať je to zájem o poezii, přes niž se lze dostat na vztah k Bohu a nekonečnu, zájem o vyprávění, že někde ve světě jsou lidé vězňeni za svobodně projevený názor, ale i zájem o to, jak může dvojice autorů vytvořit společné dílo. Samozřejmě i my jsme dostávali banální otázky, které se táhnou takovými besedami snad od starověku. Ale spisovatel je proto spisovatelem, že i na ně dokáže najít novou odpověď.

Součástí zájezdu bylo samozřejmě i přijetí na radnici, exkurze v pivovaru Regent, návštěva treboňských lázní a nákup kaprů.

(červ)

Televizní cena knize

Další televizi, která se knihám nejen nevyhýbá, ale naopak s nimi účinně spolupracuje, je frankofonní televize TV5, která má v současnosti ve světě téměř 500 milionů diváků. Každý týden věnuje ve svém vysílání 6 hodin literatuře. Na knižním veletrhu v Ženevě udělila letos 15. dubna Cenu TV5 Libris, a to spisovatelce Josette Pratte, autorce románu Cíhlnička. Je to vlastně cena knihkupců, její nositelka byla vybrána mezi šesti kandidáty, jejichž dílo se vztahuje ke Québecu tématicky i autorsky, porotou partnerských knihkupectví ze světové sítě, sdružující nyní více než stovku členů ve čtyřiceti zemích. Jejím prostřednictvím se frankofonní televize snaží rozvíjet vztah mezi knihou a televizí, ať už pomocí literárních pořadů (mezi nejvýznamnější patří například Kulturní bujón uváděný Bernardem Pivotem), nebo tématicky zaměřenými soutěžemi, které probíhají zhruba každé tři měsíce. V květnu a červnu budou vítězové oceněni knihami o umění - doufejme, že se už budou moci zúčastnit i diváci čeští, protože k síti TV5 Libris se má v nejbližší době připojit i pražské Knihkupectví F zaměřené na frankofonní literaturu. **ŠC**

Solženicyn v Praze

V neděli 18. 4. začalo veřejné čtení z tvorby Alexandra Solženicyna pořádané Jazzovou sekci Artfora v evangelickém kostele U Salvátora. Celá akce byla zahájena klavírními variacemi na staroruské melodie v podání Jiřího Pazoura. Podle pořadatelů nešlo o to, přečíst jednu knihu celou, ale vytvořit atmosféru Solženicynovy tvorby. Jako první četl Jan Kasl Solženicynův projev při přebírání Nobelovy ceny.

Letos nevystoupily jen známé osobnosti, ale byli vítáni všichni, kteří měli zájem veřejně přečíst svou oblíbenou kapitolu z kterékoliv autorovy knihy. Někdo zašel jen ze zvědavosti, aby viděl, jak taková akce vypadá, jiné přivedl zájem o autora a jeho dílo. Pořadatelé byli lehcé zklamání malou účastí. Minulý rok, když se pořádalo

veřejné čtení Lawrence Ferlinghettiho, neklesl počet diváků pod dvacet, zatímco v letošním roce byli občas v publiku pouze účinkující, kteří čekali, až budou číst sami. To se stávalo hlavně v poledních a nočních hodinách. Jak řekl Karel Srp, předseda Jazzové sekce Artforum, bylo to způsobeno tím, že loni přišel sám autor, zatímco letos Solženicyn nemohl ze zdravotních a pracovních důvodů přijet. Navzdory tak malé účasti nebylo veřejné čtení přerušeno, pořadatelé byli i na tuto možnost připraveni: náhradním programem by se stala videoprojekce záznamu loňského.

Škoda že čteným textům nebylo dobře rozumět - v rozlehlé kostelní budově se zvuk příliš třásl.

MARTINA ROŠOVÁ
OLGA MAŠKOVÁ

Poznámka TVARu

Televizní Události mívaly s kulturou občas problémy. Teď se nám jí zde prezentuje podstatně méně, což by nemuselo být vždycky na škodu, kvalita je samozřejmě důležitější. Na rozhovor s manažerem skupiny Tvrdohlaví v Jednadvacítce v pátek 16. 4. se Daniela Dřtinová dobře připravila a pozornost diváků na výstavu ve Valdštejnské jízdárně určitě upoutala. Proč ale měla zapotřebí onu „světaznalou“ formulaci v otázce: „Chybí vám taky nepřítel, jako spisovatelům?“ Proč se, zcela nadbytečně, zmiňuje o literatuře, o jejich problémech zjevně nic neví? Proč ze svého místa, o němž nezastíráme, že je pro veřejné mínění významné, suverénně utrušuje jako obecně známou a prokázanou věc něco, co kdysi kdosi mimochodem zaslechla jako něčí názor? Kterým spisovatelům by měl dnes chybět nepřítel? Nemyslela spíš některé písničkáře? Chyběl snad nepřítel Bohumilu Hrabalovi? Chyběl Daniele Hodrové? Karlu Milotovi? A zůstaňme u těch veřejně oceněných: Karlu Šiktancovi, Zbyňku Hejdovi, Jáchymu či Josefu Topolovi, Pavlu Šrutovi? Magorovi nebo Kriseové? Klímovi, Wieveghovi? Jandourkovi, Matouškovi, Kabešovi, Stránskému, Kantůrkové, Rotrekloví? Chyběl snad Ivanu Divišovi... Moderátorka má samozřejmě právo nevidět do současné literatury - pokud se k ní veřejně nevyjadřuje.

JANA ČERVENKOVÁ

Radost ze psaní

Psát o psaní nebývá lehké. Jen málo autorům tohoto žánru se to podařilo jako třeba Karlu Capkovi nebo Václavu Lacinovi. Zůstávali v pozadí, nepřetěžovali fakty, a byli dokonce i zábavní. V poslední době se mi dostala do ruky kniha autora, kterého bych k nim bez rozpuků přičítal. Ač se objevil svého času jako zářivá hvězda na literárním nebi, stojí tato jeho knížka nezaslouženě stranou čtenářského i literárněvědného zájmu. Jde o devět brilantních esejů a osm básní Raye Bradburyho, které nabídl letos pod titulem „Zen o umění psát“ ve zdařilém překladu Aleny Kottové pražské nakladatelství Pragma. Název si zvolil autor, jak sám říká, pro jeho „provokativní“ povahu. Svým způsobem módní praxe znovohodnotění buddhismu je mu pro zajištění lepší čtenářské pozornosti stejným prostředkem, jakým byl kdysi pro pouliční medicemany fľašinet, bubinek a indián Čermonožec. Nechávil stranou technickou stránku psaní, neskouzává nikde na úroveň metodické příručky, a hlavně ani chvíli nenudí. „Žádná oblast, kterou bez výhrad milujeme,“ říká, „nemůže být pro spisovatele špatná. Pouze příliš vědomí vlastního já může v každé oblasti nadělat hodně škody“. Učí nás, „jak vyšplhat na strom života... a slézt dolů, aniž bychom si polámali kosti nebo ducha“. Zpovídá se z radosti, kterou mu spisovatelské povolání přináší. Svě esej psal víc než třicet let při svých ostatních knihách, práci divadelního ředitele, scénaristy, poradce pařížského Disneylandu a všech ostatních řemesel, jimiž v životě prošel. Svým esejům dává často neobyčejně dlouhé názvy, za všechny alespoň jeden: „Niklákové investice: 451 stupňů Fahrenheitů“. Připomíná mi tak některé tituly našich obrozenců. Srovnání není nijak nepřipadné. Základy americké společnosti kladli totiž stejní nadšenci jako oni, a přes všechny peripetie to v ní zůstává dodnes a občas se to znovu spontánně projevuje.

Bradburyho esej ve vyšly v originále v roce 1989, kdy jsme se rozloučili s totalitou. Škoda že jsme si je nemohli přečíst hned tenkrát a že nejsou ani dnes na místě, které jim po zásluze náleží. Pro pochopení americké literatury a jejich tvůrců, které někdy stejně nekriticky glorifikujeme jako omdlité, jsou totiž nadmíru poučné.

ZDENĚK JANÍK

Oznámili TVARu

• Památník národního písemnictví pořádá 13. 5. v 17. 00 křest CD Jany Levitové a Vladi-

míra Merty *Adam a Eva - staré moravské balady*, zároveň vystavuje v prostorách Strahovského klášteře *Nejkrásnější knihy roku*.

• PEN zve 4. 5. na čtení švýcarského autora (něm.) *Paula Nizona* - s překladem. 6. 5. na uvedení knížek *Jany Štroblové Hlasy odnikud a Vladimíra Křivánka Testamenty*. 13. 5. čte *Lenka Procházková* ze svých fejetonů *Tentokrát aktuálně*. Vždy v 17.00.

• Studio Paměť uvede 28. 4. literární večer *Josefa Floriana Sedící kameny (Jos. Mlejnek)*, 30. 4. koncert *Radúza má koncert*. Vždy v 19. 30.

• Slezské muzeum v Opavě, Ústav pro českou literaturu, Ústav bohemistiky a knihovnictví Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě ve spolupráci s Ústavem slovenské literatury SAV v Bratislavě chystají na dny 14. - 15. 9. 42. *Bezručovu Opavu*. Předběžné přihlášky na literárněvědnou konferenci *Návraty k velkým* do konce dubna na telefonu 0653 - 625024, Alena Chudárková.

• Tomáš Hokův ohlašuje vznik *Společnosti pro soudobou dokumentaci* jako prvního nástupce Dokumentačního střediska a knihovny při UJS. Společnost zatím nemá sídlo, žádá proto o zaslání pošty na adresu SSD, P.O.BOX 84, 111 21 Praha 1, tel. 82 19 376 (dop. a večer).

• Nakladatelství Arbor vitae uvítalo knižku ve Francii žijícího výtvarníka *Miloslava Mouchy Životaběh* v galerii Bayer a Bayer, brněnské nakladatelství *Petrov* knížky *Petra Kotátka Úvod do zoologie*, *Simony Monyové Krotitelka snů*, *Mariana Pally S chloupkem na jazyku*, *Národní divadlo publikací ND - historie a současnost budovy*.

• Filozofická fakulta Ostravské univerzity pořádá 10. - 11. 11. Mezinárodní vědeckou konferenci k 60. výročí úmrtí S. Freuda pod názvem *Sigmund Freud - poselství a inspirace*, která navazuje na psychoanalytický ostravský seminář z roku 1996 a je přípravou na mezinárodní symposium r. 2006 (150. výročí narození S. Freuda). Vystoupí významní domácí i zahraniční odborníci z oblasti psychologie, filozofie, historie, výtvarného umění a literární vědy. (Přihláška a další informace na adrese: Děkanát FF OU, pí. Eva Mikešová. Reální 5, 701 03 Ostrava 1).

• Univerzita v Amsterdamu nám prostřednictvím bohemistky *M. van Duijkeren-Hrabové* oznamuje, že u nás chvalně známý překladatel z holandštiny *Kees Mercks* je navržen za Nizozemsko na cenu Aristeion za překlad *Hrabalových Proluk*. Mercks překládal i Vaculíka, Grušu, Klímu, Havla, Křížana, Weila.

• Polský institut a Maďarské kulturní středisko zorganizovaly společnou panelovou diskusi *Jak žít v Evropě Unii?* za účasti Piotra Pacewicze, Petra Příhody a László Kériho.

• Rakouské velvyslanectví a Rakouský kulturní institut pořádaly ve Viole setkání s *Wolfgangem Georgem Fischerem*, prezidentem Rakouského PEN klubu, spojené se čtením z jeho knihy *Wohnungen* - s doprovodem českého překladu Hany Žantovské.

• Časopis *Místní kultura 5* uvažuje mj. o Domech kultury, o místních rozpočtech na kulturu, o dětech a mládeži, o malých knihovnách. Vrací se k Bohumilu Hrabalovi a jeho Nymburku, což jímá se taky o Rožďalovce a Rokycany.

• **Black Point** vydává na CD a MC písničky Chadimovy a Faitovy na texty Wernischovy,

Kde dostanete TVAR

PRAHA = Tvar už ve čtvrtek! Academia, Národní 7 Academia, Václavské nám. 34 Fišer, Kaprova 10 Fortuna, Ostrovní Jan Kanzelsberger, Národní 11 Knihkupectví na FFUK, nám. J. Palacha 2 Knihkupectví na Mústku, Na Příkopě 390/3 Prospektrum Na Poříčí 7 Mafa - Aurora, Opletalova 8 Paseka, Ibsenova 3 Samsa, Pasáž u Nováků V Jámě 3 Seidl, Štěpánská 26 Svoboda, Na Florenci 3 Tabák (Česrea), Kaprova (u FF UK) U knihomola, Mánesova 79 Volvox globator, Opatovická 26 Zvon, Jindřišská 23 Redakce Tvaru, Na Florenci 3 (6. patro)	FRÝDEK-MÍSTEK Wembley tabák, Růžový pahorek 508 HODONÍN Knihkupectví, Národní tř. 21 JIHLAVA Knihkupectví Otava, Komenského 33 LITOMYŠL Paseka, Smetanovo nám. NÁCHOD Knihkupectví Milena Hašová, Palackého 26 OLOMOUC Studentcentrum, Křížkovského 14 OSTRAVA Fiducia, Mlýnská ul. Knihkupectví Artforum, Puchmajerova 8 PLZEŇ Knihkupectví Fraus, Goethova 8 PRACHATICE Knihkupectví Nahore, Křišťanova 11 SEDLÉC - PRČICE, VOTICE, SEDLČANY Knihkupectví A. Podzimek TŘEBOŇ Carpio, nám. T. G. M. 93 VSETÍN Malina, Dolní nám. 347 ŽDAR NAD SÁZAVOU Buček, vlakové nádraží
BRNO Český spisovatel, Kapucinské nám. 11 Barvič-Novotný, Česká 13 Knihkupectví P a Š, Palackého 66 Ženíšek, Květinářská 1 ČESKÉ BUDĚJOVICE Omikron, nám. Přemysla Otakara II. č. 25 FRANT. LÁZNĚ s. f. »od Františka«, Národní 13	...a na novinových stáncích PNS, Mediaprint-Kapa a ostatních distributorů <small>Tvar distribují firmy A.L.L. Production, Transpress, Mediaprint-Kapa, RAM, PNS s redakce, Objednávky do zahraničí přijímá redakce.</small>

Meyrinkovy a Vokolkovy pod názvem *Transparent People - Průhlední lidé*.

• **Divadlo Pod Palmovkou** hostilo filmový pořad *Lenky Cingrošové Zemřel mlád 24 let - Václav Hrabě*.

• **Martin Reiner a Petr Odillo Stradický ze Strdic** uspořádali v hospodě v Řepicích u Strakonice *Poetický víkend v Řepici*.

• **Uměleckoprůmyslové muzeum** dalo prostor debatě na téma *Budou lidé v 21. století chodit do muzea?* - v rámci debatního programu Karla Poppera.

• Na základě grantového programu Open Society Fund uspořádalo **Středočeské muzeum v Roztokách** setkání *Sejdeme se na nádvoří - vyrábíme pravý šperk*, s keramickou dílnou pro děti i dospělé.

• Nakladatelství **Mladá fronta a Magistrát HL. M. Prahy** měly Poslední pořad sezóny *Salon neznámých* v klubu Bludička. Vystoupili Anděla Obláčková a literární skupina Mamut.

• Vyšlo první číslo **Universitas - revue Masarykovy univerzity v Brně**, které chce zaujmout články Jiřího Zlatušky Informační společnost a Česká republika, Jiřího Vítky Postmodernismus a pojetí demokracie, Ivo Cetla Genetika v současné evoluční syntéze. Přináší i rozhovor s prof. A. Lassem o vysokoškolské výuce u nás a v USA.

• Porota polské **Mezinárodní soutěže Hledáme nové talenty** oznamuje, že druhou cenu v poezii na téma „Nejdražší rodinné zhnízdlo“ dostala Lucie Przewczkova - Vaškova v Českého Těšína a jedním z osmi čestných uznání byl poctěn rovněž Čech - Libor Martínek z Krnova. Gratulujeme.

• **Pražské komorní divadlo** ohlašuje dvě premiéry: *OSTROSTŘELCI I.* - minidramata Davida Jařaba, J. A. Pitínského, D. D. Pařízka, V. Morávka aj. 10. 5. V Divadle Na zábradlí. *Karla Steigerwalda SOUSEDÉ* 18. a 23. 5. v Cínoherním klubu.

• **Muzeum B. Němcové a Textilní muzeum v České Skalici** opět zahájily turistickou sezónu.

• **Media Alert** vyhlásil výsledky literární *Soutěže s Parkerem*.

• **Místní úřad v Přiboru** 28. 4. slavnostně otevřel *Rodný dům Sigmunda Freuda*.

• Nakladatelství **Bachant** chce se skupinou studentů vydat autorský sborník (náklad asi 800 kusů) za účasti Čechů i Slováků, kteří dosud ne-našli odvahu či nemají kde publikovat. Kdo píše básně nebo povídky, ať zašle na adresu Bachant, Banskobystrická 36, 621 00 Brno, karlos@cis.vutbr.cz.

• **Divadlo v Dlouhé** pořádá 12. 5. derniéru hry *Josefa Topola Konec masopustu*. V témže divadle lze od 16. do 20. 5. vidět představení festivalu *Dítě v Dlouhé* - hraje se 4x denně.

10. května tomu bude 10 roků, co zemřel významný slovenský spisovateľ Dominik Tatarka. U nás je znám především knihami *Démon súhlasu*, *Pisačky* a *Navrávačky*. Na fotografii Viktora Stoilova jsou jeho čeští přátelé, kteří plní Tatarkovu závěť, určenou jim v *Pisačkách*: sejit se někde na kopci - byl to Vyšehrad - vzít obláček, na který všichni plivnou, a pod Železničním mostem jej hodí do Vltavy. Obláček drží Milan Jungmann, plive Václav Havel, zády k nim stojí Tatarkova přítelkyně Eva Štolbová, která se významně zasloužila o vznik *Navrávaček*. Byli tam tenkrát ještě i Olga Havlová, Jan Lopatka a jiní. „Režisér“ Tatarka musel předvídat, že v téhle komické pozici budou na něho přátelé vzpomínat s úsměvem.

• Vajíčko v kleci nám jako „příspěvek do redakčních rychlošipáckých analýz z ryze katolické Moravy“ zaslala redakce časopisu **ALUZE - časopis pro literaturu, filozofii a jiné**.

Poděkování TVARu

Díky moderním metodám public relations a neúnávnému úsilí týmu expertů z okruhu Sdružení na podporu vydávání časopisů je zatím velice úspěšná benefiční mediální kampaň (jejíž součástí byla např. série článků na téma *kolik si kdo zaslouží peněz*, uveřejněná v Lidových novinách pod jmény „Adam Drda“ a „Petr Borkovec“, ale i mnohé další akce). Náklad Tvaru utěšeně stoupá, čísla 8 si naši distributoři objednali o 350 výtisků více než čísla předcházejícího!

Jen tak dál, soudruzi-kulturní pracovníci! Děkuje za podporu vydávání časopisu Tvar!

Nová telefonní čísla TVARu

V souvislosti s přestěhováním redakce z 6. patra do patra 3. byla změněna telefonní čísla. Tvar má tedy nyní tato čísla:

(02) 228 28 399

Lubor Kasal, Božena Správcová

(02) 228 28 398

Věra Pašková,

tajemnice Blanka Davidová

(02) 228 28 397

fax

Omlouváme se všem přátelům Tvaru, kteří se nemohli do redakce dovolat po 14. dubnu.

SLOVENSKÉ DROBNICE (48)

K Veľkonočnému týždňu patričnú atmosféru prináša aj sakrálna hudba. Dvořákov oratórium *Stabat mater* patrí k najobľúbenejším skladbám svojho druhu. Text je pripisovaný talianskemu právnikovi a neskoršiemu františkánskemu mníchovi Jacobovi de Benedictis. Dvořákovu skladbu teraz naštudoval s FOK a Českým filharmonickým zborom Brno Leoš Svárovský. Ako sólistov si pozval slovenských interpretov: Henriettu Lednárovú, Martu Beňačkovú, Gustáva Beláčka a Miroslava Dvorského. Bol to veľmi zdarilý večer. Všetci štyria umelci sa v rôznej frekvencii objavujú na pražských pódiách. Marta Beňačková, ktorá patrí k najlepším slovenským interpretkam svojej generácie, naspievala tento part aj na supraphonskú nahrávku s Jiřím Bělohávkom. Basovú úlohu v tej nahrávke spieval Peter Mikoláš. Gusto Beláček patrí k najmladšej generácii slovenských basistov. V Prahe sme ho tento rok počuli v Bethovenovej Misse solemnis pod taktovkou Sira Charlesa Mackerrasa. Jeho príjemný bas a dobrá postava ho priam predurčujú k operným kreáciám. V lete by sme ho mali opäť vidieť v Stavovskom divadle ako Leporella v Donovi Giovanni. Je ale škoda, že ho nepozývajú hosťovať častejšie, veď má naštudovaných asi 25 operných basových postáv. Keď už spomínam Missu solemnis, nie je vo verejnosti tak známe, že jej prvú kompletnú prevedenie bolo na našom území vo Varnsdorfe v roku 1830. Svedectvom o tom je aj pamätná tabuľa na varnsdorfskom dekanskom kostole. Míra Dvorského mám možnosť na pražských pódiách sledovať už viac než desať rokov. Jeho krásny zvukový hlas s emotívne pôsobivou interpretáciou ho radí k popredným tenoristom súčasnosti. Škoda, že prevažne je pozývaný len ku koncertným vystúpeniam. Spomínam na jeho zdarilé hostovanie Princa v Rusalke v Národnom divadle - to už je dobrých pár rokov. Pričom dobrých a spoľahlivých tenoristov nikdy nie je dosť.

Aj v Prahe môže vzniknúť zaujímavá publikácia k slovenským regionálnym dejinám. Potvrzuje to vlastným nákladom vydaná štúdia *Zničené Kovavy* od Pavla Haluku, ktorá vyšla tento rok. Malohostská obec Kovava nad Rimavicou podľahla 3. augusta 1911 zničujúcejmu požiaru. Túto udalosť autor zachytil v dobových spomienkach a doplnil bohatým ilustračným materiálom. V štúdiu je tiež zoznam evanjelických a katolíckych farárov, správcoev evanjelickej školy. Okrem požiaru opisuje aj obnovu obce. Štúdia je doplnená históriou kostola a fary. Kuriózne je zobrazenie asi 15 pečiatok cirkevných úradov, z ktorých najstaršia je z roku 1830. Zaujímavé aj pre človeka, ktorý nikdy nenavštívil túto obec, sú zábery z obce pred požiarom a po jej obnovení pri využití dobového fotografického materiálu. Šesťdesiatstránkovú publikáciu autor dedikoval pamiatke utrpenia a životaschopnej sily obyvateľov Kovavy.

V Národnom technickom múzeu v Prahe je výstava Vančovci a Karel Plicka s fotoaparátom na cestách, ktorú pripravili Slovenské technické múzeum Košice a Etnografické múzeum v Martine. Autori výstavy to nemali ľahké, pretože spojili do jednej výstavy tri navonok nesúvisiace témy. História fotografie a fotografickej techniky spolu s príbehom bratov Vančových a k tomu profil Karla Plicku. Ale musím povedať, že výstava návštevníka zaujme. K histórii fotografie je vystavených viacero trojrozmerných exponátov, rôzne typy fotoaparátov, dobové propagačné materiály... Na fotografiách sú profily priekopníkov fotografie. Tiež nie je všeobecne známe, že to bol Jozef Maximilián Petzval (1807-1891), rodák zo Spišskej Belej, neskôr profesor matematiky na videnskej univerzite, ktorý v roku 1840 prepočítal ako prvý na svete objektiv portrétny a krajinársky a stanovil zakrivenie plôch šošoviek. Petzval určil tiež metódu výpočtov a tým položil základy konštrukcie objektívov. Výstava približuje život a tvorbu madunických rodákov bratov Bohumila (1907-1993), Cyrila

(1910-1993), Metoda (1914), Jozefa (1916-1997) a Jaroslava (1920) Vančových. Predstavuje ich práce v oblasti fotografickej techniky. Dr. Bohumil Vančo koncom štyridsiatych rokov odišiel do Brazílie. Pracoval vo firme Alvorado v Sao Paule. Na vystavených fotografiách sú reprodukcie certifikátov niekoľkých patentov z optiky a fotografickej techniky, ktoré tam podal. V roku 1964 sa presťahoval do USA, kde vypočítal a skonštruoval mnohé stroje a prírory. Bol to práve Bohumil Vančo, ktorý spolu s Karlom Plickom stáli pri zrode pražskej FAMU. Jeho brat Jaroslav zase sprevádzal Plicku v 30. rokoch ako asistent pri Plickových cestách po Slovensku.

Tvorba Karla Plicku je do značnej miery spojená so Slovenskom. V rokoch 1924-1939 pôsobil v Matici slovenskej ako etnograf. Na výstavnom paneli je chyba, uvádza sa tam, že na Slovensko išiel Plicka na odporúčania Leoša Janáčka a Vítězslava Nezvala. Asi ten, kto prepisoval texty, si to poplietol a mal napísať Vítězslava Nováka. Počas tých pätnástich rokov nakrútil Plicka etnografické filmy Za slovenským ľudom. Po horách, po dolách a slávnu Zem spieva. Scenáristicky a odborne sa podieľal aj na Frčovom Jánošíkovi. Pedagogicky pôsobil na Škole umeleckých remesiel v Bratislave. Plicka je aj autorom prvej fotografickej publikácie o Slovensku - *Slovensko*, ktorá doteraz vyšla aspoň päťnásťkrát. Na výstave sú Plickove fotografie nielen zo Slovenska. Plicka je pochovaný na Národnom cintoríne v Martine, kde má aj veľký, podľa mňa nezarenený pomník. Údajne má zobrazovať šošovku, ale príliš veľa kameňa ako keby stláčalo hrob. Na Slovensku si patrične aj Plicku ocenili za všetko, čo pre Slovensko urobil. Preto mu aj v roku 1988 v Blatnici zriadili múzeum, ktoré je venované jeho tvorbe. Výstava v Národnom technickom múzeu v Prahe nie je veľká, ale obsahove bohatá a inšpiratívna.

VOJTECH ČELKO

Čumim, čumim, čumim na bednu

Jeden z posledných dílů dlouhého cyklu ostravského televizního studia Ta naše povaha česká nebyl snad ani dílem typickým, leccos na místní pobočku velkého bratra prozradil. Jmenoval se Proč nám vadí svědkové Jehovovi a celý byl vlastně v režii tohoto specifického náboženského společenství. Nebyť úvodní znělky a závěrečných titulků, jeden by si mohl i myslet, že jde o placenou inzerci (docela by mě zajímalo, kolik by stál celistvý dvacetiminutový reklamní šot). Co jsme se vlastně dověděli: že svědkové nejsou ničím jiným než neškodnou, dobrosrdečnou partou, která chce dobro a pravdu a lásku pro všechny ostatní, nic jim nevnučuje, chová se pokorně, a že my ostatní, kteří je od dveří vyhazujeme i jednou týdně, patříme spíše k těm černým národním ovcím, typickým xenofobním čečáčkům, kteří nejsou schopni tolerovat jinakost ve svém okolí. Ani slovo nepadlo o majetkové expanzi, o mocenských ambicích, o netoleranci, která nerespektuje soukromí ostatních a v okamžiku, kdy není jejich netolerance respektována, požadují toleranci sami pro sebe. Považují ostravský příspěvek za tendenční, zkreslující, připravený bez hlubší znalosti věcí samých i souvisejících, a tedy v důsledku škodlivý. Navíc mu chybělo ono klekánicovité kouzlo nechtěného moderátora, takže nebyla divákovi nabídnuta možnost relaxace. Napadá mě rčení o jakýchsi ševcích, jejich kopytech a neobutých kobylicích.

333 - a teď čeho - křepelky, střikaček, slov o literatuře? Tři sta třiatřicet se tedy jmenuje nová literární revue ČT 2 (22. 3. ve 20.00). Bude vycházet v měsíční periodicitě a chystají jí „ypsilonkár“ Jan Schmid a literární kritik Jan Lukeš. Oba pánové si jistě hned při natáčení prvního dílu uvědomili, jak obtížné je dostávat literaturu na obrazovku. Jejich rozpaky jsem cítil především v proporcích mezi okamžiky, kdy se skutečně mluvilo o knihách, a těmi chvílemi, které vše měly nějak odlehčovat, ve scénách hraných, stylizovaných. Proti nim ani to nejmenší. Sám cosi podobného docela rád provozuji ve „svých“ Salonech českých. Jde mi především o ty proporce: příspěvek věnovaný problémům kolem Slovníku českých spisovatelů po r. 1945 sestával z krátkých odpovědí hlavního redaktora Pavla Janouška a nejviditelnější kritičky slovníku Zuzany Dětákové, zbytek času se moderátoři procházejí po nádvoří „ústavních“ kasáren, kde dílo vznikalo, jdou po schodech a zkoumají vyřazené psací stroje. Nebo: vítání, příchod a usazování Lubomíra Dorůžky jako hosta trvá déle než odpověď na jednu otázku. A protože opravdu vím, jak těžko se „literární“ příspěvky převádějí do vizuální podoby, řeknu už jenom poslední výhradu. V celém hodinovém pořadu o literatuře se nemluví o literatuře, ale o něčem, co příhodně Lubor Kasal nazval nepravou literaturou - slovníky, memoáry, rozhovory. Jen Jiří Lábus při výčtu toho, co právě čte, mluvil o beletrii. Ze by se naše vnímání literatury skutečně tak proměnilo a my za ni začali považovat vše, co vychází z tiskové podoby a kolem čeho se mediálně křepčí? A jestlipak ono 333 k tomu taky trochu nepřispělo?

Nad jinou souvislostí by se mi chtělo přímo nabídnout titulke případného filmového zpracování: Zachraňte Bruce Willise I. Ludvík Vaculík podal trestní oznámení na Českou televizi za vysílání filmu *Poslední skaut* s Bruce Willisem. (Lidové noviny, 23. 2. 1999) Film obsahuje podle autorových slov násilné scény, které nemají umělecké poslání a dle literary par. 205 Trestního zákona vytvářejí skutkovou podstatu trestného činu. Taková diskuze už tady, nemylím-li se, byla a zapojily se do ní i různé občanské iniciativy. Každá další, a tedy i tato aktivita nutně narazí na základní problém: Kdo bude určovat, které filmy, knihy, obrazy, zvukové nosiče jsou tak plně násilí, tak ohrožují mravnost a mají tak silný nábádavý účinek, aby po jejich konzumaci došlo k novému násilnému činu, že je nutno s okamžitou platností danému dílu vstup na veřejné komunikační okruhy zakázat? Kdo rozhodne, zda čtyři mrtví a jako řešeto děravý padouši jsou už příliš či snad, že ještě jeden (mrtvý a jako řešeto děravý) by se snesl? Nad tím at špekuluje někdo jiný, třeba Ludvík Vaculík už zakládá Společnost na obranu veřejné mravnosti (dále jen SOVM) a shání pro ni budovu. Rozhodl jsem se pro opačný krok a vyhláším tímto vznik Klubu přátel thrillerů (čti trajlerů) a souběžně s ním Fanklub Bruce Willise (čti Bruka Vajlise). Podmínky členství jsou jednoduché - alespoň jednou za 14 dnů zhlédnout jeden thriller (trajler) a druhý den o něm vášnivě diskutovat s dalšími členy klubu (nutno znát alespoň dvě citace klíčových výroků a ovládat alespoň jeden grif - taseň zbraně, simulace pádu po zasažení protivníkem, zvuková nápodoba úderů, vzdechů a střelby). V případě fanklubu je pak nezbytnou podmínkou detailní znalost trilogie *Smrtonosná past* 1 - 3. Písemné přihlášky zasílejte na adresu redakce listu - heslo „Trajler“.

MIROSLAV BRUCE ZELINSKÝ

Zamyšlení nad poezií, prokletými básníky a jinými věcmi

Zdeněk Lorenc

(Pokračování ze strany 1)

znalost toho, co vytvořil Ducasse, řečený Lautréamont, visí na vlásku. Corbière dluží druhému Corbièrovi, svému otci, peníze za vydání, jež on platil. Cítíme, že chtějí vyskočit jinde. Chtějí rozbít pohovor o rádu ve prospěch nikoliv neuspořádanosti, ale novosti: pravý život, jež je nepřítomen, ale jenž je rovněž pravým výrazem. Kritika pronesla s větším či menším úspěchem, že každý z nich hledal Boha, čekal na Boha, prahnul po Bohu. Ten rozporuplný názor podíraly stejný zápal a stejná zaujatost... Neboť se zrodili ve chvíli, kdy končilo století, a s tímto stoletím hodnoty tohoto století, jeho estetika, jeho komfort, jeho tiky (poslechněte, co praví Lautréamont!), jeho vlažnost -, ale také to, že nové století, jež se mělo zrodit, podle výpočtů iniciátora Carlese Fouriera, neumělo vyjít z hlusiny, neumělo se s a m o s t v o ř i t. Jsou prokletými básníky, protože jsou sevření, zajatí, netrpěliví netrpělivostí, kterou řeč nedovede vyjádřit, kterou samy události nedokáží vymezit, kterou epocha odsuzuje (protože sama je odsouzena). Romantici by o nich řekli, že byli zklamanými anděly. Omyl! Zmocnili se řeči, jako Prométheus uchvátil oheň - ale kolik Prométheus, zloděj ohně, přispěl k industrializaci Druhého císařství, tolik tito zde, zloději slov, přispěli ke ztrátě optimizmu průmyslové společnosti, která měla v tomto období krásné dny. A nadto! Jsou to muži trhliny a zlomu.“... „Co na prvním místě zpochybňují, to je samo vyprávění: nedá jim žádnou práci změnit pravdivé v anekdotické. Vyprávět, to znamená souhlasit. A Lautréamont to poznal první: Zpěvy Maldororovy demytizují a demystifikují, opírajíce se o romantické mašinerie. Isidore Ducasse v té samotě, jež mu byla nezbytná, radikálně zpochybnil techniku vyprávění. Proč? Vyprávění je opak vstupování: nevyznačuje nikdy než uzavřený svět. Jeho Rocambol, kořist neustálých metafor, dohání vyprávění k jeho posledním útočistům: nutí je k doznáním. Doznat co? Svou nezpůsobilost. Romanopisec, jež přijala společnost tohoto času, byl všemocným bohem a soudcem. Dovršoval text, vyhrazoval jeho místo, ovládal ho, řídil ho, d i k t o v a l ho. Neurčitý záměr tohoto šíleného a (zdánlivě) bezuzdného textu, zpěvů Maldororových, odporuje obecně platnému vyprávění, tomu panovačnému záměru, tomu diktátu. Jistí badatelé ukázali, že Lautréamont při psaní Zpěvů Maldororových použil texty, jež vzal z encyklopedií, a použil je tak, jak byly: to je to, čemu říkáme koláž (v malířství). Ale čtème pozorně Rimbauda! Nezachytíme u něho známky téhož provedení? Vůle schválně? Nikoliv! Vy-užít? Ještě méně! Je to třeba zcela jasně přiznat: podvracení! Podvracení jazyka.“ ... „Co je podstatné, je roztržka. To zřetelně vidíme na dráze básníka Rimbauda: v krátké době pěti let rozhodne se čtyřikrát zničit to, co napsal; zřekne se podvkrát svých veršovaných básní, pak odvrhne Sezonu v pekle, pak se vzdá Iluminací. Bez Verlaina a bez některých dalších bychom nevěděli nic o něm ani o jeho textech... Oni odmítají slávu, nezaplétají se s oficiální mocí, chápou Baudelaira a právo na spor, odhalují (aniž to vědí) základní úmysl Nodierův: že každé OSOBE je svobodno objevit své JÁ. Zamyšlejí hovořit jen za sebe, což jim umožňuje hovořit za všechny. Invertují. Ztotožňují se s utopií. Odkrývají ctnosti snu na přesném místě, kde snílci odkrývají říši a útlaky reálna. Rozhodují se, navzdory lákadlům, k nucené a základní vzpouře, k če-

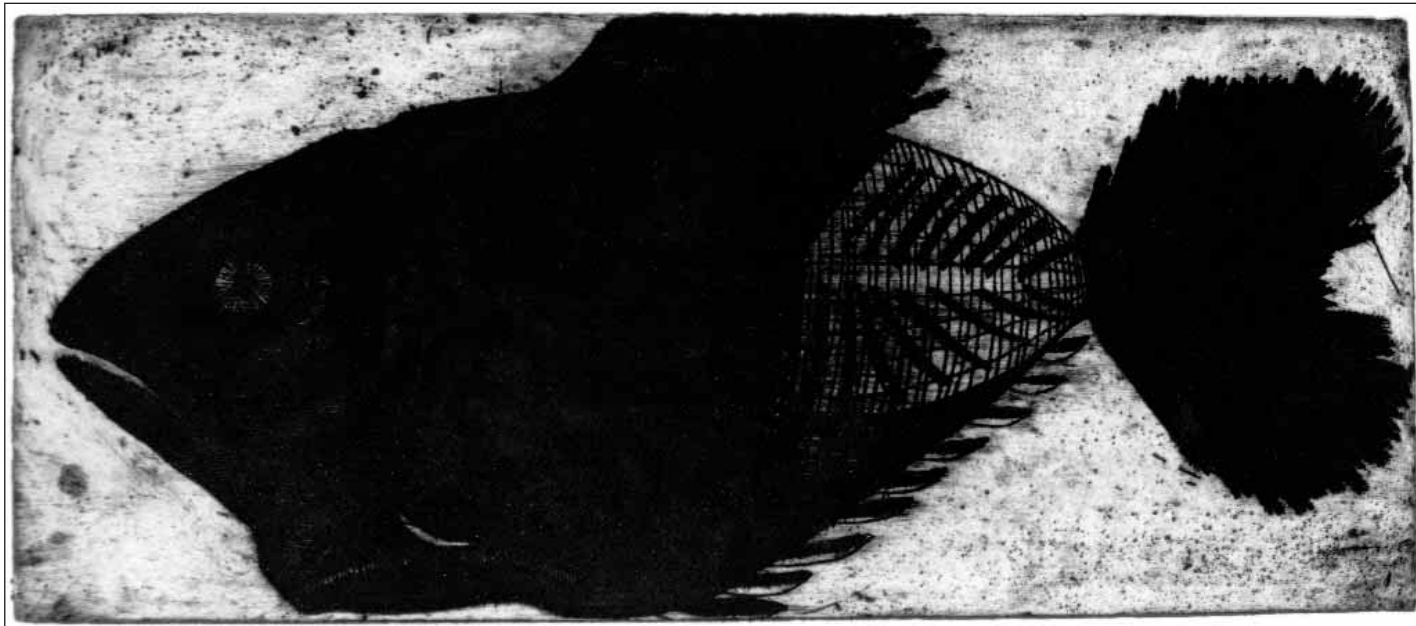
muž je nutí samo jejich postavení nerevolučních spisovatelů: slovo. Pro ně projev, to je nejdřív násilněn projev. Více pravidel. Asimilace toho, co již bylo vyřčeno (odtud koláže, opakování, napodobování), aby to, co bylo řečeno, se rozpustilo. Továrna? Ne, mešita. V hloubi vod jsou záblesky. Záblesky dosahující k jejich obrazům, útočí, porážejí, matou pohled, vnášejí nové postupy: vítězství! Lautréamont zná strašlivé boje, které zpusťily Střední Ameriku. Rimbaud vstoupil do Paříže v r. 1871. Charles Cros sloužil - bázlivě, ano! ale přesto! - za Komuny. Tristan Corbière měl zlomené srdce a nemocné tělo. Nejedná se již o idealismus. Alespoň zde již nejde o ideologii. Tito básníci oznamují a předznamenávají v oblasti přednesu nový svět. A Rimbaud tady půjde nejdál. Napíše skutečně, že by bylo třeba dospět k »rozrušování všech smyslů«. Chápeme »smysl« ve »smyslu« těla, doteku, jazyka, pohlaví, chuti... ano, ale »smysl« znamená rovněž »smysl«, to jest význam. Co chce říci Rimbaud, potvrzuje to, co řekl Lautréamont: že všechny smysly se dají přičíst k jednomu textu. Čili: že text odvolává množství, pluralitu, nekonečno »možných smyslů.«... „Rimbaud, geniální dítě, spatřil světlo dne r. 1854, zemře 1891 ve věku sedmatřiceti let. Je mu

okolí, změnit a upravit to, co kolem něj zobrazuje život... a to je procitnutí na úsvitu, když se zajícen po potopě probouzí se svět. Čistý a nový! Pro tohle je třeba zabít jazyk, toho fénixe, který se bez konce obrozuje ze svých holocaustů. Pravý život? Je tady, v dosahu slov, ale slova mu nasazují masku. Je tady na dosah hlasu, ale hlas jej oklešťuje. Rimbaud, to je povstání!... Hle, tady se ukazuje společný bod, který spojuje naše čtyři hrdiny, Lautréamonta, Crose, Rimbauda, Corbièra - jakýsi skřipot, dlouho pokládaný za neslyšitelný a odstrkovaný do zapomnění. Důležité je uchopit je spolu, pohromadě a chtít uvidět to, co je liší od těch, kteří je předcházeli, a od těch, kteří je následují: katastrofa slova!“

Vyhraněného titulu prokletý básník se dostalo i dalším tvůrcům. Knížku Prokletí básníci dneška, 1946 - 1970 (Poètes maudits d'aujourd'hui, 1946 - 1970, vyd. Seghers, 1972) dal dohromady čelní pařížský nakladatel poezie, sám básník, Pierre Seghers. Shromáždil dvanáct výrazných autorů, literárně cenných, jejichž životní a literární portréty sepsali významní kritici: ANTONIN ARTAUD, Alain Virmaux; GILBERTE H. DALLASOVÁ, Anne Glancierová; JEAN-PIERRE DUPREY, Bernard Noël; ANDRÉ FRÉDÉRIQUE, Hubert Juin; ROGER MILLIOT, Félix Castan; GÉRALD NEVEU, Jean Malrieu; JACQUES PREVEL, Jean Rousselot; ANDRÉ DE RI-CHAUD, Pierre Seghers; ROGER-ARNOULD RIVIÈRE, Raymond Busquet; ARMAND ROBIN, Bernard Delvaille; JEAN-PHILIPPE SALABREUIL, Alain Bosquet; ILARIE VORONCA, Michal Giraud. - A zde podstatná pasáž z literární sociologického úvodu Pierra Segherse.

„Dvanáct básníků, dvanáct spisovatelů je tu. Sedm z nich spáchalo ve čtyřicetiletých letech sebevraždu. Ostatních pět smrt očekávalo a nepochybně ji přivodilo následkem fyziologické bídy, která byla jejich jen ne-

rou možno imputovat. Změnit člověka, porušit jeho přirozenost, rozložit v něm síly, odvést ho od jeho naturelu a pokřivit jeho soudy, otrávit ho až do dřevě, aby se v něm rozpadla všechna vůle kvůli zisku přeludných vesmírů, neslychaných disonancí, rozčtvrcujících nesouvislostí, drtvých záchvatů, podněcovat v něm trvalé planutí, druhý stav, jež pokládá za vyšší, jehož dým mu zakrývá život, »pravý život je jinde«, jaká strašnost! - působit na jeho slabost, což je tak snadné, krunýř je tak křehký, žádná zaslíbenost, žádná zbabělost nesaňají hlouběji pod tuto úroveň.“... „Rimbaud nebo ne, Lautréamont nebo ne, říkám, že se překročilo rozvržení. Šlo o to, pokročit po srázné cestě a nezřítit se. Nabídnout jiné oblasti a nebýt stržen, stažen do hloubi trhlín. Třeštění, destrukce, kolektivní sebevraždy, to se nutně musí zrodit z těchto omylů.“... „Otvírat dveře snů, nalézat slovníkové kaleidoskopy a teleskopáže, odvrhnout - plně jej prováděje - ten »omamný obraz«, aby nezbyla než revolta, vědění a touha po lepší společnosti nebyly skokem do prázdna. Ale ústupem. Vědět, až jak daleko člověk může postoupit do »nikdy neviděného« k rubu věci, zahrnovalo kontrolu jednání, přístup, který nevedl, když ho opustil, do asylů, k sebevraždě a k smrti.“... „Když se člověk cítí »na druhé straně«, oddělen sám od sebe (kdyby byl »posedlý«, kdyby procházel zmatky, duševními distorzemi, pomateností, kdyby uzavíral dveře svého života opouštěje všechny naděje, kdyby slyšel neznámé hlasy, které by se navracely ocarovávající, silnější než všechna vůle je umlčet, kdyby se poddal trpělivostem donekonečna opakovaným a popleteným, skládkám slov a bleším přeskokům v nově tvořených slovnících, kdyby se viděl jako kořist svých obsesí, zajatcem svých ozvěn, kdyby byl dušen v kropence hříchu jako ve vaně muk, kdyby arcibiskupství jej nezprostilo čarů, ono, jež se speciálně zabývá zatracenci, uhranutci, těmi, »na něž dopadl osud«, kdyby prošel

Eva Sandlerová, „Říční ryba“, suchá jehla, 1991

šestnáct let, když se rozhodne promluvit a když se rozhodne odmlčet se. Zářivý mladík stane se hnilobou, navrátilví se z teplých krajín a hynoucí v nemocnici v Marseille. Je to ovšem on, kdo vyslovil vše, dítě Arthur, když odpoví matce Rimbaudové, která vyslovila podiv nad Sezonou v pekle, že tomu se musí rozumět takto, l i t e r á n ě... Takto se tento »zloděj jisker« stane prvním ve francouzské poezii, když vysloví pohrdání literární slávou, která posedla jeho starší druhy. S Rimbaudem zaniká statut spisovatele a jeho sochy. Podstatným není již to, jakým se zdá, ale samotné bytí. Není třeba být vidoucím pro druhé, ale pro sebe. Odtehy začíná hledání identity. Jedinec vstupuje do historie, z níž ho zmatené století chtělo vyhnat! Ideologii a její zhoubné následky odhaluje tímto rozhodným tvůrčím postojem. Můžeme číst Rimbauda deseti způsoby a z mnohých hledisek, pravda! Nic však nekazí Rimbauda, tuto jarní tvář, ani pověsti stejně jako mravnostní předpisy, ani komentáře, jakož i nestydatosti. Rozumíme Paulu Claudelovi, leč méně jeho katolicismu: protože Rimbaudovi poezie je »fakt«, bytostná snaha nakazit

povedeným sebevražedným činem. Jediné známé jméno: Antonin Artaud. Z ostatních jedenácti autorů sotva jeden či dva jsou v paměti několika odborníků. Čtenáři je zcela opustili. Tito básníci zemřeli osamoceni. Dá se i říci, zavržení a priori a principiálně. Jejich odlišnost je pohltila, jejich bludiště jim bylo osudné.“ ... „Tragickým osudem, prokletím nepochybně je odhalit sebe jako rozděleného, odlišného. Jako člověka, který není již celý, v němž se všechno splétá, z něhož všechno uniká. Jako kdyby se nějaká osudovost věšela na váš stín. Pak je nutno vydržet existenci prorytou nesrovnatelnostmi, zjizvenou úchytkami, mířící k normálnímu hlasu, běžnému, shodnému s hlasy druhých, hlasu, který je zoufale volán stejně jako zatracován.“ Příběh jednoho z mých šílenství« napsal Rimbaud o Sezoně v pekle. Slovo »šílenství« nelze zde brát na lehkou váhu. Vyskytlo se příliš mnoho mladých lidí, i takových, kteří měli výjimečné nadání, aby sledovali a aby předběhli slavné »Jsem někdo druhý« a aby došli až do rozkladu sebe samých přes »trvalé, obrovské a rozmyšlené rozrušování všech smyslů.«... „Nabádání k nerovnováze je nejhorší náka, kte-

kadidly a modlitbami, zpověďmi a litaniami, tíhou štóly a krucifixu, anebo kdyby prošel elektrošoky, údery vodních salv, popruhy, pouty, otupělostmi z bromidů, šíleným světem šílených katů v jeho šílených očích) -, takže když člověk už není víc než děravý údaj, díra ve hře testovacích karet, a když jej vše napadá, opouští, zablokované zástrčky v rozviklaném automatickém čtenáři, všechen život se zastavil. Vše je ztraceno.“

Obraz jednoho z nich Seghers podává takto: „Milliot? Četl jednu z nejzoufalejších básní našeho času, »Epitaf« od André Frénauda:

Když vrátí svou tabulku Nicotě jednoho z těch příštích dnů neusklibne se mi do tváře můj výpočet není chybný dělá čistou nulu

Přivezl si z Indočíny, kde byl zraněn, nějakou pomatenost, neurózu?... V Paříži mezi poslaneckou sněmovnou a náměstím Concorde skočí do Seiny. Skončí ve dvaadvaceti letech.“

Zbývají čeští prokletí básníci. Jde o antologii autorů pod názvem Čeští prokletí

básníci (Host, 1998), kterou za spolupráce několika literárních historiků sestavil z děl čtyřiačtyřiceti českých básníků, mnohdy běžně patřících do české literatury, jindy zapomených a vpravdě známých jen odborníkům, básník Ivan Slavík. Její časový rozsah je obrovský. Na sto padesát let. Verlainovi prokletí básníci a jejich předchůdci jsou z pěti šesti desítek let minulého století. Seghersovi dokonce jen ze tří desítek, ovšem našeho století. U nich pak jde o moderní hodnotnou poezii, vydanou povětšinou knižně, byť to byli zoufalci, hubiči se samovražděním životem či přímo sebevraždou. Verlainovi prokletí básníci a jejich druhové představují celému světu vzbouření v oblasti slovního výrazu a významu, obnažující niterné záchvěvy způsobem neparnasovským, neakademickým a nescholastickým. Ztotožnili poezii s mnoha podobami života.

Nevím, jak by reagoval Jiří Orten, kdyby zjistil, že mu byl po bok na téže tvůrčí úrovni zařazen Jakub Deml, animátor protizidovství na svých cestách misijních i politických, bystrý ideolog a pobuřující jedovatec, který však v údajné a pochybné funkci prokletého básníka naši poezii nepostrčil dopředu ani o píď. Ortenova poezie je neideologická, duchovní, patří všem milostem lásky, humanitě nikoliv posmrtné, očistecské či rájové, nanejvýš nekaditelně pekelné. Ani Hanuš Bonn, ani Richard Weiner by neprojevili úsměv nad tímto sousedstvím, a pořadatel knížky to jistě ví, neboť prožil jako já tentýž čas ideových či ideologických špatností na té či oné straně. Zde i u dalších autorů jde o pia fraus, zbožný podvod, to jest nepravý čin, který však není zcela nemravný, neboť je zbožným přáním obohatit českou literaturu o autory, na něž by byl možný pohled podobný pohledu Verlainovu. Domnívám se, že my, literáti dvacátého století, žijeme z francouzských prokletých básníků, jsou našimi otci a my jsme jejich rodáky, ať nás lze zahrnout do kteréhokoliv směru či hnutí. My: i Šebek i Blatný. Nežijeme z českých, údajně „prokletých“ básníků, uvedených v dané antologii. Navíc pak vedle Blatného a Šebka by nepochybně sem patřil málo známý Otta Míza, básník a malíř, který po způsobu mnohých surrealistů spáchal ve válce v Paříži sebevraždu. Byl to rozervanec, nespokojený se světem i sám se sebou. Omylně nespokojený. Se zklamáním se nevyrovnal.

Knížka Čeští prokletí básníci představuje báječný nápad. Po drobných úpravách - popřípadě rozšířena - by mohla mít iniciační název Osudová tvůrce, Zapomínání tvůrce, Hledači poezie či jinak. Neboť tito, příliš různorodí a různocenní, nemají u nás funkci, význam, vliv a hodnotu Verlainových Prokletých básníků.

Jaroslav Vrchlický

Při zprávě o úmrtí Paula Verlaina

Ty duše zmítaná a zneuznaná,
ty duše raněná a věčně švaná,
teď máš svůj klid!
Zříš do noci, či v pravý úsvit rána?
Kdo může zde pravým interpretem být,
zda myšlenka, zda cit?

Zda u tvé hlavy po života boji
na jedné straně starý Satan stojí,
na druhé Anděl snad?
Zda splynul's jako krůpěj ve prazdroji?
Zda ztišil's po pravdě svůj velký hlad?
O marno zde se ptát!

Dnes hudba duše tvé, ta sladce chorá,
zní přes tvou mrtvolu jak z dálky, shora
andělských křídel šum,
dí srdci: Ama, labora et ora!
a věčný pohár nevyzpytných dum
ku zmdleným sklání rtům.

Ty duše, celá bojem rozjízvená,
co ran ti daly: krása, sláva, žena,
jak vše to málo jest
za píseň Smrti, kterou vykoupěna
se nese duše z bludů lidských cest
ku záři věčných hvězd?

Zlatá Praha, č. 147
ročník XIII, 1896

Jiří Staněk

Čtvrtek večer, 8. dubna. Zprávy na České televizi, člověk ještě taktak vydýchaný z práce, přehled hlavních událostí, začíná se Kosovem, desetitisíce uprchlíků se valí jako při stěhování národů, roztrhaných, utrácených, hladových a zoufalých, vzápětí startují z letadlových lodí výkřiky nejmódnější válečné techniky NATO. Mihnou se tváře domácích i cizozemských politiků a na sám závěr přehledu moderátor hlásí zprávu o věrejšším tragickém skonu významného českého básníka Ivana Diviše.

A jak už člověk přivykl těm vyháněným masám, paradoxně při tomto jediném jméně v něm zatrne, sevře se hrdlo a pocítí ztrátu. Jistě: ne každý, pro většinu Čechů to bude jen jméno, někteří se snad upamatují, že co si četli... Ale ten, kdo nějakým způsobem s poezií obcuje (nebo ona s ním, vždyť je to koneckonců jedno), to zatrnutí a lítost a chvíli ticha uvnitř prožije srovnatelně s pocitem při ztrátě příbuzných. Sounáležitost k témuž cechu či bratrství odsouvá ještě dál na Balkán ty desetitisíce, netrpělivě čeká, co zprávy řeknou víc, není to zvědavost, ale trýzeň zvědět...

A je to pád dolů, je to pád, to vzhůru bylo nakonec dolů, milovník andských velikánů, horolezec snů, po celý život **Na laně bez jištění**. A nezbyvá, než se k tomu zapaspartovanému rukopisu, visícímu na schodišti, na chvíli odebrat a číst si v něm a přikyvovat a myslet si v duchu, že to snad byla smrt symbolická, jako básník je nositel symbolů, že byla rychlá a že i to je třeba k dosažení štěstí pro Ivana, jenž si přeje mít na náhrobku epitaf. Nemožnost dosáhnout štěstí. Ale jak už to se vším bývá, nevěřit ani tomu vykoupěni, přemýšlet o poslední knížce *Češi pod Huascaránem*, v níž Starý muž své verše jazykově zase proměnil, pateticky zlidověl, že mi připadal jako básník čtoucí v montérkách v hospodě chlapům po šichtě, oni tomu nerozumějí, ale přikyvuji a cítí, že nějak tak to ASI může být. Přemýšlet o tom, na kolik ještě takových knížek jsme mohli čekat a těšit se. Ptát se sám sebe, proč zrovna teď, když 30. 3. 1999:

Zemřel básník

Nejmilejší Jirko.

Chápu rovněž, že můj poslední dopis Tobě vyzníval poněkud dutě, asi jako na-prasklý gong, příčina i důvod tkvěly v mém zdravotním stavu. Musíš mít na mysli, že 23. září 1999 budu v Čechách zpět t e r v e dva roky a za ty dva roky byl už čtyř- anebo pětkrát hospitalizován.

Všude skvělí lékaři, taky ovšem respektovali všude moje jméno, propuštěn a zcela náhle přepaden palčivými bolestmi v koneč-níku neznámé etiologie, takže to opisovali „vnitřními hemeroidy“ atd. Šest neděl trýz-něn touto návštěvou, 25. III. t. r., když jsem jel k dr. Baudišovi na kontrolu, jako když u t n e, tj. byla tam malá trhlinka a sám or-ganismus ji zajizvil. Zítřka tomu bude pátý den, co jsem onoho trápení prost - pocit vděčnosti přírodě atd.

Jaký byl? Jak jej představit těm, již ne-měli tu možnost potkat jej osobně, třeba na Bítově? A kteří se snaží vyčíst ZA zповědi a výpovědi ve sbírce básní i něco víc z au-torova života? Poznat jej bezprostředně. O čem přemýšlel, postát mu za zády, na-hlédnout aspoň špehyrkou.

Chovej se podle toho

lísek umět patet! Za bavit majetek!
Přikroutit na lakci stůl!
Obdivit! Přeslechnout!
Naučit umět, popíjet, puzovat,
křik, předst, ovčák,
zveřit se zruč, zedn zdeset,
překročit, medovít, upovolat,
před, odpravit, umknout!

Divišův rukopis, báseň ze sbírky *Sursum*

Mnichov, 2. 9. 96

(...) před chvílí (13.30 hod.) jsem si za prdeli pustil rádio. Což dělám cca 3x do roka. Hudba a štěstí. Dlouhé pasáže Tannhäusera a Lohengrina, pak Puccini, mnou osobně milovaný, a jako by to všechno nestačilo, nakonec Richarda Strausse Veselá vdova. Teď se dostavila naprosto neuvěřitelná - u mne - chvíle štěstí a d o j e t í . Dojetí proč? Protože jsem si na tu ženskou árii z Veselé vdovy v z p o m n ě l po šedesáti letech, kdy si ji v Praze popěvovali a popískovali mo-ji ubozí rodiče. Okamžitě jsem oba prizma-tem hudby spatřil živé bez sebemenšího po-nětí, co na ně padne (zejména na otce) za sedm osm let. Mně už bylo celých osm! Mo-zek uchová, neboj. Mozek pracuje za tebe, a ty o té práci nemáš sebemenší tušení. A tu a j a ! Je tu život, pravda zašlá, ale život.

Když usínám (a já usínám těžko, jak víš a rozumíš), dlouho usnutí brání nejružnější

melodie, ba i popěvky. (...) Dnešní genera-ce - mezi 20-29 - nezpívá. Rockem to zača-lo. Hudba byla rozemleta a pak doslova utlučena řevem a bitím do nicoty. (...) Nevíš (?) a vědět nemůžeš, že jsem byl před půl-rokem na záletech v Čechách. Byl jsem v Českém Dubu, pak na oběd v krásné hos-podě, hostinský jak hora, co nevidím, má mou TEORII vzadu v komodě. TEORIE v téhle díře? Radoval se jak dítě a já byl to druhé dítě. Z uctivé vzdálenosti jsem viděl spoušť Krušnohoří a Rudohoří, dorazili jsme pod Ještěd, kus ho obešel a já se zado-stiucněním pod sebou jak hrací karty viděl celý Liberec, kde mně bylo v životě snad nejhůř, vzali jsme i Jablonec (desolantní stav), všechno bývalá secese postavená ovšem za dřinu sklářských dělnasů...

Jak žiješ, neklidný duchu? You restless spirit! Co dělá poesie? Řine se, anebo je-nom prdí do slavníku? Je pramenem trysk-lým ze skalní stěny, anebo jen močůvkou? Je třeba umět čekat. Čekat je velké umění. Umět čekat, velké umění.

Ironik, sarkastický glosátor ve zkratce, jenž se dokáže vyznat z dojetí, z rozechvě-ní, lásky. Přesně vnímající sociální rozdíl-nost. Tradicionalista, konzervatívec.

Mnichov, 13. XI. 95

(...) Poesie je věc života a smrti, jak to správně opakuje 26 století po nich Jirka Kolář v Prométheových játrech. Je to také můj nezviklatelný ideál. Poesie, dále, musí být zpívána, předzpěvována, v horším pří-padě recitována - coram publico. My dnes? V dobré vůli napíšem knížku, nějaká kunda v Respektu to zrecensuje a v z á p ě t í se naše dílo propadá do nevymanitelného Kokytu, oněmělo, a kdybychom napsali ješ-tě padesát blbých knih, čeká je stejný osud v konfuzním šumu „světa“. Jsou to písmena na papíře. To je mé zoufalství, svůj život jsem věnoval - a obětoval - marné iluzi a se mnou všichni, kdo se o to ještě pokoušejí. Do Kokytu! Nezavazuj, my chceme Bogana Hrabala, aspoň bude s r a n d a !

Jenže v člověku existuje cosi n e - z n i č i t e l n ě h o , stále nanovo rostou žampiony a mladé děvy i junové po-koušejí se o totéž. Není to jen divné, je to důkaz nezničitelnosti principu, oně touhy, t r a n s .

A to je asi největší Divišova víra, vzkaz do mladého ropotajícího žabince. Vzkaz tento:

Piš a na shledanou!

Jiří Staněk

Pozn. red.: V příštím čísle se k Divišově osob-nosti ještě vrátíme vzpomínkami Jiřího Kuběny

foto: archiv Tvaru

Stepní vlk

Vliv
filozofie
Friedricha Nietzscheho
na literární dílo Hermanna Hesseho
po první světové válce

Jiří Sirůček

„Naučte se tedy smát se smíchem, jenž se přežene přes vás samy!“

Friedrich Nietzsche:
Tak pravil Zarathustra

Nietzsche byl bezesporu jedním z inspiračních zdrojů Hesseho tvorby let dvacátých. Ve stejném roce jako Demian vychází ještě - jako další doklad spisovatelova zvýšeného zájmu o Zarathustrova tvůrce - esej *Zarathustrův návrat* (1919). O rok později pak povídka o malíři - umělci - *Klingsorovo poslední léto* (1920). Titulní postava této prózy je líčena opět v protikladu k fádňému měšťáckému životu, který jak Hesse, tak i Nietzsche po celý život odsuzovali a proti němuž se vymezovali. Hesseho Klingsor je ztělesněním Nietzscheho vášnivého přitahání životu, pudům a smyslu, avšak zároveň si je vědom neodvratnosti svého konce a je popisován rovněž jako „unavený člověk naší pozdní doby“, „jako umírající a umírání chtivý Evropan, který chce svému zániku“. Jako by si v duchu Nietzscheho pojetí byl vědom, že je pouhým „mostem“, „přechodem“, „provazem nataženým mezi zvířetem a nadčlověkem“.

V téměř roce vydaná povídka *Klein a Wagner* (1920) také vykazuje vliv Nietzscheho filozofie. My se však krátce zastavíme až u Hesseho textu z roku 1925, který již bezprostředně předjímá román *Stepní vlk* (1927). Jedná se o autobiografickou prózu *Lázeňský host*, kde Hesse použil jako motto k celé knize Nietzscheho citát: „Zahálka je počátkem každé psychologie“.

Lázeňský host je typická ukázka autorovy hořké osobní zpovědi. Hesse tu popisuje především své vnitřní pocity a stavy během pobytu v lázních Baden. Přímé odkazy na

Nietzscheho lze spatřovat například ve formulacích typu „náboženství průměrnosti naší doby“, jež vystihují celkovou atmosféru této knihy - hluboké zklamání ze současnosti, z povrchnosti moderního člověka. Podstatné je, že v této próze je objasněna teorie neurotika - tj. již výše zmíněný problém rozpolcenosti, rozdvoujivosti individuua. Lázeňský host Hesse přiznává, že tato jeho teorie spočívá na Hamsunovi a Nietzsche.

O jakou bipolaritu se u Nietzscheho jedná? Překladatel jeho *Zarathustry* do českého jazyka Otokar Fischer tvrdí, že se Nietzsche cítil rozpolcen na umělce, jemuž je vlastní důraz na instinkty a pudy, nezkrotnost temperamentu a vášnivě zaujetí, a na filozofa, od něhož je vyžadována objektivnost, střízlivost, „pravdivost“. Svědectví o tom Nietzsche podává ve verších *Písnežádumčivého stesku*:

Ty? Ženich Pravdy? - tak tě tupily.

Ne! Pouze básník!

Lstné zvíře, loupežné, plíživé,

jež musí lhát,

již vědomě, vidomě musí lhát

...vyhoštěn

prýč od vši pravdy,

jen blázen!

jen básník!

Tento typ rozdvoujivosti se stává nosnou osou Hesseho románu *Narcis a Goldmund* z roku 1930. Román odehrávající se na půdě středověku líčí přátelství dvou protikladných, a tak se nutně navzájem doplňujících postav. Narcis tu zastupuje typ myslitele, askety se sebekázní, jeho přítel Goldmund

je naproti tomu ztělesněním umělce, postavy určované smysly a fantazií.

A tak i hrdina románu *Stepní vlk*, vzniklého mezi zmíněnými díly *Lázeňský host* a *Narcis a Goldmund*, cítí, že jeho osobnost je určována dvěma protikladnými póly. Harry Haller je „*géníem strádání, který si v sobě, tak jak to mnohokrát řekl Nietzsche, vypěstoval svrchovanou, neomezenou, strašlivou schopnost utrpení*“ a který se cítí rozdvoujen ve vlka a člověka. „*Člověk, to jest svět myšlenek, citů, kultury, zkracené a sublimované přírody*.“ Vlč, „*to jest temný svět pudů, dravosti, krutosti, přírody nesublimované, drsné*“. Vlčí část Harryho osobnosti je úzce spřízněna s Nietzscheovým básníkem, bláznem z výše zmíněné *Písnežádumčivého stesku*, se „*lstným zvířetem, loupežným, plíživým (...) touhou chtivým a chorým - aby v pralesích mezi šelmami pestře pruhovanými v hříšném zdraví běhal a pestře a krásně, s chvějícím se chřípím (...) pekelně blažen a krvežíznivě blažen*“. (Zarathustra) Jeho touhy jsou „*levhartovité*“ jako touhy básníka, uvádí Anni Carlssovaná ve své studii o románu, tvrdíc, že Nietzsche je předchůdcem stepního vlka.

Lidská část hrdiny pak byla vychovávána „*ke zlomení vůle*“, v duchu Nietzscheho přesvědčení, že cílem výchovy v dnešní společnosti je „*učinit z člověka sublimní nedochůdče*“ se „*ztrátou smyslovosti, nedůživého a průměrného Evropana*“. Výchova však u Harryho - díky síle jeho osobnosti - nedosáhla svého cíle a „*místo změnit jeho osobnost se podařilo pouze naučit ho nenávisť k sobě samému*“ (*Stepní vlk*), což je ovšem stav, jež Nietzscheho Zarathustra vášnivě odmítá se slovy: „*Naučte se milovat sami sebe*.“

Harryho osobní krize je však zároveň krizí intelektuála uprostřed konzumní evropské civilizace mezi dvěma válkami. Harry je „*stárnoucí Emil Sinclair*“, který už ví, že (první světová) válka sice přinesla definitivní zhroucení starých hodnot, avšak poválečný svět dosadil na uprázdňený boží trůn - na místo obrozeného člověka usilujícího - v duchu Nietzscheho - o poznání sebe sama a o svou vlastní jedinečnou cestu - pouhou zvýšenou výrobou a spotřebou a povrchní zábavou. Každá hlubší bytost, jako je Harry, se musí zákonitě cítit takovému světu odcizena: „*Ach, jak je těžké najít tu boží stopu uprostřed života, který vedeme, uprostřed této tak spokojené, tak velmi měšťácké, tak velmi bezduché doby (...) uprostřed světa, z jehož cílů nedílím ani jediný, z jehož radostí ke mně žádná nepromlouvá*.“ (*Stepní vlk*)

Harry Haller (a s ním stejné iniciály i pocity sdílející autor) tvrdí, že „*taková povaha jako Nietzsche musela protrpět dnešní bídu o celou generaci dřív - co musil zakusit osamocen a nepochopen on sám, to dnes zakoušejí tisíce*“. A bezpochyby je to tak! Vždyt dva roky před svým zhroucením Nietzsche v jednom dopise píše: „*Kdybych Ti alespoň mohl vylíčit svůj pocit samoty! Mezi živými ani mezi mrtvými nemám nikoho, s kým bych se cítil spřízněn. Nepopsatelná hrůza...*“ Nietzsche si uvědomoval osamělost a jedinečnost svého utrpení. Ještě roku 1888 v *Ecce homo* tvrdí filozof, že on a Wagner „*trpěli hlouběji, než kdy lidé tohoto století dokázali trpět...*“ Na druhé straně je však třeba říci, že mu jeho filozofie byla útěchou. Její vizionářský ráz nenechává nikoho na pochybách, jak pevně Nietzsche věřil v příchod nadčlověka a v budoucí vládu „*vznešených*“, která nastane po nutných „*strašlivých otřesech*“.

Situace Harryho Hallera a jemu podobných, situace jeho generace, je stejně tragická, ne-li svým způsobem ještě tragičtější a bezvýchodnější. Vždyt „*strašlivý otřes*“ již přišel. Lidským druhem, majícím v poválečném světě drtivou převahu, je však stále měšťák - „*stvoření s chabou životní hybnou silou*“, „*usazené mezi extrémní, stvoření úzkostlivé*“ a „*snadno ovladatelné*“ (*Stepní vlk*) - a ne „*vyšší lidský druh*“, o němž s nadějí snil o generaci dříve Nietzsche. Dovolme si tedy malý dovětek k Hesseho větě o Nietzscheově osamělém utrpení: Taková povaha jako Nietzsche by v dnešní bídě trpěla ještě daleko hlouběji než o generaci dříve.

Hesse přeje zánik dnešnímu Evropanu, Němcí, tak jak mu ho přál i Nietzsche. „*Němec ...*“, píše Hesse v jednom dopise na počátku 30. let, „*se dále utápí v politických dobrodružstvích a sentimentalitách, žije dál svůj prohaný ... život. Shledávám ho odporným a přeji mu zánik, tomu lidskému typu, k němuž dnešní průměrný Němec náleží*.“

Tato slova připomínají Nietzscheho zdrcující kritiku Němců podanou v *Ecce homo* o více než 40 let dříve. Troufám si tvrdit, že Hesse žil z podobných důvodů jako Nietzsche mimo Německo, ve Švýcarsku. (Jistý čas - stejně jako filozof - rovněž v Basileji, kde byl i dokončen rukopis *Stepního vlka*).

Ale vraťme se zpět přímo k románu. Goethe prý jednou řekl, že ho napsání jeho *Utrpení mladého Werthera* uchránilo před sebevraždou. Také autor *Stepního vlka* (jak vyplývá z Hesseho korespondence té doby) a rovněž i jeho románový hrdina pomýšleli na sebevraždu, s níž jako se „*silným útěsným prostředkem*“ i Nietzsche „*překlenul leckterou zlou noc*“. (*Mimo dobro a zlo*) Pro Hesseho bylo napsání tohoto díla způsobem překonání osobní krize stejně jako kdysi pro Goetha jeho *Werther*. A také Hesseho hlavní protagonist se v průběhu románu začíná uzdravovat z nenávisť k sobě samému a ze sebevražedných „*útěsných*“ myšlenek.

Nejprve se Harry dozvídá, že v něm „*nepřebývá pouze dvě duše*“, nýbrž že nosí ve své hrudi spoustu duší dalších jako nesčíslných potenciálních možností realizace svého já.

Ačkoli zde Hesse vycházel především z východní filozofie a psychoanalýzy, i tu je možno hledat paralelu k dílu Nietzscheho. Tak například v *Mimo dobro a zlo* filozof uvádí, že „*naše tělo je společenstvím mnoha duší*“, a na jiném místě knihy píše: „*Němec, který by se chtěl opovážit tvrdit, že dvě duše dlí, ach v mé hrudi, by ošklivě minul pravdu, či lépe, zůstal by za pravdou o mnoho duší nazpět*.“

Harrymu je dále objasněno, podobně jako Sinclairovi z románu *Demian*, „*že člověk není nic než stvořeného, nýbrž požadavek ducha, vzdálená (...) možnost, k níž vždy jen po kouscích a za strašných utrpení a v extázích putují (...) vzácní jedinci*“. (*Stepní vlk*) „*Člověk přece není žádný pevný útvar*“, píše Hesse, „*je spíše pokusem a přechodem, nic jiného než úzký nebezpečný most mezi přírodou a duchem*.“ V poslední větě Hesse přímo používá slova ze Zarathustrova slovníku, z jeho slavného prvního kázání na tržišti s provazozlezcem: „*Člověk je provaz natažený mezi zvířetem a nadčlověkem - provaz nad propastí. Nebezpečný přechod, nebezpečná chůze, nebezpečný pohled zpátky (...)* Co je velkého na člověku, jest, že je mostem (...) Co lze milovati na člověku, jest, že je přechodem...“

O tom, že člověk je pokus přírody a že smyslem jeho pouti by měla být snaha dobrat se vyšší úrovně svého lidství, již bylo pojednáno v předchozí kapitole o Demianovi (viz Tvar č. 6/1999). Rovněž i o tom, že tato nepohodlná cesta vede do nitra nás samých. To vše v sobě Harry již dávno tušil. Avšak sám nemá ani odvalu, ani dost sil vydat se důsledně do hlubin sebe sama. K tomu mu mají dopomoci jeho průvodci - kurtizána Hermína a barový saxofonista Pablo - postavy Hessem vybrané záměrně z prostředí polosvěta - jako protikladu k měšťáctví, proti němuž revoltují.

Znechucení dobou, životem i sebou samým má jako hlavní příčinu příliš jednostranně upřednostňované a vysoce rozvinuté duchovno na úkor potlačování smyslů, instinktů a potřeb těla - čili stránek Nietzscheho naopak požadovaných a vyzdvihoovaných. Stárnoucí samotář Harry se musí znovu vrátit k nejprostším a nejpřirozenějším věcem života, popřípadě si je osvojit. „*U tebe se (...) všechno duchovní vysoce vyvinulo, za to jsi však tolik zaostal v mnoha drobných životních uměních. Mysliteli Harrymu je sto let, tanečníkovi však sotva půl dne*“, vysvětluje Hermína. Tanec je první fází Harryho ozdravné kúry prováděné Hermínou. Tento prostředek na cestě k jeho uzdravení má mnoho společného s pojetím tance u Nietzscheho Zarathustry - jako zna-

mením radosti ze života. U Nietzscheho je tanec atributem vyšších lidí. V rovině symbolické je mu pak prostředkem k překonávání sebe sama: „Vyšší vy lidé, vaše nehorší zlo jest, že se nikdo z vás nenaučil tančit, jak se tančit má - tančit přes sebe samého.“

Schopnost tančit je prvním znamením, že se Harry uzdravuje. Také Nietzschemu je tanec známkou zdraví. Konkrétně na příkladu věšce - jednoho z představitelů vyšších lidí - původně zastánce schopenhauerovského pesimismu. Ten se poté, co spolu s ostatními v Zarathustrově horské sluji shromážděnými vyššími lidmi přijal nejdůležitější článek Zarathustrově nauky (víru ve věčný návrat), dá do tance: „Jedni se smějí, druzí plakali. Starý věštec však tančil radostí.“ Tanec je symbolem návratu k „zemi“ („Zůstaňte věrni zemi a nevěřte těm, kdož vám mluví o nadpozemských nadějích.“), k vlastnímu tělu („Nejdu já vaší cestou, vy povrhovatelé tělem! Vy mi nejste mosty k nadčlověku.“) a dále symbolem lehkosti. Vždyť „kdo lehkým chce se stát a kdo ptákem chce se stát, nechť miluje sám sebe“ (Zarathustra), což je mimochodem nejvlastnější cíl Harryho léčby.

Lehkost je předstupněm létání, a proto je Zarathustra popsán jako „tanečník (...) lehký, jenž kyne perutěmi, připraven k letu, (...) připraven a hotov“. Vždyť těm, „kdo mají těžké nohy a neumějí tančit, jak by těm byla země lehká!“ Tanec je tedy pokládán za nutnou dovednost každého vyššího člověka, za známku vzestupné tendence života. Schopnost tančit je však u Harryho průpravou a podmínkou pro úkol daleko obtížnější, a sice - naučit se smát.

Jeho „učitelka tance“ Hermína se pro tuto úlohu spojuje se saxofonistou Pablem, jenž vystupuje jako Harryho hlavní průvodce „magickým divadlem“, které je vlastně jakýmsi nekonečným labyrintem nitra hlavního hrdiny. Labyrintem skládajícím se z Harryho zasutých a potlačených snů, vzpomínek a myšlenek a nekonečné spousty možností realizace vlastní osobnosti. Především je však magické divadlo „škola humoru“, vždyť humor, ten „(snad nejvlastnější a nejgeniálnější lidský výtvar) skutečně je nemožné, obepíná a sjednocuje paprsky svých prizmat všechny oblasti lidského bytí. Všechny (...) požadavky vyšší životní moudrosti je schopen splnit pouze humor.“ Humor je nejvyšším stupněm na cestě k harmonii Harryho osobnosti, k definitivnímu překonání rozpolcenosti hrdinovy lidské a vlčí stránky, k jeho smíření se světem, k jeho přitakání světu i své vlastní osobě.

Harry se musí naučit smát - a to smíchem nesmrtných (v románu zastoupených Goethem a především Mozartem). A tento nesmrtný smích se blíží Nietzschově představě božího smíchu, neboť i jemu - vášnivému milovníku života - byl smích jedním z nejvyšších statků, stojících v protikladu ke křesťanskému pojetí pozemského světa jako slzavého údolí, dále k evropské dekadenci a konečně i k Schopenhauerově filozofii, již byl i on sám původně ovlivněn.

„Dovolil bych si dokonce vytvořit hierarchii filozofů podle úrovně jejich smíchu,“ píše filozof v *Mimo dobro a zlo*, „- až docela vzhůru k těm, kdo jsou schopni »zlatého smíchu«. A pokud i bohové filozofují, k čemuž mě dovedl ne jeden závěr, pak nepochybuji, že se přitom umějí nadlidským a novým způsobem smát - na úkor všech vážných věcí! Bohové rádi žertují: zdá se, že se ani při posvátném konání nemohou zdržet smíchu.“

A také Zarathustra, jenž „vidí budoucí pravdu a smích má pro všechnu pravdu“, nabádá své „tanečníky“, aby při tanci nezapomínali na „dobrý smích“ a naučili se smát „smíchem, jenž se přežene přes ně samé“. „Žert je známkou zdraví“ a vše, co se nedokáže smát samo sobě, je nepřátelské životu. Proto i Harryho zasvěcování do tajů smíchu začíná před zrcadlem odrážejícím jeho podobu. „Stačí, abyste tento obraz, až vám to nálada dovolí, pozoroval s upřímným smíchem. Jste tu ve škole humoru, máte se naučit smát. A veškerý vyšší humor začíná tím, že už svou vlastní osobu nebereme vážně,“ radí Harrymu Pablo. Nietzscheho tento úkol nevztahuje pouze na jedince, nýbrž i na stát a náboženství, a proto pokládá i Nový zákon za vyvrácený, neboť se v něm nevyskytuje žádný žert. (Pavel Kouba: Nietzscheho. Filosofická interpretace. ČS 1995) A tak si jeho Zarathustra - v kontrastu ke Kristově trnové koruně - nazývá korunu toho, kdo se směje: „Já sám jsem si vstavil tu korunu na hlavu, já sám jsem za svatý vyhlásil svůj smích. Nikoho jiného jsem nenašel dnes k tomu silným dost.“

Smích je tedy Zarathustrově známkou síly a základní vlastností budoucího vyššího člověka, jeho největší zbraní: „Kdo chce nejdůkladněji zabít, ten se směje. Nikoli hněvem, leč smíchem se zabíjí.“ Proto Zarathustra hovoří o vyšších lidech jako o „smějících se lvech“. A když se v samém závěru knihy učedníci uleknou jeho nově se objevivšího zvířete - lva, jako syntézy »ra-

dosti a síly« a prchnou před ním, ví Zarathustra, že dosud nedozráli pro jeho učení. Ještě se nenaučili smát.

Ani Harry Haller se tomu ještě nenaučil. Akt jeho žárlivosti vůči Hermíně na konci románu je důkazem, že se zatím stále bere příliš vážně, než aby z jeho úst mohl zaznít smích nesmrtných. Ale tak jako Zarathustrovi učedníci byl už na cestě, z které ten, kdo se jednou na ni odváží vstoupit, již nemůže zpět. Cíl mu byl příslibem a uzdravoval se.

Jedním z ústředních témat německé literatury, počínaje Goethovým *Wertherem* a hnutím „Sturm und Drang“, je problém měšťácké pokrytecké morálky, mstící se na všem, co se jí jakkoli snaží vymykát. Hesseho tvorba je úzce spojena s tímto kontextem. Ale zatímco němečtí literární hrdinové již od konce 18. století (protagonisty Hesseho děl do I. světové války nevymykají) v konfrontaci s měšťáctvím hynou nebo v lepším případě rezignují, hledá Hesse (přínejmším ve zde analyzovaných poválečných románech) - navzdory vši kritičnosti vůči průměrnosti doby - jejich cestu k uzdravení. („Přirozeně nemohu a nechci čtenářům předepisovat, jak mají mé knize rozumět (...) Přesto by mě však potěšilo, kdyby většina zaznamenala, že příběh stepního vlka sice líčí nemoc a krizi, avšak ne takovou, která vede k smrti, že líčí nikoli záhubu, nýbrž opak: uzdravení,“ píše Herman Hesse v autorském dovětku k románu *Stepní vlk*.)

Také Nietzscheho filozofie má jednoznačně protiměšťácký akcent a není sporu o tom, že filozofova kritika „stádního Evropana“ hluboce ovlivnila Hesseho postoj k měšťáctví.

Avšak nejen to. Jak již bylo zmíněno, jsou Hesseho romány *Demian* a *Stepní vlk* svým vyzněním díly nerezignujícími, díly s otevřeným koncem, ponechávajícími naději a přitakávajícími tak životu.

I zde si troufám hledat vliv Nietzscheho „filozofie života“, která překonala jinak pro ni velmi podnětný Schopenhauerův pesimismus a na místo jeho etické cesty vykoupení rezignací na vůli vůli, instinkt a cit vyzdvihla jeho nejvyšší lidské statky a získala tak svůj optimistický (až heroický) charakter.

Rovněž Hesse překonal období svých romanticky rezignujících románů a tím, že se více přiblížil pravdě požadavkem „nejvyšší možné upřímnosti“, se i přiblížil životu.

Tož to mi ale řekněte, co to v tej Praze děláte za hlúposti, co z toho máte, že po tři dny furt dokola čtete nějakého spisovatele? Tomu já nerozumím, já čtu nejradši sama a v klidu a když mám náladu. K čemu je to ale dobré takto po údernicku? Kdo to vydrží poslouchat? A co kdo z toho má? No, aj my jsme něco takového za totality dělali. To Franta Foralů přišel s tím, že súdruzi na okrese si přejú, aby chom v rámci civilní obrany tak nějak propagovali to plavání, jako že aby se ukázalo kraji, že jsme zdravé město a potřebujeme větší rozpočet na stavbu nového bazéna, a že bysme tedy mohli jako udělat závod se Zlínem, tenkrát se jmenoval ještě Gottwaldov, ale my mu vždycky říkali Zlín, jako že které město uplave za tři dny víc kilometrů. Taková nonstop štafeta. A tak jsme všichni museli do bazéna, plavali jsme ve dne v noci, též děcka a mládežníci, sportovci, fotbalisti ze Starého Města, učitelé a úředníci. Já jsem byla v porotě a ten Zlín jsme porazili o pět kilometrů! A když už to bylo jasné a přijela televize, skočil do vody aj předseda národního výboru, ale zachránili ho. Ptala jsem se Franty, který pravidelně chodil na různá ta školení, a proto se vyznal v politice a též v moderní filozofii, k čemu je to dobré, a on mi řekl, že to je typický příklad toho, jak kvantita přerůstá v kvalitu, a jako že takto demonstrujeme, že se všichni umíme zapojit a plavat společně. Proto si myslím, že aj s tým nonstop Solženicynem je to to samé přerůstání kvantit v kvalitu, při kterém všichni, a též mnozí papaláš, mohou dokázat, jací sú vzdělaní a sečetlí a tak nějak sa zapo-

jit. Tak tomu rozumím já. Však jak jinak přitáhnúti lidi k literatuře než na nějaký ten humbuk? Jak jinak přilákat noviny a televizu? A kdo by dneska přišel na nějaké to čtení, kdyby neměl jistotu, že to bude něco pořádně dlouhé, tak dlouhé, aby to ukázali aj na Nově? Jen nevím, co budete robít příště, až si všichni novináři na ty tři dny zvyknú a už nepřijdu, to bude asi třeba to nonstop čtení prodlúžit: nejprve na čtyři, pět, šest, sedm dní, později snad aj na měsíc, aby si všichni všimli, že ta literatura je užitečná. Nebo by možná bylo možné udělat takovou sútěž, třeba mezi příznivci literárních časopisů, na rychlost čtení, jako že kdo za ty tři dny přečte více kilometrů knih určitého autora. Nebo by mohla sútěžít aj města. Jako že, které je vzdělanější a umí se víc zapojit do kultúry.

S pozdravem

RŮŽENA BURDOVÁ

P. S. Burda se vrátil z Prahy, byl celý zchudlý a utahaný, prý to poslouchal celé tři dny a ani jednu neusnul. A též říkal, že se mu moc líbilo, jak ho nechali číst kúsek o nějakém Gulagu, bylo to druhý den o půl čtvrté ráno, a že prý četl tak výrazně, že všichni dojetím nad tím, co četl, plakali. Tak mě mrzí, že jsem přece jenom nejela s ním a neslyšela ho. Jen Burdovi vadilo, že tam nepřišel pan profesor Klaus, ale poslal za sebe tú Benešovu, co ho všude zastupuje, aj v senátě. A taky tam prý byli všelijací důležití lidé, různí umělci a ministři a nejlépe četl ten Kynžvart, co nám chce zrušit Temelín.

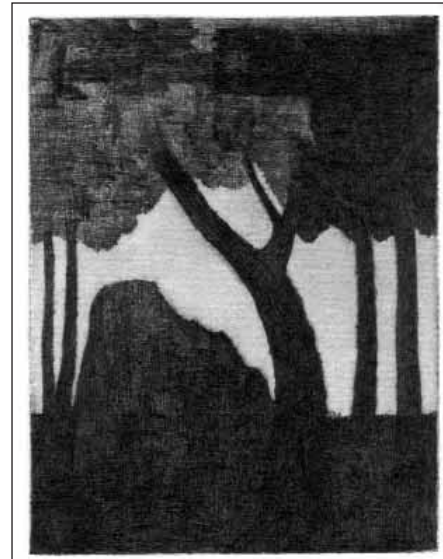
Soft TVAR (50)

K novým publikacím z brněnského nakladatelství Vetus Via nedávno přibyl malý sešitek či sborníček, který má název *Potulný dělník* a navazuje na (bohužel již zaniklý) periodický sborník *Bitov*. Krédo těchto drobných jihomoravských nakladatelských „šlápějí“, dohromady ani ne čtyřicetistránkových, zřejmě redigovaných a sestavovaných básníkem a nakladatelem Jaroslavem Erikem Fričem, najdeme na s. 14: mají slovy tlumočit přirozený vzor proti době, kdy se už toliko „vyřizují záležitosti“, které k tomu na člověka nalétávají jako vosy v srpnu. Časopis (daleko spíše minisborník) *Potulný dělník* má vycházet čili se vydávat na cestu třikrát do roka; toto první číslo má dataci „září-listopad 1998“.

Jsou v něm mj. ukázky z knih vydaných nebo připravovaných v nakladatelství Vetus Via, aktuální zamýšlení i postarší texty: třeba Zdeněk Gába ve své někdejší samizdatové obhajobě moravské kultury a moravství ironicky poznamenává, že je věru absurdní představa, aby Vladimír Holan chodil v koženkách a hrál s baráčnický na helikon. J. E. Frič nikoli nevyštitně píše o českém dnešku jako o době „nájezdů novodobých barbarů“ a pod dojmem zážitků z Chorvatska (kde prý národ ještě dokáže bojovat i zpívat) soudí, že u nás už není mužů, chlapů: buď to prý jsou jakési „střední rody“ nebo neurotičtí neurvalci. A resumuje, že vstupujeme do Evropy s „fundamentální neschopností cokoli nabídnout, protože bez identity, bez síly, bez charakteru“. Čtème dále: Viníky tohoto rmutného stavu jsou i „ti, kteří drží řeč“, tj. ti (je jich tak dvě až tři sta osob), kdo dnes píše, publikuje a svévolně si přisvojují právo reprezentovat končící devedesátá léta místo „drtivé mlčící většiny“, navíc za peníze, nejlépe za státní, získané z utrpení, bída a utahování opasků nás všech. Takto polemicky zde tedy drží řeč Zdeněk Gába.

Jenže knižnímu domu Vetus Via takový nakladatelský sborníček opravdu sluší: vycházejí tu znamenité tituly! V edici *Díla a Lidé* se nyní objevily soubory studií historika filozofie Pavla Flosse, mj. se zastávají cího leckde pranýřované postmoderny (*Od počátků novověku ke konci milénia*), a Alberta Vyskočila (*Kritikova cesta*) v uspořádání Roberta Krumphanzla. Své texty tu vydal i J. E. Frič pod názvem *Houpací kůň šera a jiné básně*. Sbírká si zaslouží samostatnou recenzi; zahrnuje verše z let 1993 až 1995, takže autor s uveřejněním své hořkotrpké, vzdorné i vzpurné poezie, napsané jakoby „v brouzdališti magmatických stavů“, nikterak nekvaltoval, což je dnes počin vskutku chvályhodný. Zejména citelům Demlova díla je určen svazček jeho první knižně publikovaných *Posledních veršů*, edičně připravených Jiřím Kuběnou, k nimž je připojena i sugestivní vzpomínka Miloše Dvořáka *Smrt Jakuba Demla*. Jsou tu především duchovní básně z roku 1960, tj. z posledního údobí umělčova života, ale i jeho tehdejší jízlivé epigramy („Čtu Rudé právo / víc než je zdrávo“). Vetus Via hodlá vydat taktéž mj. *Demlovo legendární Česno*, připravuje však kupříkladu i souborné vydání esejí, glos a recenzí Karla Křepelky. Vskutku: jen tak dál!

VLADIMÍR NOVOTNÝ

Eva Sendlerová, „Tichý kout VI“, suchá jehla, 1999

Aloise Burdy

Vážení,
zase Vám píšu, že starý, jako Burda, Vám zase nic nepošle. Ne, že by nechtěl. Sama jsem mu poručila, aby psal o té nové knize Viktora Fischla, Zátíší s houpacím koněm se to jmenuje. A mně se to moc líbí, jak je to pěkně napsané vyprávění o těch Židech, co žijí v tom Jeruzalémě, tak nějak harmonicky, a všichni sú po generace na sebe hodní, jen občas některý z nich někoho omylem zastřelí, nebo ju nějaký Němec přivede do jiného stavu a pak uteče s jinú. Ale ten jejich dědeček je takový múdrý a všemu rozumí, a vypráví si s tím húpacím koňom, co je taky múdrý, a celé je to takové pomalé a klidné a moc dobře se to čte, když má člověk dost času. Jenže Burda místo aby o tom psal, jak sem mu řekla, tak radši utékl do Prahy, že prý musí tři dny číst nějakého Solženicyna, či co. Že prý minule nebyl na tom Féridžetím, tož že včil musí. Zprvu sem chtěla jet s ním, neboť jsem si myslela, že jede za nějakú babú, ale pak o tom říkali aj v televízi, jaká je to dobrá akce a kdo se toho všechno zúčastní, že prý aj Klaus, tož jsem ho pustila, ať si jede sám, když ho to baví.

Olomouc je ve mně

Rozhovor
s německým
spisovatelem
Peterem Härtlingem

foto: Goethe-Institut

Na základě pozvání Goethe-Institutu v Praze navštívil německý spisovatel, básník a kritik Peter Härtling (1933) 10. března 1999 Filozofickou fakultu Univerzity Palackého. V dalších dnech rovněž města Brno a Plzeň. Jeho kniha Herzwand (česky Srdeční stěna) v těch dnech právě vyšla v nakladatelství Votobia.

Peter Härtling žil s rodiči v Olomouci v letech 1942-1945. Jeho otec, rodák z Brna, musel s rodinou kvůli nacistickému režimu odejít z německého města Chemnitz. Po příchodu ruské armády do Olomouce zemřel na útěku do Rakouska v ruském zajateckém táboře v roce 1945. Tato skutečnost a toto město se staly pro Petra Härtlinga neoddelitelnou součástí jeho života a jeho tvorby. Město Olomouc a Brno najdeme v románu Opožděná láska (1980), v novele Božena (1994) a v básni Olomouc 1942-1945 (1962). V roce 1987 Härtlingovi vyšel u nás překlad románu Opožděná láska. Děj této knihy se odehrává ve městech Chemnitz, Brně a Olomouci. V těchto městech, jež jsou spjatá s jeho dětstvím, se odvíjí příběh jeho rodiny, který končí brzkou smrtí otce. Peter Härtling se od roku 1989 už po několikáté navrácí do Olomouce, např. v roce 1995 navštívil Olomouc se štábem německé televize, aby zde natočil dokumentární film.

Co pro vás znamená Olomouc dnes?

Olomouc jsem neviděl několik desetiletí. Poté, co jsem ji po tolika letech znovu navštívil, připadala mi taková, jaká zůstala v mé paměti, když jsem byl ještě dítě. Kupodivu mi připadala nezměněná, byl to velký zážitek, ale i šok. Tento šok jsem dlouho překonával. Teď je pro mne současná Olomouc nejen ve vzpomínkách podstatnou součástí mého dětství, ale i do jisté míry ztrátou mého dětství. Olomouc je tedy ve mně.

Kdy jste poprvé navštívil Moravu, popř. Čechy, a která města jste jako dítě tady navštívil?

Brno znám od roku 1937. Jedna ze sester mého otce si vzala Čecha a jeho maminka byla tou Babičkou, o které jsem pak psal v románě Opožděná láska. Byla to skvělá žena. Navštěvovali jsme je asi tak jednou do roka. Olomouc jsem viděl poprvé, až když jsem se sem nastěhoval s rodiči. Tehdy jsme jezdili i do Prostějova, Mikulova a Ostravy. A v Praze jsme byli také několikrát. Dříve byla cesta vlakem o něco složitější, a tak pokaždé, když jsme jeli z Brna domů, museli jsme v Praze přenocovat. Ty pražské uličky, Hradčany byly pro mě záhadné, pohádkové, přitažlivé, ale i úzkostlivé, ostatně takové mi připadaly později i některé části Olomouce, například čtvrt okolo biskupství.

Ve vaší novele Božena se na pozadí příběhu jedné ženy, „kolaborantky“ Boženy, tzv. paní Špačkové, skutečné sekretářky vašeho otce advokáta, odvíjejí dějiny poválečného Československa a oka-

mžiky pražského jara 1968. Zmiňujete se také o historických osobnostech té doby, např. o Smrkovském, Janu Palachovi, Dubčekovi aj. Co pro vás znamenaly tyto dějiny?

Tyto dějiny byly a zůstaly mým tématem; souvisejí úzce s mými českými příbuznými. V roce 1946 odešla moje teta po smrti svého manžela do Německa a postupně odešli z Československa i další moji příbuzní, většinou do Rakouska. Od nich jsem pak neustále slyšel vyprávět o poválečném Československu a právě i o některých osobnostech té doby. Kontakty s příbuznými v Československu se udržovaly, dokud to šlo a dokud žili, jako např. s babičkou, s tetou Čenkou a s tetou Manjou. A pražské jaro znamenalo pro nás všechny otrěs, i když už nikdo z našich příbuzných v Československu nežil.

Ještě k dílu Božena. V této novele citujete básně Jana Skácela, Jaroslava Seiferta a Vítězslava Nezvala. Máte k nim nějaký bližší vztah?

Od té doby, co byly do němčiny přeloženy básně Jana Skácela, je velmi obdivuji. Jsou to básně, které mi připomínají dětství. Seifert psal velmi suverénní formou a Nezval - to je také velká osobnost. Tato lyrika je pro mne stejně tak významná jako například lyrika George Trakla. Překlady jsou už odjakživa součástí mého já.

Setkal jste se s některými českými spisovateli nebo s českými emigranty - spisovateli?

Ano, s některými. Když jsem byl takřkajíc nakladatelem, postaral jsem se o Otu Filipa a pomohl jsem mu, aby mohl odejít z této země, potom jsem se setkal s Jiřím Grušou.

Setkal jste se i se spisovatelkou Libuší Moníkovou?

Tu jsem znal velmi dobře. Ale ona je považována za německou autorku, protože psala jen německy (*smích*). Poznali jsme se ještě více, když byla před smrtí zvolena do berlínské Akademie umění a já jsem byl ředitelem tamního oddělení pro literaturu.

Vaším mottem je „najít a vymyslet“. Můžete to blíže vysvětlit?

Ve Frankfurtu na univerzitě jsem jako tzv. docent poetiky měl na toto téma „najít a vymyslet“ přednášky. Z toho pak vznikla kniha *Španělský voják neboli objevit a vymyslet*. Znamená to pro mě vnitřní napětí, něco nalézáme. Nalézáme téma, vyprávění, vzpomínky člověka, materiály, dokumenty - to všechno se může najít. Když se však spokojím jenom s dokumenty, pak už nedokážu vytvořit z dokumentů něco životního. V historiografii jde také o objevování a přemýšlení, i když tento fakt historikové popírají. Psaní vždy souvisí s představivostí a s fantazií a pro mě je to zcela samozřejmé. Ta nalezená věc je v podstatě jen malinkou částí díla - jako například začátek novely Božena. V tomto úseku je tou nalezenou věcí paní Špačková, která opravdu žila, a to ostatní je domyšlení. Ta nalezená věc je

plamínek, s kterým rozfoukávám svoji fantazii, z níž pak vznikne oheň.

Pro některá vaše díla se stal leitmotivem citát S. Kierkegaarda. Filozof v něm mluví o momentu opakování. Ten je také mimo jiné známý u T. Bernharda. Co znamená tohle opakování?

Je to pohyb vzpomínky, pohyb vzpomínání. Tím, že opakuji, si zpětně promítám prožitou skutečnost a pak se k ní neustále právě tím opakováním vracím, je to nekonečný pohyb. Je to samozřejmě i můj styl.

Dětství považujete za neoddelitelnou součást své životní zkušenosti. Autobiografie jako část tvorby pro vás tedy asi není žádnou módní záležitostí sedmdesátých let. Nebo jste byl touto vlnou alespoň inspirován?

Vůbec ne. Dětství bylo pro mne jako třináctiletého velmi dramatické, protože zemřel můj otec, a zároveň tvořil základnu mojí tvorby. Rozdělují je na dvě části: dětství pod ochranou svých rodičů a dětství úplné svobody, což byla děsivá svoboda, svoboda bez ochrany. Od této zkušenosti se už nemohu odpoutat.

Jako kluk jste ztratil oba rodiče. Poté jste žil se svými příbuznými. Vzájemné soužití s nimi bylo právě tou druhou periodou vašeho dětství, kterou jste označil za mlčenlivou, mlčel jste a se svými příbuznými jste se bavil jen o tom nejdůležitějším. V této době jste začal psát básně. Byly pro vás básně tehdy osobní terapií, popřípadě jakousi záchranou?

Samozřejmě že básně, které jsem jako patnáctiletý, šestnáctiletý a ještě trochu starší psal, byly pro mne jedinou možností výrazu, který jsem nacházel. Psal jsem o mlčení, o složitých vztazích a zároveň jsem objevoval a učil jsem se. Díky nim jsem také našel přátele. Ano, máte pravdu, zpočátku bylo psaní jakousi terapií, ale pak už šlo spíše o sdělování.

Předčítal jste někomu své básně?

Nejdříve jsem své básně předčítal své přítelkyni, která se později stala mou ženou a je jí dodneška. I nyní je první ona, komu dávám číst svá nová díla. Pak jsem měl přátele, malíře, který tehdy znal všechny mé básně a byl ke mně vždy velmi kritický. Za to jsem mu až dodneška vděčný. Jako mladý autor můžete totiž dělat pouze dvě věci: číst, zároveň hledat vzory a psát. K tomu ale nutně potřebujete i tzv. třetí instanci, která má cit pro obojí. I když byl můj přítel malíř, mnoho četl a ten cit měl také. Jemu jsem opravdu důvěřoval.

Pocítujete určitou blízkost k autobiografickým dílům Thomase Bernharda, jako jsou například Příčina, Sklep, Dítě aj.?

Všechna jsou mi velmi blízká. Musím k tomu ale dodat, že já nepotřebuji psát s takovou zuřivostí a s takovým zoufalstvím jako Bernhard. Myslí si, že tyto znaky jsou motorem jeho tvorby. U mě jsou to spíše smutek, melancholie, nemám v sobě ten neustálý vztek, i když to chápu.

Setkal jste s Thomase Bernhardem?

Dost brzy, v roce 1963, když vydal svůj první román Mráz. Pak jsme se celkem často setkávali. Vždycky jsme se bavili jen o hudbě. Tehdy v roce 1963 byl ještě velmi tichý, málomluvný. Později však už jednal vždy velmi agresivně.

S jakými současnými německými spisovateli se setkáváte?

S Petrem Bischlem, Christou Wolfovou, několik let jsem se přátelil s Güntherem Grassem, ale od té doby, co jsme zestárli, se už nevidáme.

A s Petrem Handkem? Ten žil také v Německu.

Ne, s Petrem Handkem ne. Nemáme se rádi (*smích*). K jeho raným dílům mám velký vztah až po dílo Nechtěné neštěstí, ta pozdní čtu s velkou námahou, zkrátka nechápu jeho politická díla.

O vašich dílech je napsáno už několik statí. Čtete je a jak na ně reagujete?

Když je literární analýza mých knih dobrá, znamená pro mě pokračování svého monologu, avšak již veřejně. Je-li jakousi odpovědí, považuji to za správné. Samozřejmě že jsou literární studie, které mě velmi nudí a které nejsou vůbec dobré. Občas mě navštěvují také studenti, kteří píšou o mých dílech diplomové nebo dizertační práce. Některé jsou výborné, s těmi studenty pak zůstávám v kontaktu.

Čtete kritiky na svá díla? Dotýkají se vás stále ještě?

Nepatřím k těm, kteří říkají, že kritiky na svá díla vůbec nečtou. Kritiky se mě stále dotýkají až do dneška, zvláště zlé kritiky, které zároveň atakují celou mou tvorbu. Stále jsem si na ně ještě nezvykl a ani si na ně nezvyknu. Občas to vskutku bolí.

Vy sám jste kritik. Považujete kritiku součástí literatury?

Ano. Ono je to totiž tak: současná kritika se od literatury oddaluje. To je způsobeno tím, že kritikové si berou literaturu nebo knihy často jako záminku k tomu, aby mohli vyjádřit svůj, opakuji svůj vlastní názor. A to si myslím, že je trochu málo. Pro mě je kritika nepřetržitým a dokonalým rozhovorem mezi kritickým čtenářem a knihou. Kritika musí tento rozhovor ve všech jeho vrstvách a vnitřních složitostech reprodukovat. Pak se jedná o dobrou kritiku, která může být i součástí literatury. Takovým výborným příkladem jsou kritiky například od Schlegla nebo Tucholského, ale i jiné. Dobrá a významná kritika v sobě nese ještě další možnosti, které lze do knihy přenést. Kniha je něco podstatného, k čemu kritika ještě cosi přidává, nějaké pozadí nebo jakousi plnost. A to je výborné.

U nás je nejznámějším německým kritikem Reich Ranicky. Jak vidíte tohoto kritika vy?

Když se Reichu Ranickému dílo líbí a zná ho velmi dobře, jako například dílo Heinricha Heineho, Thomase Manna nebo Thomase Bernharda, dovede napsat dobrou kritiku. Pokud se mu ale kniha nelíbí, jsou pak jeho kritiky většinou velmi povrchní.

Jaké chovají němečtí spisovatelé vztahy mezi sebou?

Odpovím, jak to vidím já. Vztahy naší a asi o deset let mladší generace jsou velmi kolegiální a přátelské. Jsme velmi zvědaví, co ten druhý dělá, a díla si i navzájem čteme. Pak je tu však jistý zlom mezi naší a mladou generací a tyto vztahy jsou komplikované. Myslí, že můj názor nesouvisí s tím, že jsem už starší, ale důvodem je jejich jednáni, které je pro mne i trochu bolestné. Jedinci se velmi individualizují a jsou příliš egoističtí. K takovému seskupení, jakým byla Skupina 47, by dnes už nemohlo ani dojít. Samozřejmě že znám nové mladé autory a jsem velmi zvědavý, co napíšou, neboť čtu jejich díla, která mně posílají, ale je bohužel mnoho autorů, kteří psát neumí.

Přípravila MILENA ŠULCOVÁ

Světový
den

divadla

– 27. březen 1999

Mezinárodní poselství Vigdís Finnbogadóttirové, prezidentky Islandu v letech 1980 - 1996 a divadelní režisérky v letech 1972 - 1980

Proč tak úporně lpíme na divadle v době, kdy technický pokrok nám dává možnost mít všechno doma?

Anebo jinak - je opravdu nutné provozovat divadla v době televize, videa a CD?

O krizi divadla se hovoří stále a to navzdory tomu, že existuje pokladnice nádherných, jak klasických, tak moderních her, a kam se podíváme, vidíme nadané herce i režiséry. Tato krize je dvojího druhu: na jedné straně je to otázka peněz nebo spíše jejich nedostatku, na straně druhé pak otázka samotné užitečnosti nebo spíše neúčinnosti divadla. Když se tyto dvě věci spojí, lidé začínou být nervózní a úloha a místo divadla v moderní společnosti jsou zpochybňovány.

V takové situaci si můžeme položit dvě otázky - za prvé, existovala vůbec někdy doba, kdy divadlo nebylo v krizi? A za druhé, pokud divadlo v krizi skutečně je a vždycky bylo, proč jsme tuto uměleckou formu už dávno nezavrhlí? Je naprosto zřejmé, že finanční a jiné problémy pronásledují divadlo po staletí. Řada významných dramatiků měla sice to štěstí, že mohla pracovat pro velice úspěšná a prosperující divadla, na straně druhé se však mnozí museli a musí snažit prorazit, aniž by se dočkali finanční odměny a někdy se nedočkájí ani za-

slouženého uznání. Dostat lidi do divadla nebylo nikdy lehké. Mnohé divadelní společnosti řeší tuto situaci tím, že se snaží publiku podbízet a nabízejí to, o čem si myslí, že diváci chtějí vidět, místo toho, co by samy rády hrály.

Proč jsme se tedy, navzdory všem těmto nesnázím, se kterými se divadla musejí potýkat, nikdy divadla nezřekli? Nemohlo by vysvětlení spočívat v tom, že my - lidské bytosti - máme instinktivní potřebu hrát role a sledovat druhé, jak tyto role hrají? Některé věci se člověk učí na základě vlastních zkušeností, jiné na základě příkladů. A divadlo je tím báječným uměním, které nám umožňuje poučit se z příkladů tím, že se díváme na to, jak druzí prožívají věci, a tím nám odhalují pravdu o nás samých.

Divadlo nabízí miliony různých vidění světa - všechna však mají jedno společné: divák se usadí v křesle a nechá se vtáhnout do děje z jakéhosi „intimního odstupu“. Jen málo uměleckých forem nám, na takto hluboké úrovni, umožňuje prolínání subjektivního s objektivním, intelektuálního s emocionálním.

Nejedná se přitom jen o formu, jedná se o umělce, kteří vytvářejí tuto formu, o umělce obdařené mimořádnou energií. Někteří říkají, že to dělají pro potlesk. Všichni jsme pochopitelně rádi, když se dočkáme ocenění za to, co děláme dobře, ale herci, těm navíc nezbyvá než hrát. Mají totiž vrozenou potřebu a touhu - a také odvalu - stát se, byť jen na letmý okamžik - někým jiným. Dramatikové, režiséři, herci

jsou umělci, kteří vytvářejí složité role a jejich prostřednictvím interpretují svět, ve kterém žijí.

Divadlo a celá mezinárodní aréna potřebují péči a starostlivost, potřebují však i optimismus. Žádné divadlo nemůže přežít bez optimismu podávaného s notnou dávkou realismu. Divadlo jako mikrokosmos naší společnosti odráží a někdy znovu dotváří to, co se děje ve světě venku. V divadle se do sytosti předvádějí lidské konflikty a zápasy, touhy a sny. Celý svět je jeviště, jak to kdysi vyjádřil jeden poměrně známý anlický dramatik, a na tomto jevišti se herec stává symbolem člověka se všemi jeho chybami a slabostmi, se všemi nadějami a ideály.

Jestliže komedie poukazuje na naši přijímané slabosti a chyby jiných, pak tragédie nám umožňuje podívat se na sebe samé a pokusit se věci změnit (snad, doufejme!). Obě tyto formy nás učí cosi o způsobu přežití - v komedii se učíme dělat kompromisy, v tragédii jsme svědky toho, co se stane, když ke kompromisu není prostor.

Pochopitelně, že se divadlo musí umět vypořádat s konkurencí. Ale kdo dnes nemusí? Může tedy divadlo sehrávat nějakou úlohu ve společnosti, kde film, televize a počítače se těší tak obrovské popularitě? Odpověď zní ANO - ať už totiž tato média mohou poskytnout cokoli, jedno nám poskytnout nemohou. Film, jak každý ví, je větší než život. To patří k funkci a přitažlivosti filmové tvorby. Na druhé straně, televize a počítače jsou většinou menší než život - veškeré zkušenosti a zážitky se musí vtěsnat na malou obrazovku. Ale divadlo je velké právě tak jako život - ani větší, ani menší. Témata a problémy mohou přerůst dané rozměry, ale samotná forma je v životní velikosti a tak je také přijímána. Vzrušení a potěšení, které nám divadlo přináší, se liší od vzrušení a potěšení, které nám dává film, televize a počítač, a pocit sounáležitosti je zásadně lidštější a intimnější.

Popřejme tedy společně divadlu dlouhý a bohatý život a budme vděční pokaždé, když se kdekoli na světě zvedne opona a začne představení, ať už se jedná o premiéru či reprízu.

VIGDÍS FINNBOGADÓTTIROVÁ

Žena

hodná

obdivu

a následovania

I keď sme len kvapkou v mori, nech sfarbí oceán! Existovala a vo svojom diele stále existuje osobnosť, ktorá to more svojim životom nielen sfarbila, ale aj rozčerila.

Možno sa o nej dočítate v knihe **Lucinda Vardeyovej Matka Terézia - jednoduchá cesta**, ktorá sa na Slovensko dostala v preklade z angličtiny zásluhou Vydavateľstva Alfa konti. Životná púť Matky Terézie bola a v jej nasledovníkoch i naďalej je nezištná pomoc blížnym z lásky k Bohu, teda láska v činoch, nie v slovách. Obsah tejto útlej knižičky je autentický, narozpráva ho sama Matka Terézia. V jej živote dominovalo šesť základných krokov: ticho, motlitba, viera, láska, služba a pokoj. Obzvlášť ticho sa v modernom živote podceňuje, prevládá hluk a chaos.

Mnoho mladých ľudí nepremýšľa, koná iba inštinktívne. Prázdnotu, ktorú ľudia pociťujú, chcú zaplniť; jedlom, rádiom, televíziou, obohacovaním sa a ustavičnými vonkajšími aktivitami. Kým sami neprídu na to, že pôvodcom prázdnoty je nedostatok duchovných hodnôt, nepodari sa im to. Nie je to však ľahké vo spoločnosti, ktorá ponúka toľko rozptýlenia.

Misionárky lásky - nasledovníčky Matky Terézie majú svoje domovy vo vyše sto krajinách. Vo veľkých usedlostiach trpia ľudia viac duchovnou biedou. V knihe sú pôsobivé výpovede mladých ľudí z radov Misionárov lásky, ktorí zasväcujú životy núdnym, chudobným a osamelým. Tým sa rebríček ich hodnôt úplne pozmenil. Istý Peter priznáva: „Myslím, že napokon som dospel k tomu, že čím menej človek má, tým je šťastnejší. Veľmi na mňa vplýva jednoduchosť života sestier. Verím, najjednoduchšia cesta je tou najľahšou cestou k Bohu.“ Iný hovorí o sebe: „Som oveľa pokojnejší a vyrovnanerší odvtedy, čo pracujem pre druhých.“ Alebo: „Odvtedy, čo mám príležitosť pracovať s Misionárkami lásky, stal som sa plnohodnotnou ľudskou bytosťou. Čím viac človek dáva, tým viac dostáva.“ Posolstvo Matky Terézie obsahujú záverečné slová knihy:

Ale aj tak!

Ľudia sú nerozumní, nelogickí a sebeckí, ale aj tak ich miluj! Ako robíš dobre, ľudia ťa obvinia zo sebeckých, postranných pohnútok, ale aj tak rob dobre!

Ak si úspešný, získaš si falošných priateľov a skutočných nepriateľov, ale aj tak buď úspešný!

Na dobro, ktoré konáš, sa zajtra zabudne, ale aj tak rob dobro!

Čestnosť a úprimnosť ťa robia zraniteľným, ale aj tak buď čestný a úprimný.

Čo si po celé roky budoval, sa môže za jednu noc zrútiť, ale aj tak buduj!

Ľudia naozaj potrebujú pomoc, ale možno ťa napadnú, ak im pomôžeš, ale aj tak pomáhaj ľuďom!

Daj svetu to najlepšie, čo máš, udrú ťa do tváre, ale aj tak daj svetu to najlepšie, čo máš!

LÝDIA GALBIČKOVÁ

Podceňujú Vás?
Bezdůvodně na Vás útočí?
Zapomínají na Vás?
Nikdo o Vás správně nepíše?
Postavte se chaosu!!!
S Literou proti zášti a náhodám!

litera

**Využijte našich služeb a dostane se Vám
spravedlivého místa v české literatuře!!!**

Vážení čtenáři-spisovatelé!

Dovolu, abych Vás seznámil s novou službou, kterou od letošního jara nabízíme a která Vám ulehčí Vaši těžkou práci při zvyšování kulturní úrovně našeho národa.

Jsmo si vědomi, že situace českého spisovatele je za současných podmínek existenčně i společensky nelehká. Lidé, kteří veškerý svůj volný čas, zdraví, rodinný život a především svůj talent a intelekt obětují rozkvětu společnosti, se musejí na literárním trhu potýkat nejen s hmotným strádáním, závistí, záští a nevěděkem lidí, kteří by sami nikdy nic nedokázali napsat, ale i s organizovanými mafiemi tzv. kritiků, proti nimž doposud prakticky nebylo obrany. Pravidelně jsme svědky toho, jak literárně-umělecké dílo, které vznikalo týdně, měsíce, ba i roky, je pošpiněno a zadupáno do země jediným škrtem nedoukova pera.

A právě v této těžké chvíli přichází Váš spojenec: Litera, první česká literární vzájemná pojišťovna, spol. s r. o.

Jak Vám může Litera pomoci? V případě, že se stanete klientem našeho pojišťovacího systému Fénix, nebudete již odkázáni na náhodu či vůli kritiků a budete moci kritický ohlas na svou knihu sami řídit a programovat. Nevěříte?

Za nepatrný měsíční poplatek (podle kategorie pojištění 100 - 10 000 Kč) budete mít v okamžiku vydání Vašeho literárního díla dokonalý klid a jistotu. Pojištění Vám zaručí minimálně 5 - 17 (podle výše pojistky) naprosto objektivních kladných ohlasů (recenzí, studií, esejí, hlasů v anketách apod.), a to v periodikách, která si sami vyberete; ve vyšších kategoriích pojištění si budete moci vybrat i z našeho rejstříku renomovaných literárních kritiků. V havarijních případech, tj. tehdy, kdy by i navzdory našemu systému na veřejnost pronikly „recenze“ negativní, zajistíme automaticky, okamžitě a bezplatně jejich kompenzaci dvěma až pěti (podle stupně napadení) recenzemi kladnými, a to v témže periodiku. Ručíme tedy za to, že případný negativní odsudek bude z myslí čtenářů zcela vymazán a nahrazen hodnocením zcela objektivním.

Pro náš systém Fénix již pracují všechna významná česká literární periodika, všichni významní literární odborníci! Staňte se naším klientem a budou sloužit i Vám!

Richard Zákupa • odd. public relations • Litera • Gutova 42 • 100 00 Praha 10

inzerce

Ondřej Horák

Několik poznámek ke Kalhotovému pahýlu

(Petr Hrbáč: Kalhotový pahýl, Petrov, Brno 1997)

Jména

1. Výraznou roli ve většině povídek tohoto souboru hrají jména postav. Číkatil, Fridufrajle, Keksovič či Hulala nejsou jména, která se ve skutečném světě běžně vyskytují. To je možno brát jako znak fiktivního světa, ovšem jsou zde i jména postav, která běžná jsou (Vrána, Nováček, Volek), i jména, která ke skutečnosti vysloveně odkazují (Konrád Henlein, Eman Fiala, Ferenc Futurista, Baťa, Sokrates, Marx).

2. Prvně zmíněná jména, na která je v některých povídkách kladen na začátku důraz, jsou zdrojem komična, jež se ve zbytku povídky vytrácí.

„Karel Ječný se zachechtal slovům své obtloustlé družky, matky Martina Speklého, a bez varování padl mrtev na písčnou zem, usmrčen na místě rozsáhlým infarktem myokardu. Bylo mu dvaapadesát let. Vykopala i její sestra Dupalová, která vyhlížela u branky, až přijede druh Dupalové Muhammad Al Barka s pivy, propadly panice. Lítaly po zahradě a ječely a několikrát málem porazily Martina Speklého, toho času desetiletého, blondatého a bronzové patinovaného.“ (Rumpál)

„Jindy ovšem Fulát honil Zouna po lázních, byly to přiměřeně veliké lázně s takovými bachratými, rozlehlými budovami, ve kterých minulost hrála na umělecké střechky, velmi pomalé; je známo, že běžní střechky jsou naopak mimořádně rychlé.“ (Lázně)

3. V povídkách se objevuje také množství místních názvů (hlavně v povídce Spadalo to). Ty naopak odkazují ke skutečnosti ve valné většině případů. „Podezřelá“ je z tohoto pohledu pouze věta: „Všude kolem zeleně bujně střežila hmyz, který jí prolézal, a posmutnělý potůček s podezřelými pomněnkami se plazil na dně tohoto údolí a možná se jmenoval Vošmenda nebo to byl její přítok.“ a rybník Malé Žrádlo z povídky Cisterny - ale třeba je podezřívám nepravěm.

4. „Jména“ je název také jedné z povídek, která začíná: „Vysvětloval jsem instalatérovi, takovému sedě ocelovému, že rád vymýšlím jména od té doby, co si vymýšlím soutěže, a že od té doby, co na počítači hraji hry, ve kterých jde o pořadí fiktivních hráčů, nabyla tato má činnost - vymýšlení jmen totiž - ještě vyšší intenzity. Instalatéra to prakticky nezajímalo, ale ze zdvořilosti pokyvoval hlavou.“

Dva hlasy, dvě postavy

1. Nejméně polovina povídek je vlastně dialogem dvou postav (Rybářská stolička, Na vratech, Vaříč...) nebo mají dvě hlavní postavy (Bartholdyho symfonie, Pečák...).

„A Pečák ten den umřel. Ale Fridufrajle se to nedozvěděla, protože se o to nezajímala. Ted - kdo byl hlavní postavou povídky?“

2. Zvláště zajímavá je v tomto směru povídka Vaříč, která je dialogem, jenž je prost uvozovacích vět, takže dlouho není jasné, kdo vypráví. Až na páté straně povídky se promluvou vypravěče vyjasní.

3. Bylo by, myslím, zkrácením, kdyby byla tato dialogičnost vysvětlena pouze jako souboj, ujišťování či přesvědčování nebo pouze jako cokoliv jiného.

Osamělí mužští

Ve výše zmíněných dvojicích hlavních postav převažují postavy mužské, a to osamělé či osaměle působící, až vykořeněné. Alois Vrána nemá sice manželku, ale má aspoň sestru. (Kašna) Udatný práškač má manželku, která „mezitím doma něco vařila, ale jen pro sebe a pro děti“. (Udatný práškač) Za dr. Kopáčem přijel přítel, ale „když přítel odjel do Brna, kam se Kopáč rovněž chtěl tajně vrátit, nezbylo než jít znovu k nemocnici“. (Spadalo to)

„Klouda si nebyl jist, zda některá z těch ženských je jeho manželka, a tak šel raději na pivo.“ (Kalhotový pahýl) „Právě se rozvedl. Nevěděl si s tím ještě rady, a už cestoval. (...) Úředník se zaradoval. »Taky jedete pryč?« Dáma přikývla: »Jedu pryč, už jsem to nemohla doma vydržet, ten můj chlap je nesnesitelný.«“ (V kupé)

Pavel Osika čili študáci

Text tohoto názvu má výjimečnou pozici.

1. Hlavní postava Pavel Osika totiž žije s otcem i s matkou. Když jde na vojnu, narazí na člověka, o kterém se pak dozví, že je to jeho strýc, zmínka je i o jeho sestřích.

2. Nejedná se také o povídku, ale spíš o vývojový román. Pavel se narodí, otec se rozhodne, že ho dá na školu hudby, ale později se ukazuje, že Pavel má „dřevěný sluch“, tak otci kostelník poradí, ať ho pošle na vojnu.

Na cestě narazí na zmíněného člověka, který je jeho strýcem, a ten ho přemlouvá na plašení sov, ale Pavel řekne, že si to ještě musí rozmyslet, a vrátí se domů, za což ho otec seřeže. Pak ale usoudí, že se Pavel, když tam ani nedošel, na vojnu nehodí. Matka otci ještě připomene, že Pavla poslal na vojnu, a přitom ještě nebyl ve škole. Tak jde Pavel do školy.

Odpoledne po škole pošle otec Pavla k potoku. Tam vyslechne rozhovor chlapů, kteří se radí o tom, jestli bude válka. Po cestě zpět potká Pavel Václava Raise.

Ráno po rozhovoru s otcem odejde Pavel do světa, kde se ho ujmou dělníci a kde potom ořezává tužky, „ježto poznali, že se na nic jiného nehodí“.

Pavel se vrátí domů na vesnici, protože večer souložila sekretářka ředitele s garážmistrem („To nebylo nic pro Pavla.“), a vypráví, co viděl ve světě.

Nadejdou žně. Je po žních a Pavel vidí, že „třepetavé nožičky se zběsile pokřičovaly na staré zahradě s třešněmi u Pánků“. Nakonec ječí nějaká ženská u potoka: „Pomóc!“

Jazyk

1. V Hrbáčových textech se to hemží botanickými i medicínskými výrazy. „Nastavil šel do hospody dlouho, přičemž v polích byl nucen pozorovat šejdravé kmíny a na příkopech i bedrníky.“ (Cokoliv) „Ještě než Semily navždy opustil, šel jednou dr. Kopáč těmi stráněmi pod Nouzovem a našel akorát vrbovku a pak na zídce už pod semilským kostelem šléně pokroucený jestřábník, takže mu dodnes není jasné, co zůstalo v jeho vzpomínkách podivnější, zda onen kostel, jestřábník, nebo ulička, do které jej zavolali o službě k hrobníkovi, podivnému, asi postiženému človíčkovi, který byl mrtvý, protože jej zahubila rakovina konečníku.“ (Spadalo to)

2. Neobvyklé charakterizování lidí, věcí, jevů: „V chatě proudilo několik proudů. Nejtenci byl pavučinkový, zároveň prachový a dosti zčernalý. Dále tam proudil muškátový, ostře čpavý proud. Prokázat se také dal větrně hřbitovní, velmi slabý, možná spíše normní. Ale nechyběl ani proud slovníkový, který bychom - budme upřímní - nečekali.“ (Udatný práškač) „Některé pozemky byly upravené a jiné zpusťlé, v každém případě na všechny svítlo slunce jako Eman Fiala nebo přinejmenším Ferenc Futurista.“ (Rumpál) „Při té příležitosti si uvědomil, že vojska byla vždy kotníková. »Kotníková vojska. Kotníková vojska,« hučel si Nastavil do kroku a kotníkově zářil. Kotníkově se září tak, že to lze jen těžko zachytit přístroji a kostní baba přitom přichází o spodní čelist, ve které se jí tvoří velikonoční zlomenina duhově broskvového prosknutí jako pozdrav z prostoru s již zaměřenými prvňáčky.“ (Cokoliv)

3. Posledním citátem jsem se vlastně již dostal k dalšímu: vysvětlování, co určitý výraz znamená.

„Konzert spočívá v tom, že chlapi s fagoty a s hornami vylezou na takové ty balkóny a troubí na sebe jak pitomí (tomu se říká ČAJKA), přitom občas některý spadne do hlediště, k čemuž obecenstvo zahučí úžasem, ale nikdo nepoše pro sanitku, nechají ho tam ležet a on heká a dodělává, což se od něj právě čeká, a zatím ti ostatní fagotisté a hornisté dále bučí a mečí na své nástroje - nezapírám, že jednak statkatově a jednak v pěkně falešných triolách -, načež pozor přichází trubka!“

Trubka ztrobí zlatě, platinově, vodovodně-větrně a šulácky, že spadnou i zbylí hráči a ten blbec s těmi tympány v orchestřišti jenom jednou bouchne a už je taky v pívě, všichni jsou hnědě a skleněně v pívě a opatrně na ně nasypeme knín, je to tiché sypání.“ (Do divadla!) „Jakmile přišel domů, začal rozkládat se svou manželkou, což znamenalo, že současně hovořil a současně takhle dělal rukama, což stručně označujeme za rozkládání, i když je to složitější.“ (Cisterny)

4. A také upozorňování na ony výrazy: „Částečně se nemýlila, bluma, do všeho ale zasáhl vlčák s jedním okem, který nečekaně vyběhl z ulice pod kostelem, jedné z těch, jež ústily na kašnové náměstí. (...) Vrána se divil, poněvadž kašna mu ještě nikdy neprovedla, aby při občasném navštěvování nastala taková nepatřičnost čili kdoule. (Přitom si povšimněme: napřed bluma a potom kdoule!)“ (Kašna) „V ubytovně měli také chodby. Z těch se dalo jít na záchod a z těch zase do chodby, na které svítil četnický baník. To je od slova »báňat.«“ (Pavel Osika čili študáci)

Vážený pane Horáku,

ačkoliv se neznáme, rozhodla jsem se překonat svůj stud a obrátit se na vás v reakci na vaši popisku Hosta 1 a 2/99 uveřejněnou v sedmém čísle Tvaru (str. 23, ročník 1999). Ne proto, že bych s Hostem byla spojena, ale že jste mi tu věnoval dokonce celý jeden odstaveček, ne nad hloubkou a délkou mých vět, ale spíše nad měrami a váhami mého libého těla, které mi do Hosta laskavě vyfotila Markéta Baňková.

Mrzí mne, že z fotografií nejsou patrné; věčná škoda, že snímky tak zmenšili, neb jsou poměrně vyvedené a na ploše rozkládací dvoustrany by se rozhodně vyjímaly lépe. Takhle zmenšené už to prostě není ono, zvláště když vám připadá, že mám zavřená ústa. Pravda ovšem je, že nevystrkují jazyk, což by mě ovšem vzrušilo jen za předpokladu, že byste měl pořádně velký kvocient inteligence a já bych se vás v ústech jazykem směla takhle zespu do toho chytrého mozku dotýkat.

Jaké máte IQ, si však nedovoluji odhadnout, abych nechybila, protože to se člověku může stát, když jen tak střílí do buku, a ještě ke všemu je zaujatý, a to já teď jsem, poněvadž mám z té vaší recenze hodně špatný dojem. Asi se vám Host nelíbí a asi se vám nelíbily ani ty mé fotografie (takže se vám asi nelíbí ani Markéta Baňková a kdo ví, jak se vám vlastně líbí její otec, maminka atd. atd.) - alespoň takhle si to dovoluji odhadnout z vašeho tónu (asi jste zaujatý?). Nikoliv však z vašich argumentů, ty tam totiž chybí, ačkoliv zrovna argumenty by mě tak zajímaly!; a kdyby byly chytré, tak by mě třeba i vzrušily, co vy víte. Ale o to jste se moc nepokusil, spíš jsou to svévolně seřazená tvrzení s emocionálním nábojem, vesměs negativním („Takhle dělat na mladý dlouhý krky! V telegrafických recenzích už si na žebříček netroufnete, co“), o svévolně vybraných textech charakteristikách-rubrikách Hosta, prokládaná nicneřádkovými popiskami obzahu („Následuje článek Jana Suka vztahující se k antologii Ivana Slavíka [...] a fejton V. Vokolka České Běsno.“ nebo „Po rozhovoru se Soňou Záchovou a po několika jejích básních se opět [myslím již počtvrté] objevuje anketa...“).

Proč přesně je debata Josek-Snížek jenom „na oko“? Co přesně dělá z recenze na Labyrint reklamní materiál? Přesně z jakého důvodu nová obálka odrazuje? Podle kterých kritérií nemá komiks v závěru „odpovídající“ výtvarnou úroveň?

Chtěla jsem vás poprosit, zda byste, až si příště budete brát nějaký časopis včetně jeho playmate do úst, nenapsal něco konkrétního, něco, co by věcem prospělo, z čeho by se kritizovaní mohli poučit a dělat věci lépe, k větší radosti a vzrušení všech.

Ze závěru vašeho textu odhaduji, že máte raději jasno v tom, zda je něco míněno dobře nebo špatně, proto uzavřu zjednodušujícím sumářem: o zmiňovaných číslech Hosta si nemyslím jen věci dobré nebo jen věci špatné, jen vám v dobré víře sděluji svůj názor na to, že je špatné psát nedobré (rozuměj nekvalitní) recenze.

Vyzývavě (rozuměj ke kvalitním kritikám)

VĚRA CHASE

Eva Sendlerová, „Tichý kout I“, suchá jehla, 1999

Inventář odchodu

Dragan Velikić

V nejlepší koutku duše cítíme lítost k věcem, kterým jsme nevědecky život.

Vladimir Nabokov

Jediný citát, který v tomto okamžiku s jistotou mohu použít, je výše uvedený z románu DAR Vladimira Nabokova. Je to jediná kniha, kterou jsem za rozbřesku 24. března při odchodu ze svého bytu strčil do tašky. Bylo nutné myslet na podezřívavý pohled celníků, kteří o několik hodin později budou v Subotici držet v ruce můj pas a potom možná prohledávat obsah mého zavazadla. Kdyby v něm objevil více než jednu knihu, mohlo by to znamenat, že plánuji zdržet se mimo vlast delší dobu. Okamžik odchodu, který jsem si v uplynulých letech často představoval, okamžik, na nějž jsem se z dlouhé chvíle připravoval a přitom nikdy vážně nevěřil, že se někdy doopravdy uskuteční, se najednou začal naplňovat v noci z 23. na 24. března.

Jen o pár hodin dříve jsem večerel v jedné bělehradské restauraci a na odchod jsem vůbec nepomyšlel. A pak jsem během večere s pánem, jehož považuji za jednoho z nejmoudřejších lidí v mé zemi a jehož jméno z pochopitelných důvodů zamlčuji,

prožil několik možností vlastního života, které se v tomto okamžiku začaly rýsovat. Můj přítel, filozof a spisovatel, jako v nějaké šachové partii jistě táhl figurkami a tlačil mě do matové pozice v případě rozhodnutí v Bělehradě zůstat. Po večeri jsem ještě stále nevěděl, co přesně udělám. Odvezl jsem svého přítele domů, zaparkoval jsem svou starou Renaultku na dvoře jednoho příbuzného, vrátil se do bytu, vybral jsem si tašku, ani velkou, ani malou, a otevřel jsem ji. Před mnou se objevila tma, do níž jsem rovnal věci, jejichž inventář by v tomto okamžiku představoval triumf banality. Samozřejmě jsem se ke knihám ani nepřibližoval, neboť by mě tento krok postavil před nepřekonatelné dilema...

Teď přerušuji větu, jelikož z nějakého neznámého prostoru, z perspektivy některého z čtenářů tohoto textu, již slyším komentář, kterým obléhá mé zavazadlo a vlak, kterým cestuji, a můj svět lemovaný třídami knih: a co ti, kteří utíkají před kulkami bez kufru a pěšky k hranicím? Odpovídám, že jsem vyrazil jen o pár dní dříve díky onomu tušení nebo jistému vnímání situace, což mému hlasu mezi hlasy ozývajícími se v mé vlasti dodávalo poněkud disonantní ladění.

Celá léta jsem budoval možnost jiného, možnost mluvit a myslet jinak. A nyní po útoku NATO na Jugoslávii byl ten jiný zničen, s prvními bombami byli umlčeni všichni, kteří mysleli jinak. Ti odlišní, oni jsou, zdá se, nepotřebným přebytkem jak na Miloševićově účtu, tak i na účtu Západu. Ti odlišní kazí strategii obou stran, a proto se stanou prvními oběťmi v dnech, měsících, dokonce i v letech, které jsou před námi. Ostatně v Srbsku již dávno byly sestaveny seznamy Jiných. Možnost jejich zničení z povrchu zemského je velmi pravděpodobná, protože je žádná ze nepřátelených stran nechce. Jsou překážkou vášnivého objetí nepřátelených stran, objetí, které zapaluje tázání vášeň.

Již desátý den sedím v jednom bytě v Budapešti a sleduji programy desítek televizních světových stanic informujících o tom, co se děje s uprchlíky z Kosova, jejichž tragické osudy nyní ruší klidný spánek světových mocností, nebo s městy na celém území Srbska, která se hodinu za hodinou ničí, a přitom v nich žijí lidé, kteří nemají žádnou možnost opustit vlast. Vidím v jednom okamžiku bělehradský most, na kterém se mladí Bělehradané drží za ruce. Jsou to stejné chytré tváře, které jsem vídal tři měsíce na demonstracích v Bělehradě a v celém Srbsku v zimě 1996-97, kdy ve dne v noci protestovali proti Miloševićovu režimu. Nyní tito lidé svými těly brání jeden most, nyní vystavují svá těla bombám vojsk NATO. A již slyším desítky komentářů různých zpravodajů, kteří pokrytecky mění kontext a buď zamlčují, nebo možná nechápou, že tito mladí lidé chrání jeden most a své město, a místo toho říkají, že hájí stávající režim. Dveře nekonečna jsou pro hloupost otevřeny dokořán.

Jediný vlak, který v současné době spojuje Bělehrad s Budapeští, nese název Ivo Andrić. Jugoslávský nositel Nobelovy ceny Ivo Andrić, jak všichni víme, vybuřoval svůj literární svět na metafoře mostu. Rozvíjel ji v řadě svých povídek a grandiózně ji

vetkal do románu Most přes Drinu. Teď nemám možnost na okamžik si zalistovat v tomto románě a citovat alespoň jednu Andrićovu větu oslavující most. Vím však, že s každým zbořeným mostem zaniká možnost onoho rozdílného, s každým zbořeným mostem - a dnes je jich hodně zbořených -, se zužuje prostor pro existenci čehokoli disonantního a rozumného. S každým zbořeným mostem svět čím dál víc začíná být obudné Jedno, to idiotské jedno a to samé, a tak to půjde dál až do chvíle, kdy na každé znesvářené straně budou stát jedni a ti samí a kdy se jejich ničivé objetí stane jediným mostem nad propastí, před níž se v této chvíli nachází má zem, Balkán a Evropa.

Zatímco celé noci sedím před televizní obrazovkou, schvácen absolutní nespavostí, vybavuji si tituly knih seřazených na policiích v mém bělehradském bytě. Je tam hodně knih spisovatelů, kteří se v jednom okamžiku svého života ocitli tváří v tvář „inventarizaci odchodu“: Witold Gombrowicz, Miloš Crnjanski, Eden von Horvath, Nina Berberová, Danilo Kiš, Bora Ćosić, Dubravka Ugrešićová... V knize, kterou jsem ze svého bytu s sebou vzal a která je nyní mým jediným DAREM, do něhož vkládám své naděje, ukryl Vladimir Nabokov ještě jednu svou větu: „Německý pedagog Kampe, když si položil ruce na břicho, říkával, že je užitečnější uplést libru vlny než sepsat svazek veršů.“

Přeložila ANA ADAMOVIČOVÁ

Dragan Velikić (1953)

Jugoslávský spisovatel, šéfredaktor vydavatelství B-92, které je odnoží stejnojmenné rozhlasové stanice, umlčen v den zahájení náletů. Je autorem řady románů, povídek a esejů. Od začátku jugoslávské krize pravidelně přispíval do opozičního tisku, přičemž žádný zvrácený jev v jugoslávské a srbské společnosti a politice nenechal bez povšimnutí. Jeho román Astrachán vydalo v loňském roce pražské nakladatelství Triáda.

ATLANTIC - LETTER (3)

Jsme různí a rádi se škatulkujeme. Jan Masaryk se za jedné své plavby do Ameriky dostal do potíží při vyplňování úředního dotazníku. V rubrice Rasa totiž napsal lidská (human).

V roce 1790, tedy v době, kdy USA byly ještě velmi mladou republikou, se uskutečnilo první sčítání obyvatelstva. Cenzus rozlišoval jen tři kategorie: 1. běloši, svobodní občané; 2. bělošky, svobodné občanky; 3. otroci. Teď při sčítání obyvatelstva - a též při mnoha jiných příležitostech (žádost o zaměstnání, přijetí na univerzitu atd.) - máme kategorie pět: 1. běloši; 2. černoši; 3. Asiáté/pacifičtí ostrované; 4. Američtí indiáni/domorodci z Aleut; 5. jiní (others). Menšiny zvýhodňující Affirmative Action též uvádí kategorii Hispanics, kde určující charakteristikou není barva pokožky, ale mateřská španělská řeč - pokud se dotýčný dostal z Latinské Ameriky a nikoliv z Evropy.

Protože zásluhou Affirmative Action lze získat různé výhody, máme případy, že běloch Joe Smith se domáhá přednostního povýšení v zaměstnání na základě tvrzení, že je příslušník privilegované menšiny - z jedné šestnáctinky americký indián, neboť jeden jeho prapředek pocházel z kmene Cherokee. (I prezident Clinton, jehož pravdomluvnost je ovšem nulová, o sobě občas dává vědět, že je vlastně několikaprocentní rudokožec.)

Obyvatelé havajských ostrovů (rasově Polynésané) se domáhají překlasifikování z Asian/Pacific Islanders, jimiž věru jsou, na americké indiány. To by jim totiž vyneslo nárok na indiánské výhody - mít rezervace, kde se neplatí daně, ale zato se pobírají mnohé sociální požitky, a vznikl by tam i nárok na provoz velmi výnosných kasin.

Postulát doby vyžaduje politicky korektní zpřesnění těchto kategorií. Z indiánů se stali Native Americans, což tedy doslova znamená, že Američan s evropskými kořeny není vlastně native (tam rozený), i kdyby jeho předkové byli původní poutníci, dorazivší na lodi Mayflower. Z černošů se stali African-Americans, kdežto běloši nejsou European-Americans. Jsme nadále jen kavkazští (Caucasian). Na tom z nevědomosti vydělala jedna česká emigrantka, která při žádosti o stipendium na kalifornské univerzitě nevěděla, že se má pokládat za kavkazskou osobu, a tedy v dobré víře uvedla, že je jiná (other). Tvrzení nikdo nekontroloval, stipendium dostala a jeho pomocí šla studovat a úspěšně to dotáhla až k doktorátu.

Podobně jako v Jižní Africe za apartheidu, v šestnácti státech těchto USA až do nedávna platily tzv. misgenation laws, předpotopní zákony proti prznění rasy. O jejich existenci jsem vůbec nic nevěděl, když jsem těmi končinami projížděl a nějakou dobu v nich trávil se svou ženou z poloviny bělošskou manželkou. V Louisianě stát za černochem pokládal kohokoliv se stopou (trace) černošské krve. V roce 1970 se zmodernizovali přijetím zákona, že černochem/černoškou je kdokoliv s aspoň 1/32 podílem takové krve. Zákon vydržel až do roku 1983.

Naše dítě je česko-německo-švýcarsko-čínský Američan. Tedy v dotaznících zaškrtnává, že je doopravdy other. Čímž se dostáváme k záležitosti se značně explozivním potenciálem. Míšenců totiž přibývá, během poslední generace se jejich počet ze čtyřnásoobil, už jsou jich přes dva miliony a brzy jich budou tři miliony. Dotyční, jakož i jejich rodičové se začínají ozývat s požadav-

kem zavedení kategorie multiracial, však takové jsou jejich skutečné kořeny.

Záležitost se dostala na první stránky novin v souvislosti s velikánským vítězstvím mladíka jménem Tiger Woods v hlavním golfovém turnaji. Nový šampion snědé pleťi, ve všech médiích označován jako African-American, se totiž v televizním interview charakterizoval jako „Cablinasian“ - jím vymyšlený akronym (1/8 Caucasian, 1/4 Black, 1/8 American Indian, 1/4 Thai, 1/4 Chinese). A oheň byl na střeše. Řada černošských politických předáků (tzv. černošů z povolání) to prohlásila za zradu (sell out - „výprodej“), z idolu se přes noc stal Jidáš.

Zastánci takových názorů de facto argumentují jako někdejší bělošští rasisté v Louisianě: ač tenhle Woods je černochem jen z jedné čtvrtiny, jeden takový dědeček jim postačí, aby praprotomka pokládali za černocho stoprocentního. Na televizních obrazovkách a leckde jinde - na příklad v politických rolích a na univerzitách - se setkáváme s osobami s převážně bělošskými rysy a světlou pokožkou, jak zdůrazňují svůj údajně afro-americký původ, zdroj dnešních všelijakých výhod.

Proti oficiálnímu uznání kategorie multiracial se také postavila část federální byrokracie, již by novota narušila zaběhlou rutinu - čili druh nebezpečí, působené jakoukoliv změnou. Něčemu takovému se přece zuby nehty brání byrokraté kdekoli na světě.

Nejvíce povyku ale přichází z řad černošských politiků a jejich podpůrců. V Kongresu argumentují, že změna by prý „oslabila zákony, jejichž účelem je bojovat proti

diskriminaci“. Pravda je ovšem jinde. Změna by především oslabila jejich politickou váhu, neboť, jak známo, v množství je síla. Popíráním existence míšenců si prozatím přisvojují roli mluvčích kohokoliv byt jen s miniaturní dávkou nebělošské krve. Černošská reprezentace v politických rolích, jak na federální úrovni, tak v jednotlivých státech, je značně početnější než jiných menšin. Dosud jsem se nesetkal s občany asijského původu, kteří by si takovou reprezentaci pochvalovali. Černoši (12 % obyvatel země) se též těší dvojnásobnému zvýhodnění (cca 25 %) zaměstnanosti v pohodlné, nepřilíhající federální službě.

Známy americký sociolog Amitai Etzioni vyjádřil naději, že probíhající rasové rozměňování je ta nejlepší naděje pro budoucnost společenské harmonie v USA. Dochází k tzv. hnědnutí (browning) země. V polovině příštího století bude většina amerického obyvatelstva neevropského původu. Přistěhovalci z Asie to z nyníjších 3,5 % dotáhnou na 8,2 %. Zdaleka nejpočetnější skupinou budou oni katoličtí, hodně se rozmnožující Hispanics, legální i ilegální přistěhovalci z Latinské Ameriky. Tato nynější jedna desetina obyvatelstva se rozroste na celou čtvrtinu čili dvojnásobek černošů, jejichž počet - zejména zásluhou vraždění ve vlastních řadách - zůstane konstantní. Hispanics připraví o první místo dosud dominantní černošskou reprezentaci. Změna se projeví nejen v posílení politického vlivu, ale i váhy španělštiny - již nyní druhého a místy už zcela prvního jazyka země.

O požadavku obohatit příští cenzus kategorií multiracial se již ve Washingtonu jednalo či snad dosud jedná. Spor spěje i do soudních síní, s perspektivou klání na dlouhé lokte.

Při příští návštěvě rodné země zamířím na statistický úřad přeptat se, zda Česká republika míní zavést či zda už dokonce nezavedla kategorii míšenců, jichž v národě, na rasu dosud ztatelně háklivém, přece jen bude přibývat.

OTA ULČ
Binghamton, USA

Přeměna

Syndikátu českých spisovatelů ve Svaz československých spisovatelů

Michal Bauer

Od února 1948 procházel život spisovatelé organizace, Syndikátu českých spisovatelů, velkými proměnami, které vyvrcholily před padesáti lety (v březnu 1949): v přeměně Syndikátu českých spisovatelů ve Svaz československých spisovatelů.

Hned 26. 2. 1948 - toho dne se konala schůze akčního výboru Syndikátu (AV SČS) - začala intenzivně probíhat tzv. očista našeho života, která podle Drdy „přišla organicky a (...) je pouze pokračováním oné první revoluce z roku 1945“.¹ Tuto očistu v Syndikátu měl provádět právě akční výbor SČS. Označení svaz se objevilo již na schůzi AV SČS dne 2. 4. 1948: činnost AV SČS byla závislá na ÚAV NF, kterému bylo sděleno, že AV SČS chce „vytvořit svaz pracovníků opravdu hodných názvu »spisovatele« a zabezpečit tím mravní úroveň budoucího spisovatelé svazu. Probírku jest provést co nejcitlivěji a škrtnutým členům jest sdělit, že se mohou přihlásit znovu, vydají-li dílo, o němž mají za to, že by je kvalitativně opravňovalo ke členství ve Svazu.“²

V záležitosti literatury se koncem roku 1948 velmi angažoval ministr školství, věd a umění Zdeněk Nejedlý, jehož záměry přednesl na schůzi AV SČS 15. 11. 1948 Václav Pekárek. Nejedlý prý cítil odpovědnost za stav české literatury: „Má zájem na tom, aby spisovatelé byli aktivováni a aby se zapojili do nových poměrů a v jejich smyslu také tvořili.“³ Chtěl, aby se Syndikát „zbavil všech složek, které ho činí těžkopádným“ (především tzv. spisovatelů vědeckých, ti měli být organizováni v Národní badatelské radě), a „spisovatelů horších kvalit“. Konečná Nejedlého představa byla: „Takto zmenšené členstvo vytvořilo by Svaz spisovatelů, který byl by společný Čechům a Slovákům.“ Nejedlý slíbil podporovat vznik časopisu, přál si užší spojení Lidových novin s ministerstvem školství, považoval za nutné zřídit v Praze dům spisovatelů, v němž by byl klub spisovatelů, kde by se scházeli autoři; na chod domu bylo ministerstvo ochotno platit. Nejedlý pokládal za potřebné založit literární muzeum, rozhodl se založit vědecký ústav pro českou literaturu, s ministerstvem měla být také uzavřena smlouva, podle níž bylo provozování Dobříše přeneseno na Syndikát.

Po diskuzi bylo na této schůzi akčního výboru SČS přijato následující usnesení: „Akční výbor přijímá s povděkem podněty a usnesení ministerstva a oznamuje ústřednímu výboru, že po provedené diskusi doporučuje vytvořit svaz, v němž by byli organizováni spisovatelé jak čeští, tak slovenští, a doporučuje za tímto účelem vytvořit přípravný výbor, který vypracuje podrobný návrh na celou reorganizaci, zejména jakým způsobem bude svaz utvořen, připraví jeho stanov, rozhodne o zásadách přijímání členů a o rozsahu pojmu »krásná literatura«, při čemž bude dbát toho, aby byly možné i výjimky. Při všech těchto úkolech bude přihlížet k účelu svazu oživit literární činnost. Rozhodne dále o event. likvidaci Syndikátu.“⁴ Po doplňujícím návrhu Bohuslava Havránka bylo připojeno, že „členové pro svaz mají být vybíráni kvalitativně, že ústřední výbor má řešit otázku, zda členy mají být také překladatelé, a konečně rozřešit otázku kandidátů“.⁵

Tzv. rekonstrukce Syndikátu byla záležitostí politickou, o čemž svědčí i to, že

probíhala pod dohledem ÚAV NF. Odtud přišel např. dne 6. 12. 1948 dopis vyzývající SČS k reorganizaci. Už o dva dny později se dopisem zabýval AV SČS na své schůzi, na níž souhlasili všichni členové akčního výboru se stanoviskem ÚAV NF. Po diskuzi přijali účastníci schůze návrh Jana Drdy, aby „členy nové spisovatelé organizace byli beletristé, dramatici, literární vědci, slavisté a překladatelé z těchto oborů. - Z rozpravy vyplynulo, že dramatiky jest rozumět dramatiky divadelní, rozhlasové a filmové libretisty (nikoli scenaristy), literárními vědci jest rozumět kritiky a literární historiky.“⁶ Kromě toho bylo usneseno, aby byla provedena probírka členstva, jak znělo dobově označení, z hlediska kvalitativního a kulturně politického.

Na doporučení Karla Scheinpfluga a se souhlasem Václava Řezáče a Jana Drdy se akční výbor SČS usnesl na těchto závěrech: zastavit s okamžitou platností činnost ústředního výboru, odborů a komisí Syndikátu, přeměnu Syndikátu na Svaz československých spisovatelů provede akční výbor z pověření ÚAV NF, v běžné agendě budou sekretariátu udílet direktivy Řezáč ve věcech ideových a Sekera ve věcech hospodářských. Dále byla zvolena komise pro přípravu „přestavby ve Svaz“ ve složení O. Audy, P. Bojar, J. Drda, M. Kouřil, F. Nečásek, V. Pekárek, J. V. Pleva, V. Řezáč; Slováci měli zvolit čtyři své zástupce (zasedání přípravné komise pro reorganizaci se zúčastnili M. Chorváth, J. Poničan a C. Štítnický). Podle Drdy totiž Slováci souhlasili se Svazem československých spisovatelů (nikoli Svazem českých a slovenských spisovatelů), který bude mít dvě sekce: v Praze a v Bratislavě. Jednáním se Slováky byli pověřeni Drda, Kouřil, Nečásek, Pekárek a Řezáč a datum bylo stanoveno na 20. 12. 1948. - Na vysvětlenou k pravomocím akčního výboru Syndikátu je třeba říci, že AV SČS byl politicky zodpovědný za řízení Syndikátu českých spisovatelů.

Přípravná komise pro reorganizaci SČS se sešla na dvoudenním zasedání na Dobříši 10. a 11. 1. 1949. Zúčastnili se ho, kromě omluvených Drdy a Nečásky, všichni zmínění členové komise pro přestavbu Syndikátu ve Svaz, včetně tří Slováků, a nadto za kancelář SČS K. Scheinpflug a E. Kolár. Zasedání předsedal 10. 1. Řezáč (část dne i Chorváth) a 11. 1. Drda, který se tohoto dne již dostavil.

Michal Chorváth přednesl za slovenské spisovatele stanovisko, že sloučení českých a slovenských spisovatelů v jedné organizaci je možné, protože je údajně nutné, „aby spisovatelé zbavili se onoho přehnaného nacionalismu, který dělil Čechy a Slováky. Základ je nutno hledat v socialismu, který vylučuje také jakoukoli další nedůvěru.“⁷

Hlavním bodem jednání bylo ovšem vytvoření stanov Svazu spisovatelů. Za základ byly přijaty stanov Svazu sovětských spisovatelů včetně politické preambule, ačkoli byly k dispozici Stanovy Syndikátu českých spisovatelů z roku 1947, případně Stanovy Spolku „Syndikát českých spisovatelů a hudebních skladatelů“ z roku 1941. Sovětské stanov byly převzaty a pouze stylisticky upraveny (kupř. vypracováním, resp. úpravou preambule byl pověřen Drda). Později však byly stanov přepracová-

vány, neboť patrně příliš mechanicky kopírovaly sovětské stanov.

Potřebu inspirovat se stanovami Svazu sovětských spisovatelů dokládají např. následující věty ze zasedání přípravné komise: „V odst. 5. odstavec první zůstává beze změny jen s tím, že jde o Svaz československých spisovatelů a že o vyloučení rozhoduje národní sekce Svazu. Písmena a. zůstává beze změny, písmena b. zůstává jen s tou změnou, že slova »Svaz atd.« se nahrazují slovy: »Svaz československých spisovatelů«. Písmena c. zůstává, jenom slovo: »sovětské« se nahrazuje slovy »lidově demokratické«. Písmenu d. usneseno vyškrtnout, písmena e. zůstává beze změny, písmenu f. usneseno škrtnout.“⁸ O podstatě stanov svědčí např. usnesení, že „členy mohou být spisovatelé (beletristé, dramatici, kritikové, literární vědci a překladatelé), kteří se aktivně účastní socialistického budování v lidově demokratickém státním zřízení, zabývají se literární prací a jejich umělecká či kritická díla byla publikována a mají samostatný umělecký nebo vědecký (kritické práce) význam“.⁹ Stanovy Svazu československých spisovatelů jsou otištěny ve sborníku *Od slov k činům*.¹⁰

Kromě toho byla určena organizační struktura Svazu. Odbočka byla nejnižším organizačním stupněm a měly ji tvořit národní sekce; odbočka měla mít svůj výbor. Dále to byly národní sekce, tedy česká a slovenská, které měly mít na starost správu ideologických, hospodářských a správních věcí. Bylo určeno, že národní sekce budou konat každoročně valné shromáždění. Do čela národní sekce měl být volen předseda, který byl současně místopředsdou Svazu. Sekce měly mít také výbory a předsednictva, dále měly podněcovat tvorbu, hledat nové autory, svolávat konference, vydávat časopisy. Za nejvyšší orgán Svazu byl vyhlášen sjezd, který se měl konat každé tři roky (což se nestalo ani jednou, byl v soulase s tímto usnesením II. sjezd SČSS připravován v roce 1952). Sjezd měl stanovit tzv. generální linii tvůrčích spisovatelé úkolů; tyto úkoly měly konkretizovat výbory národních sekcí, resp. výbory poboček. Mezi sjezdy měl být nejvyšším orgánem ústřední výbor, v němž měl být předseda Svazu, předsedové národních sekcí (byli zároveň místopředsedy výboru), generální tajemník a dalších devět členů. Předsednictvo ústředního výboru mělo být pětičlenné a mělo se skládat z předsedy a místopředsdů Svazu, generálního tajemníka a jednoho člena ústředního výboru. Ústřední výbor Svazu se měl scházet přibližně jednou za čtvrt roku, presidium jednou za měsíc. Ve skutečnosti se schůze konaly dost nepravidelně: bylo-li třeba řešit záležitosti považované za akutní či podstatné, sešel se ústřední výbor už po měsíci (např. v roce 1952 při přípravě II. sjezdu SČSS); schůze předsednictva české sekce se konaly s odstupem čtyř dní až čtyř měsíců (v letech 1949-51), výbor české sekce se scházal po jednom týdnu až pěti měsících (opět v letech 1949-51) - není zde zahrnuto období mezi schůzemi před prázdninami a po prázdninách, protože v červenci a srpnu se schůze nekonaly.

Bylo určeno, aby ÚV Svazu měl na starosti veškeré vedení Svazu, zejména všech-

ny otázky ideové, hospodářské a organizační, rozhodování o delegacích, vypracování rozpočtu, rozhodování o odvolání proti přijetí nebo vyloučení člena. Kompetence předsednictva byly stejné: mělo řešit všechny tyto záležitosti v obdobích mezi jednotlivými zasedáními ústředního výboru. Kromě toho bylo rozhodnuto, že budou existovat důvěrníci pro určité kraje, sekretariáty při ÚV, při národních sekcích i pobočkách (v čele ústředního sekretariátu měl stát generální tajemník, jmenovaný ústředním výborem), smírčí a rozhodčí soudy a revizní orgán pro kontrolu hospodaření Svazu. Srovnáme-li organizační strukturu Svazu československých spisovatelů se strukturou Syndikátu českých spisovatelů, je patrné, že došlo ke zjednodušení, ke snížení počtu odborů, pododborů, komisí a dalších orgánů (z vrcholových orgánů se např. počítalo se zrušením akčního výboru). Počet komisí byl výrazně omezen a bylo stanoveno vytvořit pouze čtyři stálé komise: tvůrčí, zahraniční, kulturně propagační a hospodářskou. Tvůrčí komise se měla zabývat otázkami tvorby, péčí o kandidáty Svazu, sledovat mladé spisovatele, hledat nové autory, organizovat tzv. komandýrky apod. Zahraniční komise měla na starost styk se zahraničím, vysílání spisovatelů do zahraničí a přijímání hostů, překládání českých děl do cizích jazyků a cizích děl do češtiny. Kulturně propagační komise měla organizovat školení spisovatelů, patronáty, starat se o záležitosti tiskové (časopisy, nakladatelství) po stránce ideové, o propagaci Svazu, pořádat přednášky, diskuze, výstavy apod. Hospodářská komise měla na starost věci hospodářské, dále úkoly zrušené komise sociálně politické (tedy stipendia na Dobříši, sociální záležitosti spisovatelů, jejich právní ochranu apod.) a připravit hospodářské splynutí Syndikátu českých spisovatelů a Spolku slovenských spisovatelů. Za předsedy jednotlivých komisí byli určeni členové ústředního výboru. Vznik a náplň činnosti tvůrčí, kulturně propagační a zahraničně politické komise byly deklarovány na sjezdu spisovatelů v březnu 1949 (a rovněž existence komise hospodářské). Takže zde uvedené představy o struktuře Svazu byly realizovány od vzniku Svazu československých spisovatelů.

Kromě toho bylo už na zasedání přípravné komise pro reorganizaci Syndikátu 10. a 11. 1. 1949 rozhodnuto o předsedovi Svazu spisovatelů: hovořilo se o „predestinovaném předsedovi Svazu“ - a byl jím Jan Drda.

Za přítomnosti ministra Nejedlého na této schůzi se dále jednalo o uspořádání sjezdu. Ten se měl konat v lednu 1949, ale termín byl změněn. Bylo stanoveno, že sjezd bude trvat dva dny, v sobotu a v neděli (sjezd začal už v pátek 4. 3., trval tak tři dny). Bylo určeno, že v sobotu bude na Hrad vyslána delegace k prezidentu republiky; kromě Gottwaldova projevu měli další dva připojit ministr Z. Nejedlý a povereník L. Novomeský. Program sjezdu byl stanoven takto: referáty o socialistickém realismu měli přednést L. Štoll a J. Poničan, referáty na téma Úkoly literatury v socialistické výstavbě J. Drda a A. Sirácky, referáty na téma Úkoly socialistické kritiky V. Pekárek a M. Chorváth. Po přednáškách měla následovat diskuze k jednotlivým tématům. Na sjezdu nebyla ovšem tato představa přesně naplněna: delegace opravdu prezidenta Gottwalda navštívila (v sobotu 5. 3.), ten poslal sjezdu dopis; pozdravné projevy na sjezdu přečetli předseda Národního shromáždění Oldřich John a předseda vlády Antonín Zápotocký, referáty přednesli ministr školství, věd a umění Zdeněk Nejedlý (O úkolech české literatury), ministr informací a osvěty Václav Kopecký (přečetl tzv. politický referát), povereník školstva, vied a umění Laco Novomeský (O úlohách slovenskej literatury), předseda SČSS Jan Drda a místopředseda SČSS Michal Chorváth.

Druhý den zasedání přípravné komise pro reorganizaci Syndikátu, 11. 1. 1949, se hovořilo o úkolech Svazu, které bude nutné stanovit už na ustavujícím sjezdu Svazu: svolat do konce května 1949 „tvůrčí konferenci dramatiků, kde by byly probrány všechny nové hry a zaujato k nim stanovis-

ko. *Obdobně (...) by se to udělalo s beletristy a s kritiky, kde by bylo podrobeno kritice stanovisko jednotlivých kritiků.*“ Dále existovala představa, „že by byly svolány konference na různých místech republiky a že by k nim byli přizváni lidé ze závodů, čímž bylo by možno podporovat vývoj nových talentů a zjistit souhlas s lidovými vrstvami.“¹¹ Tyto představy a návrhy M. Kouřila ukazují na kontrolní, direktivní funkci Svazu, kterou skutečně plnil.

Na schůzi byl 11. 1. 1949 přijat název organizace - Svaz československých spisovatelů, resp. Zvaz československých spisovatelů - a shrnuta její struktura. Tiskovými orgány Svazu se staly Lidové noviny a Nový život, orgánem české sekce Kulturní politika a orgánem sekce slovenské Kulturní život. Tiskovými a nakladatelskými podniky Svazu byly Lidová tiskárna v Brně, nakladatelské podniky Topič a Borový včetně knihkupectví, salonu a periodik. Členům Svazu byl k dispozici dobříšský zámek a park (Syndikát měl ještě národní správu nad bývalou Kramářovou vilou ve Vysokém nad Jizerou, ta mu však byla v květnu 1947 odňata, a od PEN klubu převzal Syndikát na jaře 1948 tehdy nedokončenou ozdravovnu v Budislavi).

O zasedání přípravné komise 10. a 11. 1. 1949 informoval na schůzi akčního výboru Syndikátu 17. 1. 1949 Václav Řezáč. Připojil, že valné shromáždění národních sekcí se má konat už ve sjezdových dnech a že sjezd má být doplněn tzv. referátem politickým (byl to již zmíněný referát Václava Kopeckého; skutečností ovšem je, že politika prolínala všemi referáty a stala se součástí literárního života té doby). Řezáč rovněž doporučil „rozšířit příprav. výbor ještě o přípravnou komisi asi 30-člennou, která má též rozhodnout, kdo má být pozván na Sjezd, a která vytvoří základní jádro Svazu“.¹² (Řezáč nebo zapisovatel Kolář se museli dopustit omylu: zde by mělo být, že je třeba rozšířit přípravnou komisi o přípravný výbor. Dále se už hovoří správně o přípravném výboru.) AV SČS schválil usnesení přípravné komise z 10. a 11. 1. 1949 a zvolil přípravný výbor Svazu v tomto složení: K. J. Beneš, K. Biebl, L. Čivrný, J. Dolanský, H. Dvořáková, L. Fikar, J. Glazarová, F. Götz, F. Halas, B. Havránek, V. Holan, F. Hrubín, J. Kolář, K. Konrád, M. Kratochvíl, V. Lacina, M. Majerová, J. Mařánek, B. Mathesius, V. Mixa, J. Mukařovský, J. Noha, I. Olbracht, J. Pilař, M. Pujmanová, J. Rybák, E. A. Saudek, J. Seifert, F. Směja, J. Toman, F. Trávníček, A. Vaněček, J. Weiss, V. Závada a Č. Jeřábek. Nakonec bylo přijato, že „usnesení o reorganizaci SČS ve Svaz zatím nebude publikováno“.¹³

Definitivní datum konání sjezdu bylo stanoveno na schůzi přípravného výboru, který nesl označení přípravný výbor pro organizaci Svazu (na schůzích AV SČS se ovšem užívalo označení přípravná komise), dne 24. 1. 1949. Zde byl schválen termín 4. až 6. 3. 1949 pro pořádání sjezdu. Na návrh Václava Řezáče bylo rozhodnuto, že přípravná komise se sejde 4. až 6. 2. 1949 v Lidových novinách a jejím úkolem bude provést tzv. členskou probírku, aby na sjezd byli svoláni jen touto probírkou prošlí členové. (Kromě toho se opět hovořilo o nutnosti odvolky vědeckých spisovatelů a byla svolána schůze k této záležitosti na 31. 1. 1949 za předsednictví Jana Drdy a účasti vědeckých pracovníků V. Haškovec, F. Herčíka, O. Hněvkovského, A. Hobzy, V. Husy, J. Charváta, O. Chlupa, L. Riegra, L. Svobody, V. Vaněčka a V. Pekárka z MŠ-VU a M. Barvíka z ÚAV NF.)

Přípravný výbor, který byl schválen na schůzi AV SČS 17. 1. 1949, byl nyní pozměněn. Usnesení schůze AV bylo revidováno a byl zvolen nový přípravný výbor reorganizační, který měl připravit reorganizaci Syndikátu ve Svaz a byl také pověřen vypracováním změny stanov. Jeho složení bylo: O. Audy, K. J. Beneš, K. Biebl, P. Bojar, F. Branislav, L. Čivrný, J. Drda, H. Dvořáková, M. Fábera, J. Glazarová, F. Halas, M. Hanuš, V. Holan, F. Hrubín, Č. Jeřábek, J. John, K. Konrád, J. Kopta, M. Kratochvíl, F. Kubka, V. Lacina, F. Langer, M. Majerová, J. Marek, V. Martinek, J. Mařánek, O. Mikulášek, V. Mixa, V. Neff, V. Nezval, J. Noha, K.

Nový, I. Olbracht, J. Pilař, J. V. Pleva, M. Pujmanová, J. Rybák, V. Řezáč, J. Seifert, J. Sekera, F. Směja, V. Školaudy, A. M. Tilschová, A. Trýb, J. Weiss, V. Závada, J. Dolanský, B. Havránek, B. Mathesius, J. Mukařovský, L. Štoll, F. Trávníček, M. Marčanová, V. Procházka, E. A. Saudek, J. Hostáň, B. Silová, F. Tenčík, F. Götz, J. Hájek, J. Kopecký, S. Lom a A. M. Piša. Přípravný výbor byl svolán na 4. 2. 1949 do zasedací síně Lidových novin a měl zajistit, jak to vyslovil Drda, že „do budoucího Svazu budou přijati všichni kvalitní spisovatelé, kteří stojí na půdě lidové demokratické ideologie“.¹⁴ Tato členská probírka byla prezentována jako kvantitativní i kvalitativní. Počet členů Syndikátu českých spisovatelů např. k 30. 6. 1948 byl 1614; od valné hromady sekretariátu Syndikátu 20. 4. 1947 do 30. 6. 1948 stoupl o 238; zemřelo 17 členů, 5 členů vystoupilo a vyloučeno bylo 37 členů.¹⁵ Takže počet členů Syndikátu ještě v průběhu roku 1948 rostl. Ovšem onou probírkou kvalitativní bylo především chápáno vylučování z důvodů ideových - to je výše zmíněná probírka z hlediska kulturně politického. Podle zprávy o činnosti české sekce Svazu spisovatelů, kterou vypracoval Jan Pilař, tajemník české sekce, a kterou přednesl na II. řádném valném shromáždění české sekce SČSS 22. 10. 1950, nebyla přeměna spisovatelské organizace lehká, už jenom z důvodů kvantitativních, protože „někdejší Syndikát měl na 1300 organizovaných beletristických spisovatelů v českých zemích“¹⁶ a stav Svazu v říjnu 1950 byl 220 členů a 49 kandidátů v české sekci. Z uvedených čísel le vidět, že probírka byla opravdu značná. Musím však upozornit, že tzv. očista spisovatelské organizace je nad rámec tohoto příspěvku a že vyžaduje samostatné zpracování.

Akční výbor Syndikátu na schůzi 1. 2. 1949 souhlasil s návrhem přípravné komise o provedení okamžité členské probírky a s tím, aby na sjezd „byli pozváni pouze členové, kteří při probírce obstáli“.¹⁷ AV SČS rovněž souhlasil se změnami ve složení přípravného výboru. Nezval, Feldstein, Pekárek a Řezáč sice diskutovali o Ladislavu Fikarovi a Jiřím Kolářovi, ale nakonec byl návrh přijat beze změny. Bylo také rozhodnuto, že počet členů ústředního výboru Svazu bude zvýšen z 12 na 24, kromě předsedy, a schváleno, že ministerstvo informací a osvěty zve na sjezd asi 18 hostů z ciziny - ze SSSR, Polska, Bulharska, Maďarska, Rumunska, Albánie, východní zóny Německa, Francie, Anglie a USA. Řešily se i jednotlivosti: např. přání vystoupit na sjezdu vyjádřil Vítězslav Nezval: „Pan Nezval se hlásí jako přednášče na spisovatelském sjezdu. Schůze jeho přihlášku bere na vědomí, pan Pekárek žádá, aby se o své přednášce ještě dohodovil s KČ.“¹⁸

Založení Svazu československých spisovatelů bylo tedy deklarováno na sjezdu českých spisovatelů, který se konal 4. až 6. 3. 1949 v budově Národního shromáždění v Praze. Stanovy Svazu byly schváleny 4. 3. a téhož dne proběhly i volby. Předsedou Svazu byl zvolen - jak již bylo řečeno, o tomto postu bylo předem jasno - Jan Drda, místopředsedou Michal Chorváth, ústředním tajemníkem (zde došlo ke změně označení, místo generální tajemník) Pavel Bojar. Pak bylo zvoleno 23 členů ústředního výboru: O. Audy, L. Čivrný, P. Horov, M. Chorváth, D. Chrobák, J. Kostra, M. Majerová, F. Nečásek, V. Nezval, V. Pekárek, J. Pilař, J. V. Pleva, J. Poničan, M. Považan, M. Pujmanová, K. Rosenbaum, V. Řezáč, E. A. Saudek, J. Sekera, L. Štoll, D. Tatarka, J. Taufer a F. Trávníček. Do čestného předsednictva Svazu byli zvoleni P. Bezruč, F. Halas, J. Kopta, I. Krasko, F. Král, J. Š. Kubín, F. Langer, J. Mukařovský, Z. Nejedlý, K. Nový, I. Olbracht, A. Pražák, L. Podjavorinská, F. Šrámek, A. M. Tilschová a Timrava.

Ustavující schůze české a slovenské sekce se konaly 4. 3. odpoledne. Byli zde zvoleni předsedové sekcí (Majerová v české a Poničan ve slovenské sekci) a výbory těchto sekcí (do výboru české sekce byli zvoleni O. Audy, L. Čivrný, M. Kouřil, B. Mathesius, F. Nečásek, V. Nezval, V. Pekárek, J. Pilař, J. V. Pleva, M. Pujmanová, J. Rybák, V. Řezáč, E. A. Saudek, J. Sekera,

I. Skála, V. Školaudy, L. Štoll, J. Taufer a F. Trávníček).¹⁹ O den později, 5. 3. 1949, se konala ustavující schůze ústředního výboru, na níž byla jednomyslně schválena kandidátní listina předsednictva Svazu: z české sekce Bojar, Majerová, Nečásek a Řezáč, ze slovenské sekce Horov, Chorváth, Chrobák a Tatarka, do předsednictva náležel z funkce předsedy Svazu Drda.²⁰ I nyní podotýkám, že rovněž hodnocení průběhu sjezdu spisovatelů v březnu 1949 je nad rámec tohoto příspěvku.

Na tomto sjezdu byla dokončena přeměna Syndikátu českých spisovatelů ve Svaz československých spisovatelů a Svaz zde byl vyhlášen oficiálně. Podle Jana Pilaře „posláním a úkolem Svazu čs. spisovatelů bylo především odstranit všechny překážky, které brzdily pokrokový vývoj naší literatury, podněcovat tvůrčí aktivitu spisovatelů, připravit pro ni podmínky, t. j. vyzbrojit spisovatele utužením jeho kontaktu s lidem ideovými diskusemi a školením, tak aby se stali způsobilými vytvářet nová díla, pravdivě a věrně zobrazující skutečnost v jejím revolučním vývoji. Za druhé vyhledávat a vychovávat nové spisovatele z dělníků, zemědělců a ostatních pracujících vrstev a za třetí uplatňovat tvůrčí spolupráci s písemnictvím slovenským a navazovat pracovní styky se spisovatelí lidových demokracií a zvláště vyzvedat slavný příklad mohutné literatury sovětské a osvojovat si její tvůrčí principy.“²¹

Přeměnu Syndikátu ve Svaz musel po sjezdu schválit akční výbor. Na poslední schůzi AV 30. 5. 1949, jíž byla činnost AV ukončena, vyslovil Drda podstatu přeměny SČS v SČSS, když „konstatuje, že přeměna SČS jako odborové organizace ve Svaz jako organizaci ideovou vyplývá z nové politické základny našeho života, a navrhuje proto, aby AV v souhlase s obecným polit. vývojem od února 1948 souhlasil s přeměnou SČS jako organizace převážně stavovskými odborové ve Svaz čs. spisovatelů jako organizaci ideovou, tak jak byl ustaven na sjezdu čs. spisovatelů ve dnech 4. - 6. III. t. r.“²² Jméno SČS přešlo na Svaz. O usnesení byla podána zpráva kulturní komisi ÚAV NF a bylo vyžádáno její schválení. Usnesení o přeměně Syndikátu ve Svaz bylo na poslední schůzi AV schváleno jednomyslně, čímž byla tato přeměna ukončena.

Poznámky:

¹ Protokol o schůzi akčního výboru Syndikátu českých spisovatelů konané 26. II. 1948 v místnostech SČS, s. 1. LA / 40 / 70 / 00124.

² Zápis o schůzi akčního výboru SČS dne 2. dubna 1948 v 17 hod., s. 3-4. (Označení LA chybí.)

³ Zápis schůze akčního výboru SČS dne 15. listopadu 1948 v 15 hod. v SČS, s. 1. LA / 40 / 70 / 00184.

⁴ Tamtéž, s. 3.

⁵ Tamtéž.

⁶ Zápis o schůzi akčního výboru dne 8. XII. 1948 v 15 hod. v SČS, s. 1. LA / 40 / 70 / 00193.

⁷ Zápis zasedání přípravné komise pro reorganizaci SČS na Dobříši ve dnech 10. a 11. ledna 1949. 10. ledna - dopoledne, s. 1.

⁸ Tamtéž, s. 3-4.

⁹ Tamtéž, s. 3.

¹⁰ Od slov k činům. Sjezd československých spisovatelů 4. - 6. III. 1949. Redigovali Oldřich Kryštofek a Jan Noha. Praha, Orbis 1949, s. 172-174.

¹¹ Zápis zasedání přípravné komise pro reorganizaci SČS na Dobříši ve dnech 10. a 11. ledna 1949. 11. ledna - dopoledne, s. 1.

¹² Zápis schůze akčního výboru SČS dne 17. ledna 1949 v 15 hod. v SČS, s. 1. (Označení LA chybí.)

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Zpráva o schůzi přípravného výboru pro organizaci Svazu, která se konala v pondělí dne 24. ledna 1949 o 15 hod. v SČS, s. 2.

¹⁵ Zpráva o činnosti Syndikátu českých spisovatelů a jeho sekretariátu od valné hromady 1947 (20. IV. 1947) do 30. VI. 1948, s. 5.

¹⁶ Stenografický zápis II. řádného valného shromáždění české sekce Svazu československých spisovatelů konaného dne 22. října 1950 v Obecním domě hlavního města Prahy.

¹⁷ Zápis schůze akčního výboru SČS dne 1. února 1949 v 15 hod. v SČS, s. 1. LA / 40 / 70 / 00209.

¹⁸ Tamtéž, s. 4. K tomu srv. Od slov k činům, c. d., s. 127-129.

¹⁹ Od slov k činům, c. d., s. 178-180.

²⁰ Zápis schůze ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů 5. III. 1949 v 9 hod. v budově parlamentu. 2. schůze ÚV SČSS se měla konat již 7. 3., ale sešla se až 30. 5. 1949.

²¹ Stenografický zápis... c. d.

²² Zápis schůze akčního výboru SČS dne 30. V. 1949 v 8.30 hod. v kavárně Slavia v Praze II., s. 4.

Citace pocházejí z archivního materiálu uloženého v LA PNP, fond Syndikát českých spisovatelů a fond Svaz československých spisovatelů.

Co patří do bibliografie

Je jedno, zda to bylo v rozhlasu, televizi nebo v novinách, uslyšel jsem nebo jsem si přečetl zmínku o Maximu Gorkém (pochopitelně negativní, ale o to mi v tuto chvíli nejde), kde se pravilo, že v roce 1908 byla u nás přeložena Gorkého Matka neznámým překladatelem. Pozastavil jsem se nikoliv nad absolutním odsudkem Matky (proč také) jako nad konstatováním „neznámým překladatelem“.

Padesát let po vydání Matky česky, tedy v roce 1958, jsem se otázkou zabýval a výsledek jsem uveřejnil v roce 1959 v Bulletinu Vysoké školy ruského jazyka a literatury. Podařilo se mi po půl století zjistit zcela jednoznačně, že překladatelem byl F. V. Krejčí - a překládal z němčiny. Jat podezřením, že překladatel je nadále tajen, podíval jsem se do katalogů UK a zjistil jsem, že u vydání z roku 1908 je všude „překladatel neznámý“. S odvoláním na svou stat jsem žádal opravu, resp. doplnění. Byl jsem však odmítnut s tím, že bibliograficky nelze skutečnost měnit, mé zjištění je nález literárněvědný, měl by být připojen k F. V. Krejčímu, ale fakticita české Matky z r. 1908 zůstává, že překladatel je neznámý.

Nesouhlasil jsem s tímto názorem a nedohodli jsme se. Poukázal jsem na to, že ten, kdo se bude obírat Gorkým, socialistickým realismem, teorií překladu a zvláště pak překladem prostřednictvím třetího jazyka, bude listovat Gorkým, ne však F. V. Krejčím. Navíc mnou zjištěný fakt není zaznamenán ani u Krejčího. Dnešní mladý badatel stejně odmítne studovat při enormním množství studií o Gorkém zcela jistě nejen studii ze „sucharských“ let, ale nejspíše Bulletin Vysoké školy ruského jazyka a literatury a limine.

Prostě se domnívám, že tento můj objev je z některých hledisek - zcela nepolitických - zajímavý dodnes a že vlastně nebyl vzat na vědomí.

Předpokládám, že stanovisko bibliografického oddělení UK je obecným pravidlem bibliografickým, a sem směřuje má poznámka. Nebylo by dobré takovouto směrnicí změnit? Neměly by se tyto údaje, byť dodatečně, zanášet, a ovšemže odlišně, třeba v závorce, a je možno zvolit závorku dosud neobsazenou, např. {}? Obávám se totiž, že takto přijde, možná už přišlo mnoho odborné práce nazmar.

K tomu poznámku: dr. Karel Strass napsal knihu Pohádky z celé Afriky pod pseudonymem Jan Alexander. Na konci války jako žid zahynul v Osvětimi. Při vydání knihy - za pomoci Jaromíra Johna - jej kryl přítel dr. Jindřich Verich. Například v listkovém katalogu UK je ještě zaznamenán Jan Alexander, pseudonym, viz Jindřich Verich. V generálním už bylo opraveno, že Jan Alexander je Karel Strass. Uvědomuji si, že tady zase poněkud nespravedlivě vypadlo jméno „pokryvače“ Vericha, který ovšem figuruje ve starších bibliografiích, takže po půl století případný badatel bude opět poněkud zmaten. Jenže s tím lze asi těžko co dělat.

Chci jen upozornit na to, že při této logice by muselo stejně tak zůstat Alexander rovná se Verich, když nadále má platit anonym zůstává anonymem.

JIŘÍ FRANĚK

Z literárního
archivu

PNP

Důvod, proč některé literární postavy zapadají za obzor času, bývá politický i estetický. Někdy je to nerovnoměrnost díla samotného. Publikuje-li například překladatel a estetik také vlastní verše a prózy v mateřském jazyce, může být doma kritiky a estetiky odsouvan do pozadí, zatímco jeho jméno ctí a vřazují do encyklopedií ti, ze kterých překládal a které zviditelnil.

Paul Percy Selver se narodil 22. března 1888 v Londýně. Bylo mu dvacet čtyři let, když si jako mladý talentovaný nešťastník zoufal nad osudem, který jej umístil do země košaté literární tradice. K takové bylo již sotva lze něco významného přidat. Příspěvky v avantgardním časopisu New Age mohly být pro tony ostatního potišteného papíru nejspíše přehlédnuty. Snad jej napadla i dekadentní myšlenka, že by se mohl proslavit, kdyby požádal o ruku bohatou starší dámu. (Odvažujeme se této licence u nezranitelného muže, jenž byl ze zásady ironikem a jemným humoristou.)

Jednoho dne si koupil u knihkupce Slavische Literaturgeschichte od Josefa Karáska, vídeňského slavisty, knihu, která vyšla v roce 1906. Dostal náhle odvahu mu napsat a J. Karásek opatřil vážnému, poněkud ostýchavému mladíkovi kontakt na F. S. Procházku, redaktora dvou užitečných knih: Česká lyra (1910) a Česká epika (1912). Z nich začal Selver překládat verše psané vzácným jazykem - česky. Tak se seznámil s ženou, bohatou sice tradicí, leč momentálně chudou - Bohemií. Její jméno popularizoval v londýnském tisku až do roku 1918, kdy se z Bohemie stala Czechoslovakia. Při tomto svém prvním seznámení s českou literaturou Paul Selver pochopil, že jejími opěrnými sloupy jsou dva estetické a eticky protichůdní duchové: Otokar Březina a Petr Bezruč. Věsteč skutečnosti, jaká by směla být, až... - a vykladač skutečnosti, jaká je. Z ostrovního odstupu se cítil povolán k tomu, aby konstatoval, který úsek české poezie snese světová měřítká.

Je pravděpodobné, že znal záhy také antologii Illového Československá poezie sociální (1925), která shrnovala v celé šíři a u autorů všech směrů jedno z neaktuálnějších témat přelomu století - otázku sociální. Největší autoři se vyjadřovali k tomuto problému, jako by alibi bylo mlčet o něm. Byl objeven člověk, oběť civilizace, člověk, oběť zkřiveného paračlověka, člověk, oběť systémové mašinerie, člověk, otrok, člověk otrokáře. Rolland, Kafka, Hašek, Bezruč, několik jmen, která charakterizují období, jehož střed tvoří první světová válka.

The Pitman.

I dig, under the earth I dig:
Boulders glittering like serpent-scales I dig
Beneath Polská Ostrava I dig.

My lamp is quenched, upon my brow
has fallen
My hair, matted and clammy with sweat:
My eyes are shot with bitterness and gall:
My veins and my skull are clouded
with vapour:
From beneath my nails gushes
forth crimson blood:
Beneath Polská Ostrava I dig.

The broad hammer I smite upon the pit:
At Salmovec I dig,
At Rychvald I dig, and at Petřvald I dig.

Hard by Godula my wife freezes
and whimpers,
Famishing children weep at her bosom:
I dig, under the earth I dig.
Sparks flash from the pit,

sparks flash from my eyes:
At Dombrová I dig, at Orlová I dig,
At Poremba I dig and beneath Lazy I dig.
Above my overhead rings the clatter

of hoofs,
The count is riding through the hamlet,
the countess

with dainty hand
Urges on the horses and her rosebud face
is smiling.

Tak zní úryvek Bezručovy básně Kovkop v anglickém překladu Paula Selvera (citováno z antologie A Century of Czech and Slovak Poetry, v Londýně a v Praze 1946).

Životopis překladatelův lze dnes rekonstruovat jen z výstřižků. Heslo Paul Selver zůstává mimo slovníky a encyklopedie. Hlavním zdrojem informací mohou tedy být dva články od Eugena Knapa Šedesát let Paula Selvera z Národního osvobození (23. března 1948) a Osmdesát let Paula Selvera z Literárních listů (9/1968) a některé menší výstřižky a bibliografické seznamy za titulní stranou jeho vlastních děl. Přitom se jedná o autora, jehož dílo je jedním z opěrných sloupů zahraniční bohemistiky, o jednoho z nepřehlédnutelných anglických slavistů. Bibliografie z roku 1946 uvádí tyto jeho překlady z češtiny: E. Beneš, War Memoirs; K. Čapek, R. U. R., The Macropulos Secret, The Mother, Letters from England, Letters from Spain, Letters from Holland, Tales from Two Pockets; J. Čapek, The Land of Many Names; K. a J. Čapek, The Insect Play; E. Konrád, The Wizard of Menlo; J. Hašek, The Good Soldier Švejk; J. S. Machar, The Jail. Z bohemistických titulů lze uvést: The Czechoslovak Republic, Czech Self Taught, Masaryk, Czechoslovak Literature, Anthology of Czechoslovak Literature, A Century of Czech and Slovak Poetry (u obou posledních titulů převládají vlastní překlady z české poezie od J. Kollára po J. Wolkeru). Ze slavistických titulů: Modern Russian Poetry; A. P. Čechov, The Chameleon; An Anthology of Modern Slavonic Literature. Z původní tvorby: The Art of translating Poetry, Schooling (román), One, Two, Three (román), Private Life (detektivní román), Personalities (básnická sbírka), Monologues and Invectives (básnická sbírka), A Baker's dozen of Tin Trumpets.

Ve sbírkách literárního archivu Památníku národního písemnictví není Selver nikterak neznámou a okrajovou osobností, jeho korespondence je rozptýlena v několika pozůstalostech, tvoří však úctyhodnou sbírku: 20 dopisů u F. S. Procházky, 18 dopisů u J. Karáska, dopisy a překlady u J. Vrchlického, 31 dopisů u A. Klášterského, 16 dopisů u A. Nováka, 8 dopisů u E. Vachka, 4 dopisy u K. Čapka. Lituje se pouze, že z tohoto četného materiálu ještě nevznikl samostatný fond Paula Percy Selvera. Vždyť vedle nepatrného fragmentu, který reprezentuje politicky viditelnějšího R. W. Setona-Watsona (viz minulé číslo Tvaru), je dokumentace mnohonásobná. Dodejme, že Selver psal své listy českým adresátům namnoze vzornou vyřbíbenou češtinou.

Selver byl především překladatelem a literárním znalcem, teprve za druhé novinářem, za třetí spisovatelem. Vcelku je případem tvůrce, jenž se oddá mravenčí práci a pro ni rezignuje na věhlas a publicitu.

Poté, kdy prožil svůj slavistický křest prostřednictvím J. Karáska, postupoval již jako nadaný samouk. Českého zasvěcení se mu dostalo četbou veršů O. Březiny. Kromě stránek New Age je kritické a literárněvědné dílo Selverovo rozptýleno v týdeníku Left Wing, v berlínském Das Literarische Echo, v Prager Presse, v plzeňském Pramenu. Pro vstěpení české literatury do povědomí Západu měl největší význam týdeník The Times Literary Supplement, kde byl P. Selver redaktorem české a slovanské literární kritiky.

Zúčastnil se aktivně českého boje za samostatnost ode dne, kdy vkročil do kanceláře československého odboje v Londýně. Odtud vedla krátká cesta na československé velvyslanectví, jakmile vznikl nový stát. V meziválečném období udržoval živý kontakt s českým prostředím a prosazoval naši moderní literaturu v konkurenci literatury západních. Intenzivně překládal. Zabýval se širokým spektrem moderní české produkce od mystiky až po detektivku. Z korespondence jsou patrné spoje, kterými převáděl českou tvorbu za oceán - pro bohemistiku získal vydavatele časopisu Bookman v New Yorku.

Občasně navštěvoval Československo, během své čtvrté cesty v roce 1930 byl přizván k poradám Malé dohody. Druhá světová válka jej zastihla na československém odbojovém velvyslanectví, kde zůstal ve stavu zaměstnanců i po roce 1945. V roce 1954 oznamuje dopisem Eugenu Knapovi, že byl ke svým pětadesátinám propuštěn. Podle anglického zákona nedosáhl ještě penzijního věku. Důvodem propuštění bylo prý opožděné uzavření smlouvy mezi ČSR a Velkou Británií o pojištění zaměstnanců velvyslanectví. Poté odešel ještě do redakce The Poetry Review a zabezpečen byl definitivně Královskou akademií.

Periody slavistické a bohemistické činnosti Selverovy jsou rytmizovány politickým vývojem XX. století. Období před první světovou válkou je dobou mladistvé informační hladovosti, P. Selver začínal výběrem Modern Russian Poetry (1917), na který navázal monumentálním dílem Anthology of Modern Slavonic Literature (1919). Ze stejného

vývěru překladatelské akribie a invence vzešla Modern Czech Poetry, vydaná v Londýně 1920 a dedikovaná osobám, které byly Selverovými zasvětiteli: Josefu Karáskovi a Otakar Theerovi. Kniha je bilingvistická se zrcadlovým českým i anglickým textem básní, a skýtá tedy vodítko případným studentům češtiny. The Czechoslovak Republic je příležitostným tiskem, vydaným anglicky v Praze brzy po 28. říjnu 1918. Zde se P. Selver podílel se dvěma českými autory, Jaroslavem Císařem a Františkem Pokorným, na opublikování základních ekonomických, průmyslových a kulturních dat o novém státě. Otokar Březina, A Study in Czech Literature vyšla v Oxfordu 1921, avšak byla tištěna F. Obzinou ve Vyškově. Literární zhleděnost do Březiny u anglického interpreta předznamenává Pysentovu Path of Decadence. Zajisté již tento Pysentův předchůdce chápal, že symbolistní a dekadentní tóny v české poezii jsou motivovány úsilím o zlomení pocitu méněcennosti a o politické osamostatnění.

Selver se dotkl slovanské otázky v moderním světě v románu One, two, three věnovaném Karlovi Čapkoví. Vyšel v Londýně roku 1926 a odehrává se v prostředí kritiků a novinářů. Ocituje me pasáž, okolo které se rozvíjí děj:

JEDNA, DVĚ, TŘI

cizí hra polabského dramatika

(od našeho zvláštního dopisovatele)

Značný zájem vzbudilo v celém Polabsku drama s názvem Jedna, dvě, tři. První představení, které se konalo v Národním divadle hlavního města Polabska, se vyznačovalo mimořádně provokativními scénami a končilo konfliktem mezi předáky dvou čelných politických stran, Starobalty, jejichž klerikální a nacionalistická ideologie byla napadena podvrtnými tendencemi hry, a Mladobalty, kteří provolávali slávu Kazimírovi Niekasovi, autorovi a mluvčímu nové epochy v dějinách Polabie. Pět Starobaltů a tři Mladobalti utrpěli lehčí i vážnější zranění, a všeobecně se přiznává, že veřejné mínění v Polabsku je na straně Kazimíra Niekase.

Výstřední titul dramatu se vysvětluje vůdčí myšlenkou, že náboženství, vlastenectví a láska jsou třemi překážkami lidského pokroku, neboť nepodléhají logickým procesům, které zpravidla usměřňuje poslušnost příčiny a následku v existenci člověka. Z toho důvodu je u dramatika tato „triáda pověřivých přezitků opičí mentality“, jak je nazývá, drasticky postavena na pranýř. Například v prvním jednání -

Kazimír Niekas, jenž je původcem tohoto drzého a opovržlivého útoku na moderní společnost, byl až doposud neznám, dokonce i bez nejpatrnějšího publika, které by mohlo naslouchat polabskému autorovi. Nicméně vím, že je přibližně třicet let star, a pochází z rolnické rodiny. Jeho výchova byla nanejvýš rudimentárního rázu, což všechno prospívá hře, která v překvapivé originalitě námětu a pojetí představuje obdivuhodný nedostatek kontaminace obvyklými literárními vlivy.

(zkráceno)

Jedním z témat této polygonální prózy je zkreslování informace o jinojazyčných zemích v novinářství a v publicistice a etika těchto odvětví psaní vůbec a posléze chorobnost civilizace, která svůj názor zakládá na zkresleném obraze reality, nikoliv na realitě samotné.

Jedním z nejnáročnějších Selverových děl je Anthology of Czechoslovak Literature, vydaná v Londýně 1929. Zde jsou ukázky z Husa, Chelčického, Komenského, Kollára, Erbena, Havlíčka Borovského, Hurbana-Vajanského, Országa Hviezdoslava, odtud dospívá k Vrchlickému, Sovovi, Macharovi, Kukučínovi, Klášterskému, Čapkoví-Chodovi, Březinovi, Karáskovi ze Lvovic, Neumannovi, Šrámkovi, Tomanovi a končí Rázusem, Jirkem, Langrem, Demlem, Fischerem, Kříčkou, Kraskem, Medkem, Horou, Wolkrem.

Pozdní aktivita již vyhraněného bohemisty Selvera čerpala z potřeb válečné spolupráce s novým československým odbojem v Londýně. Czechoslovak Literature z roku 1942 je nástinem informativního charakteru. Zcela praktický Slovníček anglického slangu/Glossary of English Slang, jenž vyšel rovněž v Londýně 1942, měl sloužit novým českým exulantům k rychlé orientaci v jinojazyčném prostředí. Opačný význam - podpořit výuku češtiny v anglickém jazykovém prostředí - měla Selverova čeština pro samouky.

K publikaci, která provázela válečnou výstavu v Londýně, Hollar A Czech Emigre in England (1942) s textem J. Urzidila, se P. Selver naskytl jako nejpovolnější překladatel. Spulpracoval samozřejmě též s časopisem Čechoslovák, který vycházel jako nezávislý týdeník péčí tamějšího ministerstva zahraničí ČSR v letech 1939 až 1945 a je dostupný v knihovním fondu Památníku národního písemnictví i Národní knihovny.

...

Z přebohaté dochované korespondence P. Selvera s českými literáty uvedme jedinou ukázkou. List z Londýna s tištěnou hlavičkou a textem v angličtině, adresovaný Arne Novákovi.

Czechoslovak Press Bureau
9, Grosvenor Place, S.W.1
Londýn, 23. února 1920

Drahý dr. Nováku,
mnoho díky za to, že jste mě laskavě zaslal pozoruhodný a uspokojivý výtah z Venkova a také za „Faethonta“ Otakara Theera, který se mně velice líbí. Doufám také, že jste dostal výtisk mých „Personalities“, který jsem Vám zaslal před nějakým časem.

Angličtí vydavatelé přijali mou novou antologii s názvem „Moderní česká poezie“ a rukopis je touto dobou doufám v ruce firmy dr. E. Gréger v Praze, kde se zrovna tiskne. Možná by Vás zajímalo, že polovina vydání mé „Slovanské literatury“ byla zakoupena pány Dittonovými, nakladateli v New Yorku. Dychtivě nyní pracuji na výboru českých povídek a drobných próz,

z nichž žádná nepřesahuje okolo 10 až 12 stran tisku. Již jsem buď přeložil, anebo vybral pro překlad rozličné detaily z Nerudy, Čecha, Machara a Vrchlického. Pokud byste mohl navrhnout vhodný materiál k tomu účelu, byl bych Vám mimořádně zavázán. Rád bych, aby byla antologie kompletizována díly tohoto druhu Nerudou počínajíc do dnešních dnů.

S přáním všeho nejlepšího zůstávám Váš zcela upřímný

Paul Selver

Paul Percy Selver, autor několika próz, z nichž nejznámější se stala detektivka z literárního prostředí, Private life, věnoval zbytek své aktivity poezii. Citujeme Personalities a Monologues and Invectives. Ze sbírky A Baker's Dozen of Tin Trumpets (Tucet pekařových cínových polnic) pochází následující báseň. (Mimořádně ve svazku, který patří do knihovního fondu Památníku národního písemnictví, je perem vepsáno věnování: „To the poet Antonín Klášterský with friendly greetings on his 70th birthday

from Paul Selver, London September 25th 1936.“)

Periferní krajina.

Bezkrvná vedrem, s metalickým nebem,
vrásčitá kolejemí, ušlá, fádni,
dráhy vdov lokomotiv měří na dni
u hald, u garáží, za vlnobitím plechu.

Zrcadlí řachavého kamionu hranol
sepie kanálu, schne želez žvanec,
plynojem v dálece černá, samozvanec,
spí dřevo prámů, kov kadlubů úpí.

Tma. Lampy ohnuté s odkvětem zvadlých
lodyh
stříbrná nesou jablka. Dá signál
z nefritu kamej či žhne v hutích odpich?

Vtom hudba! Vteřiny tep vlaku těsně stínal
stakkato, hvízd a krátit pauzy trend-
Taktovkou mávl jeřáb dirigent.

Připravila HELENA MIKULOVÁ

Z VERNISÁŽNÍKU PATRIKA ŠIMONA

Galerie Václava Špály na Národní ve svých horních prostorách představuje výstavu s názvem PERPLEX. Osmnáct nesourodých umělců předvádí jakýsi volný mix na téma umělého světa, který nemusí být (dle autorů) zas tak vzdálený a cizorodý, jak se o něm obvykle uvažuje.

Představená díla jsou především příliš umělá sama o sobě - umělá v tom nejhorším slova smyslu. Snaha nalepit kelímky na strop, otáčející se gramodeska s nějakou rozbitou hračkou, vedle stojící panák složený z odpadků dětských pokojů, to všechno je už vyčpělý a znaveně působící efekt, na který už nemůžeme být ani naštváni, ani jim být překvapeni, natož povzneseni. Na to, že umělci typu Kovandy, Skrepla či P. Lysáčka nemají potřebnou invenci, aby z rozbledlé materie učinili přesvědčivý artefakt, jsem si už zvykl, víc mne mrzí, že i Ján Mančuška, který kdysi maloval poněkud abstraktní obrazy, dospěl k barbinovské selance barviček a serepetiček.

Umění mohou dělat všichni a odpovědnost za tyto „všechny“, bohužel, neberou už ani galeristé, ani kritici. Ale to, že umění mohou dělat všichni, ještě zdaleka neznamená, že výsledkem bude vždycky umění. Lunapark nehorázností, banality a vyprázdňených pokusů o gesto vyhlíží v nenápadité instalaci jako nějaký studentský vtíp pubescentního ražení.

...

Národní galerie v Praze. Sběrka starého umění, připravila v rámci malých výstav nevěšední překvapení. Získala darem od významného mecenáše českých státních sbírek pana Rainera Kreissla, žijícího v Mnichově, barokní řezbu svatého Jana Nepomuckého v životní velikosti od Ignáce Františka Platzer. Největší světec baroka je jako jeden z českých zemských patronů tradičním příkladem bohaté svatojánské ikonografie. Vít Vlnas o kultu tohoto mučedníka napsal obsáhlou monografii a přítomná výstava poznovu upozorňuje na kontext obdobných plastik z českých státních a církevních sbírek.

Datum vernisáže, 13. dubna, nebylo zvoleno náhodně. Mecenáš Národní galerie slaví své pětasedmdesáté narozeniny a ze svých přebohatých sbírek štědře obdarovává naše chudá a státem a sponzory opomíjená muzea. Dobře ví, jak je těžké v demokracii a tržním světě budovat dobré kolekce. Sám se narodil v Čechách a z jeho putavého vypravování vychází najevo mnoho pozoruhodných zkušeností. Již jako dítě, v časech, kdy ministrantoval, pozoroval v kostele barokní vzornost výzdoby a začínal tušit, že se umění stane jeho osudem. V době naprostého marasmu čtyřicátých let viděl zničené kláštery, rozbité plastiky a neurvalé zacházení s cenným zámeckým mobiliářem. Vystudoval obchodní akademii a svého obchodního vzdělání spolu

s vědomostmi získanými studiem umění využil už jako obchodník se starožitnostmi nejprve v Čechách a posléze v emigraci v Německu. Počátkem šedesátých let se stal ředitelem aukčního domu Weinmüller - Neumeister v Mnichově, tedy jedné ze tří

nejvýznamnějších aukčních firem v Německu, kterou také reprezentoval dlouhá léta v USA.

Kreissl měl ideální možnost každý den přicházet do styku s bohatým a různorodým uměleckým materiálem a své poznatky také

publikoval. Pozoruhodný je jeho široký sběratelský zájem, jehož těžiště tkví především ve sbírce anatolských koberců, která v současnosti obsahuje na 1225 exemplářů a je největší soukromou sbírkou svého druhu na světě. Jádrem této sbírky koberců bylo dvakrát vystaveno na Pražském hradě a panem Kreisslem věnováno Praze, „nejkrásnějšímu městu na světě, Praze, kam také právem patří krásné věci“. Po daru směřujícím do Náprstkova muzea přišel další, neméně překvapivý dar, totiž kompletní sbírka uměleckých předmětů z Asie, především Číny a Japonska - je věnována Sběrce asijského umění na Zbraslavi, kde jen ve stále expozici můžeme vidět padesát pět předmětů z Kreisslovy sbírky. V současné době probíhá předávání dalších více než 120 uměleckých děl, která se rovněž stanou součástí mimořádné zbraslavské expozice.

Mezi Kreisslovy odborné zájmy patří porcelán, sklo, nábytek, věnuje se antickému umění, umění Dálného východu, Afriky a předkolumbovské Ameriky i umělecké tvorbě Předního východu a islámských zemí. Pan Kreissl však dobře ví, že za obchodním úspěchem, díky němuž může dnes své poklady tak velkoryse rozdávat, je mravenčí každodenní disciplína, jejímž hlavním rysem je schopnost rozpoznat kvalitní věc díky vzdělání a odborné erudici. Pan Kreissl je přesně typem žoviálního a společensky agilního muže, který se v době svých úspěchů upřímně raduje z možnosti předat výsledky své dlouholeté vášně a výzkumné práce.

Na tiskové konferenci vytáhl z kapsy bílý kapesník, z něhož vyňal na stůl miniaturní sošku se stříbrem a emailovými prvky. „Tak tohle je, dámy a pánové, práce dráždanského sochaře Pitzingera, kterou jsem včera odpoledne koupil u vás v Praze. Nedalo mi to a z procházky po Ledeburských zahradách jsem se vrátil dolů a nechal si celý rozdychtěný vyndat z vitríny tuhle sošku. Kolik jsem za ni dal, vám neřeknu, ale jistě uvážíte, že to v těch starožitnostech pravděpodobně nevěděli. Byl to pro ně spíš turistický kýč. Kdybych to dal do Christie's, tak by to mělo cenu asi tří nových mercedesů. Jedná se totiž o figurku z celého divadelního souboru, který si nechal na objednávku pořídit saský kurfiřt August II. Silný. Ovšem paní Koenigsmarková z Umělecko-průmyslového muzea ještě neví, že jí tuhle maličkost věnuji.“

Takový je Rainer Kreissl. Vždy pohotový, vždy připravený nezkazit dobrou náladu. Za svou odbornou činnost v oboru umění a za své sběratelské zásluhy o uchování kulturního dědictví pro budoucí generace byla panu Kreisslovi udělena v roce 1990 zlatá medaile města Frankfurtu nad Mohanem, v roce 1994 zlatá medaile a v roce 1995 čestný doktorát Univerzity Karlovy v Praze.

I. F. Platzer, „Sv. Jan Nepomucký“, Národní galerie, foto: Jan Diviš

Jaroslav Dewetter

Ponty

Pointa pro malé policajty

Werichův životní styl se asi nedá označit za příkladný, nicméně byl to člověk velmi konzervativní. Jeho osobnost byla nenarušitelná a jeho osobitost nenapodobitelná. Darek Vostřel si mně na něj jednou postěžoval: Vzkázal, když už ho napodobuju i třeba fousama, rád mi k nim pošle pár svých košil. Napodobovat ho opravdu nešlo a nejde. Všiml jsem si, že ani mezi dnes tak oblíbenými imitátory není jednoho, který by si troufal na Wericha. Falstafa prostě nelze zahrát s vatou na hubeném pupku.

Díky svému konzervativismu žil stále v jedné zemi, v jednom domě s toutéž rodinou a s týmiž přáteli. U týchž musgrávek s prskajícím koksem a v téže třípokojovém bytě s neměnnou dispozicí. Také stylové zařízení se neměnilo s výjimkou křesel kolem stolu z růžového dřeva. Ta se měnila někdy ze dne na den, ale vždy po jednom, jak a kde se mu které namanulo a zalíbilo, což platilo také o sklenkách a šálkách, které nikdy neměly na stole dvojníka. Nakupoval je po jednom kuse i v Kotcích. Pohyb věcí v bytě byl tichý a nenápadný, velmi konzervativní. V předsíni čekal návštěvníka stále stejný konzervativní dřevěný kůň z kolotoče, na jehož hřbet se odkládaly kabáty. A život tam konzervativně dodržoval určité rituály. Tak Vánoce začínaly dlouho před Štědrým dnem cestou do Vídně za nákupem dárků a zpáteční cestou přes Oravu, spojenou vždy s velkým rybářským svátkem, rituálním chytáním hlavatek. Na Štědrý den dopoledne se pak léta u Werichů scházela společnost „fajn lidí“, s díky jsem odmítal pozvání, zaneprázdněn vlastními vánočními rituály, a pak toho litoval. Ale to už je všechno pryč, Werich sám, rodina, její domov, většina těch „fajn lidí“, i ten ze dřeva

řezaný, grošovaný, stříbrem a zrcátky vyštafirovaný kůň, který přežil císaře a jiné pány, dvě světové války a bruselskou výstavu, zmizel v neznámu.

Zbyla tu legenda, k tomu pár filmů, knížek a jiných „nosičů“ a samozřejmě pár nepostradatelných „bidelníkových bydelníků“. Nevím, zda právě u nich dnes dojde správného ocenění Werichův smysl pro konzervativní hodnoty a jeho odvaha prohlásit v tisku padesátých let: Byl jsem vždycky pro socialismus a vždycky proti diktatuře. Nebo: Nevystoupil jsem z katolické církve proto, abych do jiné církve vstupoval. Byl strašně konzervativní a tvrdá česká palice. Jak to vůbec bylo možné, kdo si něco takového mohl tehdy dovolit? Jiří Suchý v době, kdy se snažil etablovat do oficiálnější polohy, byl přesvědčen a přesvědčoval i mne, že je to u Wericha všechno založeno na konexích. Kopecký ho vytáhne z každého průšvihů, já se k němu zatím nedostal.

Něco na tom jistě bylo, ale zdaleka to nevysvětluje charakter těch konexí; vždy se opíraly o jeho vlastní autoritu. Jedno vysvětlení mohu nabídnout: Narodil se králem. Proto nedolázel, nepochleboval diktátorům ani nežadonil u ministrů, jednal jako svrchovaný, svobodný člověk a vyváděl tím z míry všechno státní služebnictvo. Zeptejte se někdejších cenzorů, proč se mu neodvažovali vyškrtnout ani slovíčko a jen k tomu naváděli redaktory. Služebník může králi nasypat do vína utřejek a otrávit ho, ale nemůže se mu postavit.

Že to s ním neměli lehké, napoví příhoda, kterou mi zčásti vyprávěl a zčásti přehrál, jak už to měl ve zvyku. Týkalo se to plánovaného výjezdu „jeho“ tehdejšího souboru do Paříže na Divadlo národů, samozřejmě s Baladou z hadrů. Krátce před odjezdem přišel zákaz bez udání důvodů - zklamání, zlost, ztracená příležitost, pocit

křivdy. Principál jednal podle svých pravidel, ohlásil se rovnou u ministra Kahudy a byl přijat, nevim ostatně o žádném ministrovi, který by ho kdy nepřijal. „Zeptal jsem se, zda je pan ministr informován o zakazu a že prosím o vysvětlení. Kahuda chvíli uvažoval a pokyvoval hlavou, pak řekl, že by to sice neměl dělat, ale že to udělá, šel ke stolu a podal mi kus papíru, bude asi lepší, když si to přečtu sám, že bych mu nejspíš nevěřil. Z papíru jsem vyčetl, že naše divadlo se mnou v čele je spolek politicky nespolehlivých žvlů, kterej by v Paříži nadělal spoustu ostudy, pošpinil by pověst republiky a tak dále. Podepsán Emil František Burian. Tak jsem ten papír vzal takhle do dvou prstů a povídám, pane ministře, vemte si to honem zpátky, abych vám tady nepoblil koberec.“ Ministr prof. RNDr. PaedDr. František Kahuda, CSc., s Janem Werichem pak setrvali v přátelském rozhovoru, snad o Paříži, to přesně nevím. Možná o mentionové teorii, ale než na E. F. B. zapomněli, měli oba určitě **neobvyklou auru člověka, který se zlobí** (F. Kahuda: Fundamentální záření hmot, str. 65, obr. 10).

S Werichovými výjezdy si užilo své i služebnictvo na pasovce či jak se to jmenovalo. S výjezdy na ryby, na festivaly, za Voskovcem nebo jen tak. Z důvěryhodného pramene, od kamaráda, který se náhodou ocitl s Werichem ve stejnou chvíli na stejném úřadě a ve stejné místnosti, pochází vylíčení následující scény. Werich přistoupil k okénku a slečně za ním sdělil, že potřebuje ihned vyjet. Ta vyskočila a běžela se poradit. Pak žadatele poučila, že si musí podat písemnou žádost a vyčkat jejího vyřízení. Žadatel přikývl a poprosil zdvořile o kousek papírečku. Když ho dostal, mile se usmál: „A tužička by nebyla?“ Pak na ten papíreček napsal jedinou větu a podepsal se. „Tak to by bylo, slečno, já si teď s dovolením počkám na vyřízení.“ Dívčina zalapala po dechu, pokusila se něco vysvětlit, ale Werich zahrál nedoslýchavého, tedy přehnal svou docela skromnou nedoslýchavost a bezradně dívčí stvoření se opět rozběhlo za šéfem, který nezaváhal, vletěl do dveří k nadšedfovi, ale stejně rychle jimi vyletěl ven. A za ním se neslo nepřiměřeně hlasitě: „Copak ho neznáš? Dejte mu to, nikdy od něho nebude pokoj, leda by tam už zůstal, já se snad za to začnu modlit!“ „Amen,“ polohlasem dodal Werich a počkal si na vyřízení.

Do třetice přidám historku na vlastní uši ověřenou, která staví konzervativce Wericha do příznivějšího světla werichovského dada. Vyslechl jsem ji jako nahodilý svědek rozhovoru dvou policajtů v jinak

prázdné noční tramvaji. Vraceli se zřejmě ze služby, jednoho z nich jsem od vidění dobře znal, stával totiž často u Národního divadla v takové kukani, jaké si tehdy dopraváci nechali postavit na křižovatkách. Každý si ho musil zapamatovat, na policajta byl totiž nápadně malého vzrůstu. A tenhle uniformovaný služebník si kolegovi a druhu ve zbrani stěžoval na těžkou službu, kterou mu soustavně ztrpčuje ten zatracený Werich. On totiž, jak jezdil kolem, z Kamy se tehdy ještě jezdilo přes Karlův most, vždycky před tou jeho kukanou přibrzdil, vystrčil hlavu z auta a vlídně mu oznámil: **Jste malej!**

Nějaký čas to policajtk snášel, ale pak se naštvál a stěžoval si náčelníkovi. A tak, úředně pozván, dostavil se Werich na dopravní inspektorát a vyslechl si dlouhé kázání o odpovědné službě příslušníků a o rizicích, kterým jsou spoluobčané vystaveni, když někdo takhle soustavně příslušníky znervozňuje, rozčiluje a zlobí. Což Werich pokorně uznal a slíbil, že se polepší. „Ale je to stejně převít, ještě ve dveřích se otočil a přede všemi na mne ukázal prstem: **Vidíte, pořád je malej!**“

Když jsem si tuto historku u Wericha ověřoval, spokojeně se uchechtával: „Ale to byl opravdu nejmenší policajt, jakýho jsem kdy namích, asi takhle“ - a ukázal s bídou sobě do pasu. Takže tahle pointa míří vlastně pod pás. Ale už jsem ji nadepsal jinak.

Eva Sendlerová, „Tichý kout II“, suchá jehla, 1999

Biologicko-společenské POKLESKY

Stanislav Komárek

Religionistické praktikum

Religionistika má četné styčné body s popisně terénní biologii včetně paleontologie - můžeme sledovat vznik, vývoj, geografické rozšíření, migrace a posléze i transformace a vymírání nejrůznějších bohů a démonů, jejich reliktní výskyty, křížení, adaptivní radiace, násilné hubení a výsledky i plody státních snah o ochranu a zachování. Srdce terénního religionisty pookřeje, vidí-li dnes v rámci Krkonoš a jejich těsného okolí živý a neproblematický kult tamního lokálního démona - Krakonoše (démoni hor a pohorí nejsou v celosvětovém měřítku zjevem řídkým, ale na území Čech je Krakonoš v zásadě jediným takovým; na Šu-

mavě občas v minulosti pozorovaný „Divoký lovec“, v zásadě Wotan, je obecně vázán spíše na lesní komplex a germánské prostředí a po odsunu Němců vymizel). Krkonoše jsou ostatně i výskytistém mnoha rostlinných a živočišných endemitů, takže fenomén sám nepřekvapí.

Těžko říci, zda kult něčeho již zanikl, je-li to stále hojně zobrazováno, zmiňováno, ventilováno v toponymech, tradováno v písemnictví i komerčně využíváno (kdyby cizí religionista srovnal řeckého Lurdy a Vrchlabí, zarazila by jej kromě shodné velikosti a podhorské polohy obou městeček nápadná celková paralelita, byť ve Vrchlabí chybí zjevné kultoviště s nějakou tou jeskyní a počet poutníkůů je zde nižší). Krakonoš navíc užel všeobecnému mýcení numinózní za minulého režimu, zčásti pro jeho zjevnou nesou-

vislost s křesťanstvím, zčásti pro zdánlivou archaickou „odbytost“, takže dětem v Peci pod Sněžkou i jinde nebylo násilím vštěpováno, že „není“. Název Krakonoš je, jak známo, obrozenecký, původní jméno znělo Rūbezahel (v různých permutacích německých historických prapovídek) či český Rýbrcouel (popř. latinsky Spectrum Montis Gigantaei). Etymologie původního pojmenování je zcela nejasná, někdy bývá odvozována od počítání řepy (v jedné ze starých historek daruje kněžně Emmě několik řep či mrkví, které se později promění ve služebníky a psy), jindy je v tom viděn produkt lidových magických operací s obrácením jména Luciper (= REPICUL).

Krakonoš prodělal typické metamorfózy původně zoomorfické božstev v antropomorfní a vposledku v cosi jako „nadhajného“ (podobou i činy). Jedna ze starých map Slezska ze 16. století přináší i první Rýbrcoulovo vyobrazení (byť velmi drobné) - je na něm stojící postava s jeleními parohy na hlavě a zřejmě sudokopytná nohama. Nejen v rámci nyní módní keltomanie se zde maně vynoří představa keltského boha Kernuna (Cernunnos - ve významu asi „ten s rohy“), „Pána zvířecí“, zobrazovaného rovněž jako lidská postava s parohy (proti jeho kultu v dřívějších keltických oblastech, spojenému s přestrojováním za jelena - cervulo facere - církev dlouho marně bo-

jovala). Zdá se, že jméno tohoto božstva zní i ve slově Krampusz, což je označení pro „čerta“ doprovázejícího sv. Mikuláše v jižním Německu, Rakousku a Maďarsku (Krampusz) - je to postava sice rohatá, divoká a ambivalentní, ale rozhodně ne ďábská, také se „der Teufel“ nikdy nenazývá (i severoněmečtí či holandská doprovoditelé Mikuláše - Knecht Ruprecht, het swarte Piet - nejsou postavy ďábské). Možná Kernunovo jméno nějak zaznívá i v nejstarším označení Krkonoš (u Ptolemaia - Korkontoi).

Zpočátku byl Rýbrcouel zjevním velmi polymorfním (kromě lidských i zvířecích podob často i abiotické podoby - mlha, pařez atd.) a lidi často děsícím, ale třeba B. Balbín, který se jím ve svých Miscellaneích na několika stránkách zabývá jako hotovou věcí, zdůrazňuje, že se nejedná o zjevení ďábské, protože je „spravedlivé“ a neohrožuje na životě a většinou ani na zdraví. Nicméně už v osmnáctém století převládají vyobrazení antropomorfní (s koňskou nohou; čili přece jen snad rohatý?) a další vývoj v pasážování romantiků a „dětské“ literatury je už obecně znám.

Fascinuje mne životnost tohoto archaického a nestandardního přízraku, který se, podobně jako severské lomikameny v Kotelních jámách, propletl všemi nástrahami, křesťanskými misemi počínaje a osvícenskou skepsí konče.

Čítanka Václava Kahudy

Říjnový, šikmý déšť padá na kašubská brambořiště. Dým z ohýnku se plazí nad oraníci a zůstává viset v uschlé trávě na mezích. Hansovní město Gdaňsk. Polsko ještě neumřelo, už umřelo, ještě neumřelo. Poválečné Německo. Čury, čury, ...Černá kuchta. Vanilková vůně. Přísná vůně hub. Mařinkový šumák... Bohatě zvrásněné sémantické pole. Inventář života. Je to, jako by ses prudce ohlédl. Možná ho koutkem oka zahlédneš, ten střípek mizejícího, ostře barevného světa. Přítomnost tuhnoucí do obrazů minulosti. Pokus se ho zachytit, ten těkavý záblesk skutečnosti, uchop ho svou myslí, ...a on bude navždy pulzovat, přistížen ve chvíli, kdy bezbranný přebíhal mezi kruhýmrem toho, co se stane, a ulitou toho, co už bylo. Nenech svůj život uplynout, zmizet v promodralých plamenech, jež hoří ve tmě zavřených očí.

V. K.

Günter Grass: Plechový bubínek (překlad Vladimír Kafka)

Nejšťastnější ruku jsem ukázal při tesání písma. I Korneffa jsem nechal za sebou, převzal jsem ornamentální část sochařské práce: akantové listy, zlomené růžičky pro dětské náhrobky, palmové haluze, křesťanské symboly pro PX či INRI, oblínky, kanelury, zákruty, drážky a dvojdrážky. Všemi myslitelnými ozdobami obšťastňoval Oskar náhrobky všech cenových skupin. A když jsem celých osm hodin stál před naleštěnou diabasovou deskou, již pořád znovu oslepoval můj dech, a vrýval do ní nápis jako třeba: Zde v Pánu odpočívá můj milý manžel - nový řádek - Náš dobrý otec, bratr a strýc - nový řádek - Josef Esser - nar. 3. 4. 1885, zemř. 22. 6. 1946 - nový řádek - Smrt jest brána do života pravého -, pak

jsem po konečném přečtení tohoto textu byl náhražkově, to jest příjemně šťasten a děkoval jsem za to ustavičně onomu Josefu Esserovi, zemřelému ve věku jedenašedesáti let, i zelenému diabasovému obláčku pod mým drobným písmovým dlátkem, obdařiv obzvláštní péčí všech těch devět o v Esserově náhrobním nápisu; a tak se stalo, že písmeno o, jež Oskar obzvlášť miloval, se mi sice dařilo ve své pravidelnosti a nekončnosti, ale vždycky vyšlo trochu velké.

Koncem května začala má era kamenického praktikanta, začátkem října se Korneffovi udělaly dva nové nežity a my museli osadit na Jižním hřbitově travertinovou desku pro Hermanna Webknechta a Elsu Webknechtovou, roz. Freytagovou. Až do onoho dne mě kameník, stále ještě nedůvěřující mým silám, nikdy nechtěl vzít s sebou na hřbitov. Většinou mu při osazování pomáhal takřka sice hluchý, ale jinak použitelný pomocný dělník firmy Julius Wöbel. Za to Korneff občas zaskakoval, když náhodou u Wöbela, jenž zaměstnával osm lidí, byla nouze o ruce. Vždy znovu nadarmo jsem nabízel svou pomoc při hřbitovních pracích; přece jen mě to tam táhlo, i když tou dobou nebyla pádná rozhodnutí na obzoru. Začátkem října začala naštestí u Wöbela velká konjunktura, před začátkem mrazů nemohl vůbec nikoho postrádat; Korneff byl odkázán na mne.

Ve dvou jsme nadzvedli travertinovou stěnu za tříkolkou, uložili jsme ji na kulatiny z tvrdého dřeva, po nich jsme ji vyvalili na nákladní plochu, sokl jsme zasunuli vedle ní, hrany jsme obalili prázdnými papírovými pytli, k tomu jsme naložili nářadí, cement, písek, škváru, dřevo a bednění na spouštění nákladu, já jsem upevňoval postranici, Korneff už seděl za volantem a zapnul motor, tu vystrčil hlavu i se svou furunkulózní šíjí z postranního okénka a křikl: „Tak dělej, mladej, seber si kastról a nastupuj!“

Pomalá jízda kolem Městské nemocnice. Před hlavním vchodem bílé mraky ošet-

řovatelek. Mezi nimi jedna, kterou jsem znal, sestra Gertruda. Zamával jsem, ona zamávala. Štěstí, říkal jsem si zase už nebo ještě, měl bych ji jednou pozvat, i když ji teď už nevidím, protože jedeme směrem k Rýnu, někam na něco pozvat, směr Kappes-Hamm, třeba do kina nebo divadla podívat se na Gründense, tamhle už kyne ta stavba ze žlutých cihel, pozvat někam, nemusí to být ani divadlo, co kouře vypouští to krematorium na poloprázdné stromy, co-pak byste tomu řekla, sestro Gertrudo, změníš jednou tapety? Jiný hřbitov, jiné obchody s pomníky: čestné kolo pro sestru Gertrudu před hlavním portálem: Beutz Kranich, Pottgiesserovy přírodní kameny, Böhm - malování hrobů, Hřbitovní zahradnictví Gockeln, kontrola v bráně, není to tak jednoduché dostat se na hřbitov, hřbitovní čepice od hřbitovní správy: travertin pro dvoumístný hrob číslo sedmdesát devět, páté oddělení, Webknecht Hermann, ruka ke štítiku hřbitovní čepice, kastroly k ohřátí odevzdat u krematoria; a před márnici stojí Schugger Leo.

Řekl jsem Korneffovi: „Není to jistý Schugger Leo, ten s bílými rukavicemi?“

Korneff ohmatává se si nežity: „To je Slintavej Vilda a ne Schugger Leo, je tady vocad!“

Jak jsem se mohl spokojit s touto odpovědí? Koneckonců existoval jsem dříve v Gdaňsku a teď existuji v Düsseldorfu, a pořád ještě se jmenuji Oskar: „U nás byl na hřbitovech jeden, ten vypadal zrovna tak a jmenoval se Schugger Leo, býval v kněžském semináři.“

Korneff, levou ruku na furunklech, pravou otáčeje tříkolkou před krematoriem: „To může být všecko pravda. Takovejch já znám, který takhle vypadaj, nejdřív študovali na kněze, teďka žijou na hřbitově a menuj se jinak. Tadydle to je Slintavej Vilda!“

Projeli jsme kolem Slintavého Vildy. Pozdravil bílou rukavicí a já jsem se cítil na Jižním hřbitově jako doma.

Říjen, hřbitovní alej, světu vypadávají vlasy a zuby, chci říci shora dolů se ustavičně kolébají žluté listy. Ticho, vrabci, lidé na procházce, motor tříkolky směrem k pátému oddělení, které je ještě velmi daleko. Mezi tím staré ženy s konvičkami a vnučaty, slunce na černé švédské žule, obelisky, symbolicky puklé sloupy anebo pravé stopy války, nazelenalý anděl za buxusem čili buxusu podobnou zelení. Žena s mramorovou dlaní před očima, oslněna vlastním mramorem. Kristus v kamenných sandálech žehná jilmům a jiný Kristus ve čtvrtém oddělení žehnající jedné bríze. Krásné myšlenky v aleji mezi odděleními čtyři a pět: řekněme moře. A to moře mezi jiným vyvrhne na pobřeží mrtvolu. Z přímořské promenády v Sopotech houslová hudba a nesmělý začátek ohňostroje na podporu válečných slepců. Nakláním se co by Oskar a tříletý nad tím, co moře vyvrhlo, doufám, že je to Maria, nebo snad sestra Gertruda, kterou bych měl konečně někam pozvat. Ale je to krásná Lucie, bleďá Lucie, oznamuje a potvrzuje mi pomalu vrcholící ohňostroj. Také má na sobě, jako vždy, když má zlé úmysly, svou pletenou berchtesgadenskou vestu. Promočená je ta vlna, co z ní svlékám. Stejně promočená je jupka, kterou má pod vestou. A znovu se mi objevuje berchtesgadenská vestička. A docela nakonec, když už i ohňostroj se vydá z posledního a už jenom housle, nacházím pod vlnou na vlně ve vlně do košile Svazu německých dívek zabalené její srdce, Lucino srdce, maličký studený náhrobní kámen, stojí na něm: Zde odpočívá Oskar - Zde odpočívá Oskar - Zde odpočívá Oskar...

„Nespi, mladej!“ přetřhl Korneff mé krásné, mořem vyplavené, ohňostrojem ilu-

minované myšlenky. Zahnuli jsme doleva, a oddělení číslo osm, nové oddělení beze stromů a s málo náhrobky, leželo ploché a hladové před námi. Z jednotvárnosti ještě nepěstěných, protože příliš čerstvých hrobů zřetelně vystupovaly poslední čtyři pohřby: hnijící kopce hnědých věnců se stuhami rozpíjícími deštěm.

Číslo sedmdesát devět jsme našli rychle hned na začátku čtvrté řady, těsně vedle oddělení sedm, kde bylo vidět několik mladých, rychle rostoucích stromků a které bylo poměrně pravidelně zarostlé metrovními náhrobními kameny, většinou slezský mramor. Najeli jsme k devětesedmdesátce zadkem, složili jsme nářadí, cement, šterk, písek, sokl a tu travertinovou desku, která se mírně špekovitě leskla. Tříkolka poskočila, když jsme ten balvan sesunuli z ložné plochy na prkna s kulatinami. Korneff vytáhl z hlav hrobu provizorní kříž, na jehož ramenech stálo H. Webknecht a E. Webknechtová, dal si ode mne podat rýč a začal hloubit obě díry - podle hřbitovních předpisů metr šedesát hluboké - pro betonové pilíře, zatímco já jsem došel pro vodu, pak zadělal na beton, aby byl hotov, až on při metru padesáti řekne hotovo a já budu moci začít zdusávat obě díry, zatímco Korneff s funěním seděl na travertinové stěně, sáhl si dozadu a ohmatával své nežity. „Už to bude. Já pro to mám přesně cit, kdy sou zralý a chtěj ven.“ Dusal jsem a málo jsem si toho při tom myslel. Směrem od sedmého oddělení se vlekl protestantský pohřeb přes oddělení číslo osm k oddělení devět. Když nás ve vzdálenosti tři řad míjeli, vstal Korneff z travertinové desky a oba jsme podle hřbitovních předpisů smekli, od pastora až po nejbližší pozůstalé. Za rakví šla docela sama maličká černá paní, celá pokřivená. Za ní byli všichni mnohem větší a statnější.

„Nedá se nic dělat.“ sténal Korneff vedle mne. „Já mám dojem, že chtěj ven, eště než tu stěnu postavíme.“

Mezitím došel pohřeb do devátého oddělení, shlukl se dohromady a vydal se sebe stoupavý a klesavý hlas farářův. Ted jsme už mohli položit sokl na základ, jelikož beton ztuhl. Avšak Korneff si lehl na břicho přes travertinovou desku, posunul si čepici mezi čelo a kámen, stáhl si límec od košile a kazajky a uvolnil krk, zatímco z devátého oddělení k nám na osmé doléhaly jednotlivosti ze života zesnulého. Musel jsem vylézt nejen nahoru na travertinovou desku, ale sednout si ještě zezadu na Korneffa, načej jsem spatřil celé to nadělení: byly dva vedle sebe. Jeden opozdilec s velkým věncem chvátal k devátému oddělení a pomalu končícímu kázání. Když jsem jediným trhnutím odstranil náplast, setřel jsem bukovým listem ichtyolovou mast a spatřil obě skoro stejně veliké, z térové hnědi do žluta přecházející zatvrdliny. „Modleme se,“ zaválo k nám z devátého oddělení. Vzal jsem to jako znamení, odtáhl jsem hlavu stranou, s bukovými listy mezi palci jsem zatlačil a zatáhl. „Otče náš...“ Korneff zaskřípěl: „Musíš táhnout, né mačkat.“ Táhl jsem, „...jméno tvé.“ Korneffovi se podařilo modlit se s nimi: „...přijď království tvé.“ Vtom jsem přece jen zmáčkl, protože tahání nepomáhalo. „Buď vůle tvá, jako, tak, i.“ Že to nebouchlo, byl div. A nanovo: „dej nám dnes.“ Ted už Korneff zase držel krok s textem: „naším viníkům, a ne- uveď nás v pokušení...“ To bylo víc, než bych si byl pomyslel. „Ale zbav nás od zlého.“ Vytáhl jsem pestrobarevný zbytek. „Na věky, amen“, zatímco já ještě jednou zatáhl, Korneff znovu: „Amen“ a ještě jedno zatlačení: „Amen“ a zatímco ti na deváté už začali kondolovat, Korneff pořád ještě: „Amen“ ležel natažený a vykoupěný na travertinu, sténal: „Amen“ a na to: „Máš tam eště beton pod sokl?“ Měl jsem a on: „Amen.“

Posledními lopatami jsem spojil oba pilíře. Tu se Korneff sesunul z naleštěné plochy s písmem a nechal si od Oskara ukázat podzemní pestré bukové listy s podobně pestrým obsahem furunklů. Narovnali jsme si čepice, chopili jsme se kamene a vztyčili jsme náhrobní pomník pro Hermanna Webknechta a Elsu Webknechtovou, roz. Freytagovou, zatímco pohřeb v devátém oddělení se rozptýlil.

Eva Sendlarová, „Tichý kout III“, suchá jehla, 1999

Pavel Řezníček

Bounty

Proti hlině auta
Postavit vosk tváří
Noční stolek
S hasičem místo bible
Štěrka hlídače
Hmyz z chleba
Prsty z hlíny auta
Maličký potápěč v levém ušním boltci
Mění se v
Kozu mečící zoufale
Protože cítí nůž řezníka
Školník to není Ale je to vzbouřenec z lodi Bounty

Ságo

Proud světla dopadá na kulečník
Tágo a ságo jako závodníci
V těsném závěsu za sebou
Dohánějí faraona
Fakan kouří nedopalek
Vlkodlak má hlavu jako špalek
Když jsme založili časopis LYKANTROP
Proud světla ze závodní kuchyně
Nám potřísnil nohavice
Ten den zahynula čápice Kristýna
A voda ve vodovodu našeho domu
Zmrzla tak že na saních jsme museli odvážet své drahé zesnulé
Do kadeřnických salonů
Aby byli vůbec schopni udání na gestapu

Nohy na stole

Nikdy jsem neznal žádného šakala
Natož pěnu z mýdla hustou jako topinka
Chlorofyl je guma
Nádherné rudé vlasy které spadaly až na ramena tomu uhlíři
Připomněly mi elektrárnu v Londýně
Kde Pink Floyd
Jablkem obtěžkali plerézu

Protéza Boha Tak jako je zubní protéza
Nebo oční protéza Chci si nasadit Boha

Jednooký

Maršál nebyl nikdy kolibříkem
A kolibřík nikdy maršálem
Jednooký si natrhal jeřabin
Narostlo mu druhé oko
Nikdy bych se nemohl stát kamnářem
Ale chtěl bych být Sisa Sklovská
Deky z mýdla ruměnce kopřiv
a deštníky z hnoje

Maršál by si nikdy ovšem
Takový deštník nevzal
Raději by roztrhnul kolibříka
A našel by v něm třetí oko
Pro hluchoněmého
A ucho pro oheň který neslyší

Husquarna

V oblacích zrcadla
A dole písmena
Napuštěná elektřinou
Klepání na dveře

Ryšavý jirchář s vodou místo obličejů
Dožaduje se vstupu do dormináře
Husquarna
Tolik jater
Vztyčit pomník kbelíku
V popelníku dodýchává prejt a portýr
S brigádýrkou orámovanou zlatou šňúrou a nápisem:
Vejcovod

Lipový květ

Čepic a Čepice jako velbloud
Dva hrby na čepici
Hrom do čepice
A blesk do dlaně
Kroupy a jáhly
Divně stažený krk
Kdo se půjde koupat se psem
Na četnické stanici četníci za čepice ukrývají vaštropy
A ze zdřevěnělého jazyka dělají loučky na podpal
Mladé osoby v módních salonech
Pletou si vagony s jehlicemi

V tunelech rostou stromy

Sbírali to co mohli
Každodenní výrazy v japonštině
Kimono převlečené za hůl uprostřed oceánu
Dech noci na přídi starce namontovaného na zadní kolo motocyklu
V tunelech rostou stromy
Upanišády jsou vděčné lidské kůži ve výloze
Jsem chodec
A veškeré stromy v tunelech dám vykácet
Abych tam dal instalovat pumpičky chirurgů a pitbully
převlečené za kazy na zubech
Teta Kazi Libuše

Petr Motýl

Ša-la-la

olíznout si rty
a ještě jednou si olíznout rty
doktor Nikdo na patách Jamajku
a kokošku pastuší tobolku

pamatuju si a hned zapomenou
plavá rozenkruciánská frakce
a tmavé vlasy do očí
ukradená rukavice

na schodech
zapomenutí kovový sloni
pořád na tebe myslím
k výčepu se lísá kapesní vypelichaný pes

V ředitelně

dej se do rámečku
prošívěj
půjč si Avii plnou papírových krabic
propíchaných špendlíky

utop se na dvoře
nepoškozuj
jízdni řád přilípnutý k noci
špalíčky kůže pod koly zabořenými v petroleji

Prasklý kýbl

vyhrál metr dřeva a strojní pilu na uhlí
co s tím když důl nebyl po ruce

umyté ředkvičky
a spálená představa významu snu

v závěru průvodu pochodují novináři
s pentlemi ach s pentlemi

očičko
a smaragdový vlk

Počítadlo

odprýsklý střípek světla
červená hazuka před Smíchovským nádražím
Lenko?

Eva Sendlerová, „Tichý kout IV“, suchá jehla, 1999

guma se odlepuje ze zadního schodiště
šípky
sklad vodovodních trubek

kohout se nadme nad trávničkem
a prokřičí se igelitem času

U klavíru

spoustou starostí
copánek
a rty v dešti
srdce mé je přiběh lásky
s tklivou kytarou

fotbal a nákupy
hračky z plastu
čumíš tam jako blbec
než se domotáš k důchodu

červená hazuka
a znova chytit revmatismem ztuhými prsty
zhrublou látku se jménem naděje

Očička

vidět z dálky
a dalekohledem převráceným naopak

děti to baví napořád
zítra tě očekávám
jako hru na hlad a otlučenou žulu
na písek

zítra se ozveš zavoláš
a postavíš ostrov plný peří
krve

pichlavé věci
a hřbet hada dábla
teplý a dokonale hladký

Mořský slabikář

rukavičku myším
tři černé pruhy v mlze

skřípnutý smích
zeď na tři facky

jo přimontuj si tam barovou stoličku
a zkoušej strašlivou poznati jistotu

kruhy v bramborách
a třetí práce

Anglicky

kovboj lije vodku a pivo
ve stánku u mostu
a věří že punk-rock není mrtvý

přehrabuje se ve střechách
jako ve fotografických albech

nevynechá jediný večírek
kde by mohl skočit pro víno ukradnout desky
ztratit se zas do vsi

špičaté oči kožená bunda
úsměv zalepený cementovým prachem

Tovaryš

zazvoní
a na mši nikdo nepříjde
obraz Krista se rozplyne v pozlacených astrách

hloupej Němec
v kabátě s milionem třiceticí bílých nití

(Z rukopisné sbírky Hálec, 1997)

Pavel Rajchman

HOMEOPATICKÁ HLÍDKA

9. ochranná dávka historického optimismu

Všechno je život,
vědění bez konce,
bez konce touha být a znát a vládnout
vším, co roste, co skrývá moře, zem i nebe,
co hluboko v srdci jen pípne, co nervem zachvěje.
Pozdravme dnešek,
je hoden nás, dělníků, co v dlaní drží svět
tykají životu, opření o nekonečný zítřek,
aby snad nezešílel.
Aby šel tempem, kterému dnes budeme stačit
s láskou i odvahou.

Dávno je včera,
synové otců,
pod nimiž se chvěla zem a hlad vodil
od nebýti k nemítí.
Už dnešek je zítra a slunce s nimi věří,
růže věří a voda věří,
v nás věří,
jako strom, že každé jaro dosyta zazelená.

(Z básně Donáta Šajnera Dávno je včera)

Pach rybiček
vybuchuje z bublin
kyslík ze dna akvária
rozdýchává oči

Tma ve skříní
vsakuje do ručníků
ráno... jedním
bezduchého otřou

Odvěká otázka
svinutá jako had
se vymrští:
Proč žít?

Zvuk nevyvoudím
proto had netančí
znovu a bez poznání
nechávám se uštknout...

...

*Je to ve hvězdách
Muž s dalekohledem*

Noc řinčí
hvězdnými činely!
A otázka zní:
Jak je tam
a co za svitem?

Vykřičník otázku napichuje
pálí hořící loukou
(nikdo nesní
snad jen zvěř v podzemí)

Ne! nezmění tázání
ani když otazník
žárem narovná se v šíp...
...proletí milenci

A odrazí se
od hřbitovni zdi
zpět do hlavy
kde... opět se zkroutí

A otázka zní:
Jak je tam
a co za svitem?
(nikdo netuší
snad jen pohřbení)

...

Na střeše automobilu syn.
Z hlavy mi vyrůstá dívka.

On a ona házejí si s míčem.
Kola mne srážejí k zemi.

Tak blízko si jsou,
míč drží nad mrtvolou
pouhými rty.

Thanatos

Smrt o mně mluví
slyšíš ten vítr?
Náhrobek do hory
vyleptává déšť

O rozkladu žertuji
smích zapíjím alkoholem
usínám na silnici
i ve spánku bdím

Smrt přijíždí
horu osvětlují reflektory:
tvář-mech oči-kaluže
bytí... -lest?

Duše
na sousta roztrhaná
dosedá na krev
jemněji než snh

Noc se zesnulým

Paprsky z lampy
leptají nábytek
chlemtají vlhko
tápají v otiscích

Ivan Diviš

18. 9. 1924 - 7. 4. 1999

NÁVRAT DO VLASTI PO NEPŘÍTOMNOSTI TAK DLOUHÉ
pln svízely byl. V boku mne napadlo zákeřné onemocnění
měl jsem neúspěch v milování, ale to není hlavní:
hlavní byl nezvyk, gulášovitá řeč nových obyvatel,
pravím nových, protože moji pamětníci vesměs zemřeli.
Upadl jsem v ruce lékařů, kteří
zkomponovali napřed duši, pak tělo. Prokázalo se,
že jsem trestuhodně zdrav. Jak ryba
proplouvám dne krajem i pohádkovým městem.
Vynořují se i milenky zvané, nezvané.
Poesii přestávám tvořit jako princip téměř směšný,
ale hlavně vysilující. Jsem rozhodnut
kochat se výhledem na sytou zeleň
jako záclona kryjící výhled pravého okenního křídla,
až do osmdesátí, když sebestud
mně povelí odebrat se ke svým předkům.
A poslední, co si na smrtelné posteli přeji -
abych byl kouřen mezi nohama dvacetiletou špulkou
mírně ale ne bezostyšně odulými rtíky
kouřen a kouřen a moje vědomí
bude se vytráčet do vesmíru.

*Tato dosud nepublikovaná báseň je součástí souboru poezie Ivana Diviše z majetku
nakladatelství Patrik Šimon - Eminent, s jehož laskavým svolením ji zde přetiskujeme.*

Emil Bok

Na slepé koleji

Na podlaze
prázdného uhelného vagonu
sáček lupínků
po milenkách:
smutek
ředený šikmým deštěm.

Assisi

V klášterní zahradě
trčí z hlíny
lesklé rýče františkánů.
Z kapucí jim do krajiny
vyhlížejí
zbožné dívky.

Zbytky

Slečna otvírá
hrací skříňku:
otcovy doutníky, valčík.
Po chladné vodě
tanečním krokem odplouvají
útržky přednášek.

Starostlivost

Po půlnoci se ženy
obracejí na břicho.
Komorník jim ze zásuvky
sype na prostěradlo
proděravělé
listí.

Oslněný

Ženy
ze světélkující skříně:
každý večer je do zahrady
vypouští
krajkou obroubený muž.

Dámská hračka

Žena s kapající pistolí
uprostřed střelnice
bez terčů,
bez mužů běžících
pořád někam jímam,
než míří hlavě.

Za jízdy

Z piknikového koše
vyskakuje
paní Valérie.
Černý fiakr jede dál
s postřikovačem,
s věznilkou.

Eva Sendlerová, „Tichý kout V“, suchá jehla, 1999

Tak zase slavně zvítězila hmota nad duchem! Město Světlá nad Sázavou se stalo držitelem vzorného titulu „Město - respirátor“. Obyvatelé hrdinně ubránili svoje pelíšky před „prachem a špinou“ absurdního konce 20. století - před kosovskými běženci. Uprchlíci totiž přinášejí kriminalitu, infekční choroby a snížení cestovního ruchu. Uprchlícký tábor u nás nebude, protože máme na jedné straně dost svých zločinců a běhovek, na druhé straně plně náměstí cizích autobusů s baťůžkáři, tvrdí borci ze Světlé. To první jim věřím, o tom druhém bych pochyboval. Že by si turisté v tomhle městě šlapali po hlavách,

chodili ve čtyřstupech a přistupovali po šesti...? Bylo by však pošetilé myslet si, že při nástupu do rychlíku Praha - Brno bude z nádražního tlampače slyšet: ... zastavuje v zastávkách Praha-Libeň, Kolín, Kutná Hora, Čáslav, „tmavá výjimka“ nad Sázavou, Havlíčkův Brod atd. Ono takových tmavých „světlych“ skvrn by tady u nás bylo nepočítaně, kdyby na to došlo. Protože co se děje za humnami, tak na to se stačí podívat v televizi. A na mou duši, je to strašná tragédie! Strašná! Opravdu strašná!

Ejhle člověk! Za 887 680 minut začíná 21. století.

Knihy

Jak prožívali
rodinná léta

Už několik týdnů či měsíců před svými šedesátinami (narozen 1. 3. 1939 v Praze) se **Ivan Kraus** dočkal souborného vydání svých cyklů „short story“, z nichž tři původně vyšly v minulých dvou desetiletích v curyšském nakladatelství Konfrontace a v devadesátých letech také znovu postupně v pražských nakladatelstvích (Rozmluvy a zejména Marsyas, kde se stal na jistou dobu Kraus přímo kmenovým autorem). Academia velkoryse vydala téměř čtyřsetstránkový vázaný svazek s novými ilustracemi Adolfa Borna pod názvem **Má rodina a jiná zemětřesení**, k němuž je ještě připojen podtitul *Povídky*. Otištěna je poměrně podrobná bibliografie Krausova zejména zahraničního díla (po roce 1968 žil v několika evropských státech a jeden čas i na Bahamách) včetně účasti ve sbornících a kabaretních i dalších textech. Stěží-li si v roce 1992 v Tvaru Andrej Halada při příležitosti domácího vydání povídek Prosim tě, neblázní na množství chyb a mizivou redakční přípravu, dnes je po této stránce prakticky vše v pořádku, nicméně stále chybí ediční poznámka, z níž bychom měli vyrozumět, proč se například oproti ještě curyšskému vydání jmenuje v úvodní povídce knihy Číslo do nebe pan Rusek nyní Fusek a proč závěrečná povídka z této svazku je nyní rozdělena na dvě. Stejně tak neodpovídá skutečnosti tvrzení na přebalu, že souborné vydání rodinné tetralogie je sice první, ale jednotlivé knihy vycházejí česky po čtvrté - to platí právě jen o Čísle do nebe. Sporné a možná až čtenářsky nevděčné je také řazení zmiňovaných čtyř souborů důsledně podle stáří prvního vydání. Podle posloupnosti vyprávění by bylo účelnější začít Číslem do nebe - doba, kdy se teprve autorovi rodiče seznamovali, později se protloukali už s malým Ivanem válkou a po ní sháněli byt, aby pak naplno prožívali nejkřiklavější padesátá léta -, pokračovat souborem To na tobě doschne, v němž autor vidí své rodiče převážně pubertáckýma očima (kupodivu však právě tomuto souboru chybí jakékoli dobové zakončení), a končit (spolu s Rodinným sjezdem) povídkami Prosim tě, neblázní - to je totiž věta, kterou autorovi už v emigrantské současnosti říká s gusem jeho manželka nebo také s ještě větším oprávněním on jí.

Každopádně tak či onak stále se seznamujeme minimálně se třemi generacemi Krausovy rodiny. Suma sumarum v ní pravděpodobně nikdo není jaksi normální, snad až na dvě nebo tři výjimky jsou základem sice běžné až banální životní situace, které však otec, matka a poslední Krausova žena dokáží za horlivé asistence dětí, příbuzných, sousedů a náhodných „nevinných“ řidičů, číšníků nebo třeba učitelů proměnit v dramata netušených rozměrů. Neustále tu někdo z zmiňované trojice něco šmodrchá, plete, komplikuje a vyhrocuje, ale zároveň také naráží na odpor svého protivníka, takže každá taková epizodní katastrofa je doprovázena slovním soubojem - povedenější jsou ty mezi otcem a matkou než mezi autorem a jeho ženou, případně mezi nimi a jejich dcerou. Kombinace situační a slovní komiky vystačí právě tak na dvě či tři stránky rozvinuté zápletky, takto pohromadě však ještě více vysvítají základní schémata, ve kterých se Ivan Kraus pohybuje. Je totiž předem jasné, že půjde-li rodina s otcem do divadla, skončí to minimálně zrušením představení, že chystá-li se jedna či druhá generace na dovolenou, bude to horor na hranici života a smrti, po kterém si budou muset všíchni dát dalších pár týdnů naprostoého odpočinku, a jde-li se do restaurace nebo nakupovat, zvítězí jen ti nejsilnější. Sice logicky, ale přece jen nápadně často pak slovní souboje mezi manžely končí variacemi na téma „kam jsem dal/dala rozum při svatbě?“ Je to až zvláštní druh rodinného sebemrskáctví, kterým Kraus zahrnuje stále čtenáře, takže ironie se mění v sarkasmus a ten v absurditu dovezenou do nejmenších detailů. Možná by někde stačilo místo doslovného a pitvajícího popisu situace a dialogů tak trochu ubrat

plyn, jen naznačit... To, co je svěží a neotřelé na začátku celého svazku, například tatínkův kousek s kufry v kratičké a o to účinnější povídce Skáčeme!, už přestává být vtípné na konci, a tak jako osvícení působí několik povídek, které vybočují ze stereotypu - za všechny například nebývale pro dnešní české poměry aktuální Vážení pánové, což je vlastně vtípně napsaný fiktivní dopis vlezlým reklamním agenturám.

Pokud čteme o Ivanu Krausovi nějaké kritické reflexe (není jich bohužel mnoho), bývá spojován s typem humoru Jaroslava Haška, Karla Poláčka, ale i se jmény jako Jerome Klapka Jerome či S. Leacock (řada povídek má blízko k fejetonům a sloupkům). „Mohutná“ postava otce i některé názvy jako Jak jsme slavili první máj upozorňují na možné souvislosti s tvorbou Oty Pavla - koneckonců jsou to generační vrstevníci -, a to už by Krausovu tvorbu pozdvihlo na velmi zajímavou úroveň. Obávám se však, že tak kvalitních a nezapomenutelných povídek je ale v celém souboru jen opravdu poskovnu. Možná nepřehléhavější je přiřadit značnou část Krausovy tvorby k „dílňe“ autorské dvojici Šimek + Grossmann, zejména práce s výchozími motivy a jejich logické rozvinutí a vrstvení mi připadají obdobné včetně širších důsledků (opakování schémat, figurkaření, chtěný humor, místy upovídání apod.). Není to tedy žádná vysoká literatura, spíše odpočinkový typ prózy, který se často trfuje do černého a vskutku vzbudí bujaré asociace (my Češi máme koneckonců rádi, když je někdo ještě nešikovnější a popletenější než my sami) a místy sverážně připomene i dobu a prostředí reálného stalinismu a socialismu a vůbec běh času onoho bláznivého dvacátého století.

VLADIMÍR PÍŠA

Beznadějné pohledy
na ještě beznadějnější
prázdnost

Pocity bezvýchodnosti a podzemnosti člověka nejsou zajisté v literatuře nic nového, ale dnes mají bezprostřední vliv na čtení těchto pocitů literární modely undergroundové „ideologie“. Je vlastně paradoxní, že se z onoho undergroundového „podzemnictví pro podzemnictví“ stal jeden z hlavních směrů současné mladší literatury. Je to již taková hra na „underground“, kterou při četbě knihy hrají i čtenáři docela rádi, a proto jsou undergroundová autori relativně oblíbenými. I autoři-intelektuálové (vlastně zdánliví protichůdci antiintelektuálnímu undergroundu) se do jisté míry ztožňují s onou undergroundovou bezvýchodností, přestože samozřejmě s undergroundem jako takovým neměli nikdy mnoho co do činění.

Podobným pohledem do chřtánu beznaděje - a je třeba říci, že velmi zdařilým - je i kniha **Jana Balabána Prázdny**, kterou vydalo nakladatelství Host s krátkou předmluvou na záložce od Petra Hrušky. Hruška má vlastně pravdu, když píše, že je v Balabánových povídkách „naděje přítomna jen v jakémsi nulovém stupni, ve vyprázdnění z bezcenných zbytečností. V té únavě zpřetrhaných spánků, použitých věcí a odmlčených lidí, hluboko v povídce, se vždy něco pohne. Od zbytečného k marnému. V tom druhém se dá poněkud žít.“

Aktéry tohoto pohybu od „zbytečného“ k „marnému“ (trochu připomíná krkolomnou Kierkegaardovu dialektiku) jsou zejména Pavel Nedostál, který - ač žije spokojeným rodinným životem otce a manželky - připadá si jako „ta kavka. Spíš jako to polínko s hřebíkem v hlavě. Chtěl by k tomu něco říct, ale bohužel, ještě ho nikdo naučil mluvit.“ Dále pak Jeny, doktor Ivan Satinský, jenž „musí odjet, ale netuší kam“, a „jenž nastartoval, zařadil rychlost a rozjel se za svými přízraky“, Taťána - jeho bývalá milénka, která, přestože se už dávno rozešla, má pocit, že „mu včera s tím mužským byla vlastně nevěrná“, a ač snad jen ve dvou povídkách se vyskytující, docela důležitý Štěpán Jeráb - podivná směsice opilce a proroka, jenž po svém nástupu k jehovistům očekává armagedon. A samozřejmě lidé, kteří se vyskytují či vyskytovali v okolí právě ahasverovský prchajícího někde Iva-

na Satinského a rodinného Pavla Nedostála, kteří se znali z doby studií.

A ono vědomí dvojí existence „dnes“ a „kdysi“ je vlastně to, co ze sbírky povídek činí cosi, co se málem podobá až románovým postupům Danieli Hodrové. Vždyť to minulé je reflektováno z hlediska současnosti hrdinů: v jedné povídce má dokonce Pavel chuť pokračovat v mystickém hovoru, který kdysi vedl s Ivanem a na který si vzpomněl po milování se ženou. Řada povídek se vrací k onomu zašlému času, kdy životní příběh Ivana, Pavla, Jeny a Taťány byl do jisté míry společný, zatímco „dnes“ je oddělený. („Kde je konec Ivanovi, ve které škarpe nebo manželské posteli teď spí ten vyslanec vyšší inteligence?“) Hledání sakrálního, které hrdiny provází již v letech, kdy „seděli u stolu (...) a nadávali na komunisty“ a „měli své vytahané svetry a knihy z antikvariátu a ideje, na kterých jim tehdy nějak záleželo...“, neboť již jako studenti diskutují o Bohu, případně válčí s ním, se později obměňuje a nositeli mystického je již slíbený Štěpán či Satinského tetička Natálie, po setkání s níž se Ivan Satinský mění ve dva doktory: „jeden, ten rozumný a odpovídavý“ dle rady tetičky „odbočil dolů k rybníku, druhý, ten zoufalý a odhodlaný, vykročil neobojně k lesu vstříc číhajícím hlavám“, o jejichž existenci byla tetička přesvědčena. Pavel Nedostál vypráví dětem „mýtus“ o Highlanderovi, což je postava z amerického akčního filmu, jež je obdařena nesmrtelností, a onen pseudo-mýtus Pavel vykládá rovněž jako cosi sakrálního. Když se syn optá, jak se nesmrtelný pozná, přizná Pavel, že jím může být kdokoli, ba i opilec spící Štěpán. Samotný příběh o Štěpánovi je líčen také podobným způsobem jako legendy o světcích a je vlastně naznačeno, že mohl učinit i zázrak. (Strčil kočku do komína, aniž zanechal stopy na zasněžené střeše?) Onen pokles sakrální hodnot, tedy i to, že je představuje akční figura či opilec a jehovista, je důležitým obrazem bezvýchodnosti. (Vždyť s motivy sektářství a falešných proroků se setkáme nejen u Hodrové, ale třeba i u Topolova Anděla.)

S životním pocitem již zmíněných aktérů povídek korespondují i soukromé životy jiných hrdinů, například Karla a jeho ženy, jejichž vztah ničí Karlův erotický nezájem, nespasivost trpícího Daniela Nedostála, otce Pavla Nedostála, zřejmě svobodné matky Dany, která se cítí „prázdna jako břicho po potratu“ atd.

Ona bezvýchodnost hrdinů má své kořeny v jakési vnitřní nemohoucnosti dělat cokoli. A v souvislosti s postavou Karla je možné vzpomenout i na to, že nemohoucnost duchovní transcendence má v současné české literatuře již dosti stereotypní podobu nemohoucnosti erotické, stačí jen vzpomenout Hejduvu báseň „Je to nanic, / vstává těžce, / a co navíc, / žádná mě nechce“, či na řadu básní J. H. Krchovského. Často však se jedná i o rezignovanost na smysluplnost vztahů, což se ostatně netýká pouze literatury.

V Balabánově knize však má nemohoucnost duchovní mnohem složitější, snad i skutečnější rozměr. Dobře to charakterizuje i postava náboženského horlivce Timotea, hrdiny povídky Vyznavač, jenž poté, co je po svých modlitbách jakoby božím zázkem vyléčen ze smrtelné nemoci, opět vážně onemocní.

Jako by již to, že posledním slovem knihy je „TELECOM“ („Než strčí kartu do přístroje, podívá se na ni. Je na ní lední medvěď, který se dívá na sněhem zapadanou budku s nápisem TELECOM.“) naznačovalo, že příčina lidské bezvýchodnosti a samoty, o níž kniha pojednává, je asi i v poruše komunikace mezi lidmi. („Dana chodí vztekla bytem sem a tam a Pavel ví, že by si měli něco vážného říct. Neřeknou.“) Často člověk komunikuje pouze se svým prostorem, tedy s tím, co tento prostor činí a priori jeho prostorem: „V potrháných nocích bloudí po bytě, jí sušenky, pije vodu z vodovodu nebo mléko z ledničky, zbytečně usedá na desku záchodu a pak znovu zalézá do postele a vrací se k započatému snu.“

ONDŘEJ MACURA

Lidská přirozenost

„Je vždy znovu a znovu překvapivé, jak silnou okouzující schopnost mají namnoze

silně zideologizované výpovědi o lidské přirozenosti ve srovnání se zážitkem z přímého kontaktu s lidmi, popř. jinými živými bytostmi. Člověk pro takovéto usuzování nemusí být právě antropologem, etnografem či zoologem - nějaká lidi a většinou i domácí zvířata má ve své blízkosti, přímo v rodině, téměř každý.“

Na toto konstatování by koneckonců **Stanislav Komárek** mohl zredukovat veškeré své bádání nad vývojem názorů o **Lidské přirozenosti**. Ve své nejnovější knize vydané jako obvykle v nakladatelství Vesmír v edici Medusa lidskou přirozenost předkládá v názorech významných biologů 19. a 20. století i svých. Nechybí Darwin, ale neodarwinisty autor téměř nezmiňuje, ač právě jejich „papeži“ Dawkinsovi lze stěží upřít mimořádný pozorovací talent. A to potřebuje biolog, jak přiznává sám Komárek, snad ze všeho nejvíce. V útlé knížce tak najdeme 6 kapitol věnovaných šesti biologům, z nichž jen mravencolog E. O. Wilson je diskutován vyloženě oponentně a Komárek nezakrývá, že i proto, že představuje „emfatickou obhajobu fundamentálního scientismu“ tak typickou pro některé rysy Spojených států odvozené ještě z 18. století, co se týče jakoby osvícenského přístupu a nadšení.

„Závěr“ představuje potom esej, ze které pochází úvodní citát této recenze. Nemálo místa je zde věnováno oblíbené Komárkově problematice tzv. eklesiomorfních struktur. Autor nepopírá klesionituitu evoluce, netvrdí, že nepatříme do nejtěsnějšího příbuzenství s primáty, zdůrazňuje ovšem nepostradatelný vliv výchovy na formování zralého lidského jedince. Rozvádí to: „Zcela zavádějící je představa, že pro formování lidského vztahování se ke světu má podstatný význam škola - rodinné zázemí a další vlivy (masmédia) mají nesrovnatelně významnější vliv.“ Domnívá se, že „permanentní juvenilita většiny populace vede k stále užší závislosti na státu, který přijímá úkol pečovatele i autority“. A přirovnává tento stav k umělé slepici línhi.

Vcelku je přesvědčivější - jako vždy - ve svých komentářích nežli tam, kde se pokouší o nějakou původní myšlenku. Není sám. Na příkladech oněch eklesiomorfních struktur ukazuje, že jakákoliv snaha pod kuratelou takové struktury se vyplácí a vede k jejímu posílení do té doby, nežli se vynoří nové, dostatečně klustické paradigma. Pak i takový dinosaurus, jako je eklesiomorfni struktura, musí pohnout koustrou, neznamená to však nutně její zánik.

Ze tří dosud vyšlých Komárkových knih tohoto typu je tato nejbližší filozofování a občas ve mně vyvolala i touhu dozvédět se o autorových názorech něco víc. Leč někdy to vypadá, jako by Komárek před obavou z nařčení, že vytváří paradigma nebo dokonce eklesiomorfni strukturu, ustoupil k dalším a dalším, spíše jen duchaplným či všeljak adekvátně formulovaným komentářům. Rozhodně se neuchyluje k dogmatické přímocnosti Dawkinsů či Heylighenů. Ovšem představa, že geny mají svá analoga v mémeh, na které je založeno bádání o kulturní evoluci z neodarwinistického pohledu, mi připadá dosti zápalná, škoda, že Komárek neokomentoval i ji. Mémy jsou jistě virtuálnější nežli geny, a možná proto prý i mnohem úspěšnější a agresivnější a nezávislé na tak limitujícím faktoru, jako je doba potřebná k dosažení stadia, v němž je lidský jedinec schopný reprodukce. Taková myšlenka se dobře hodí do dnešního světa, v němž i prudký rozmach digitální techniky jako by potvrdil agresivitu jiných analogů genů, totiž instrukcí v softwaru. Nicméně o mémeh uvažujeme (a tím i právo na existenci jim poskytneme) dosti krátce. Kdo ví, jaký model, jaká metafora časem nahradí představu kulturní evoluce skrze mémy. Komárek si je vědom zaměnitelnosti a nahraditelnosti modelů v oblasti natolik sémanticky pohyblivé, jako je uvažování nad lidskou společností prizmaty biologických objevů. Ve své poslední knize ukazuje, že mu spíše záleží na tom, aby se naše pozornost více obracela do oněch dob, kdy lidé ještě nevěděli, že modely jsou modely, a patrně by je ani nenapadlo vnímat svět jako skládku. Do těch dob, kdy proces řízení iniciace ještě znamenal významnou součást dozrávání lidského jedince. Snad by se tam tedy ta naše pozornost a paměť měly obracet ne kvůli poučení a bezduchému napodobování, které

je tak typické pro model světa genových či mémových replikátorů s jejich imperativem maximální výkonnosti a úspěšnosti, ale pro jistou inspiraci.

PETR HRBÁČ

Demlovy poslední verše

Nakladatelství *Vetus Via* vydává programově tvorbu jednoho z našich největších básníků - **Jakuba Demla**. Z Demlovy pozůstalosti sestavil Jiří Kuběna svazek nazvaný **Poslední verše**, který vyšel v nakladatelství *Vetus Via* poprvé oficiálně na konci roku 1998; předtím v roce 1987 v samizdatových strojopisných Arších, které vydával Jaroslav Erik Frič ve Vranově nad Dyjí. V tomto souboru jsou obsaženy verše z konce básnickova života (ve Slovu vydavatele a zde přetištěném doslovu k samizdatovému vydání z roku 1987 vysvětluje Kuběna výběr a uspořádání básní). Jsou tu texty, které vznikly v rozmezí let 1955 až 1961, především v září 1960.

Kuběna zařadil do souboru také dva texty, které nejsou básněmi: Souhrn o nemoci (opis Jakuba Demla ze zprávy lékařky) a krátký Demlův vzkaz neteři Martě o naložení se zbylými rukopisy. Editor tím patrně chtěl nabídnout pojetí Demlova života jako básně. Takové pojetí lze jistě respektovat, zvláště tehdy, uvědomí-li si čtenář, že v knize se nacházejí verše z doby, kdy Deml byl již dosti nemocen. Striktně vzato by ovšem tyto dva texty měly být spíše součástí interpretační studie či literárně-historické práce.

Součástí knihy **Poslední verše** je vzpomínka Miloše Dvořáka nazvaná **Smrt Jakuba Demla**. Zde Dvořák zachytil své poslední setkání s Jakubem Demlem těsně před básnickovým úmrtím.

V těchto posledních Demlových verších je opět přítomna ironie, z níž vznikla např. báseň **Pochodová píseň starých robotníků**, v které je narážka na známý text Františka Halase: „Lehnem si do trávy, / vyhrnem si rukávy, / v paruce pán / ať mlátí sám.“ (Kuběna zmiňuje souvislost s budovatelskou písní **My se práce nebojíme**.) Podobný výsměch lze číst v básni **Monolit**, monolit o žulovém obelisku u Svatovítské katedrály: „a před svatým Vítem / promnul ho sítem, / udělali to tak, / není to ryba ani rak / jak ten státní znak. / Jářku ten státní, / aby ho vrátíš, / kteří tam zbyli, / hned ze dveří nevystrčíli. // Práci čest a ruky stisk, / je to jenom obelisk.“ Objevují se i ironické narážky na udělení titulu zasloužilý umělec Františku Hrubinovi, který býval katolíkem, ale nyní „v jiných vodách pluje“.

Jsou zde verše, které by za normálních okolností mohly zlidovět; vyjadřují básníkův vztah k socialistické společnosti a jejím obhájcem: „**Čtu Rudé právo** // víc než je zdrávo / brávo, brávo, / naruby / všecko teče z potrubí...“ Nebo jinde: „Láma i Mongoli, / všecinko povolí, / z čínské zdi leží tu zbytky, / rostou na nich kytky / a odevšad zdola / čísi hlas volá, / je to sám Manitú: / dítky už jste tu? // Na tuto otázku / jako by šli na procházku / proletáři všech zemí / táhnou ulicemi. // Moskevská Pravda, naše Rudé Právo / víc než je zdrávo / zaplavují fakulty, školy, kravíny, / město i dědiny. // A co více, jako šibenice / nad hlavami se tyčí / standarty, až to z nich syčí a fíčí: / konec je cen a cenin, / Engels, Marx, Lenin.“ Toto demlovsky lakonické vyjádření s ironickým despektem odmítá marxismus, stejně jako nepřijímá představitele v té době existující a propagované socialistické společnosti: Antonína Novotného (báseň **Svatý Otec žehná**) či Wilhelma Piecka (báseň **Zemřel Wilhelm Pieck**).

K těmto básním mají blízko verše reagující na tehdejší socialistickou společnost, která se zřekla Boha, která pro sebe Boha zrušila: „**Kam stoupne naše noha**, není Boha, // jedním dechnutím jsme sfoukli všechny voskovice, / oltářů a Boha není více. / Ba i chemicky jsme prozkoumali všechny kostely a svatyně / a nenašli jsme Boha ani v purpuru a v platině. / Příšem proto Boha - ač i to je mnoho - s malým písmenem, / jíme, pijem, spíme a ptáme se Zem?“ Deml dokáže ve svých - někdy prázdných psaných - básních vyslovit, s pomocí ironie, negativní vztah k této společnosti. Nezdárá se použít až banálních rýmů

i prostě až naivní mluvy. Citovaná báseň je jistě narážkou na metody marxistické vědy, snad se tu též ještě ozývá záležitost tzv. číhošského zázraku.

Tematiku těchto básní doplňují verše, v nichž Deml stále znovu nalézá východisko a útěchu ve víře v Boha; ostatně jsou to básně nikoli rezignující, nýbrž smířlivé, bohužel je toto smíření prosyceno hořkostí, v 50. letech jistě pochopitelnou, avšak zároveň se objevuje březnovský znející část v posledním verši: „**Ať není žádného** // kdo by Ti neděkoval za Tebe samého, / ó Zrnko hořčičné, zmařené v zemi, / aby z ní jako strom tisíce haluzemi / zakrylo hnízda ptáků. / Neodmítej, ó Pane, ani těch bouřliváků! // V Tvém srdci, ó Ježíši, není možno se bát, / s Tebou sladko je žít i umírat!“ Jinde je obsažena definitivní pointa: „s Křížem jdete k vítězství!“

Některé verše připomenou pasáže z knihy **Moji přátelé**, třeba: „Kde jsou ta léta, **silenko**, co se dospěli pášli na rozpacích malých děvčátek, když jim říkali chlapci pouček?“ Nebo: „**Ploníku** // Lože lesních Panen. V hlubokých / jeskyních mihající se kahánky / skřítků. Terčovko! Ty nejdrobnější / hvězdy došeptaly poslední ukolébavku.“

Jiné verše zase navazují na tu část Demlovy tvorby, v nichž bylo využito záznamů snů a různých vizí či zjevení. V těchto básních je výše zmíněná záměrná naivita vystředána mrazivými obrazy, značně expresivními, jimiž jsou ukázány tvůrčova samota a představy smrti: „Hvězda se odloupla, nevím jak / sletěla s nebe do oblak / a zkřehlá mrazem / padla na zem. // Kletba přestala odvěká, / ihned se změnila v člověka / a zavřenými dveřmi vešla, / jina nešla. // Pod jedinou střechu / jako pro útěchu / vlaštovka se vrátí, / roky se tratí. (...) Vzdychnula si řeka, hnuly se ledy, / snad naposledy / někdo se za mne pomodlil. Kdo to byl? (...) Obličej jeho kamení, / jenom rty dávají znamení, / a řekl to víc mezi zuby - / ať to zhubí, / řekl to, jak měl, / a zas se odmlčel. // Byl to večer, vlastně už ráno, / řekl ANO - / v plameni.“ Deml dokázal i v této půlnoční vizi v září 1960 propojit hrůzné představy, expresivní motivy s (pro Demla typickými) čistými, něžnými obrazy, které se rodily především z motiviky přírodní. Tento princip zůstal konstantní pro poetiku Jakuba Demla i v jeho posledních textech.

Konstantou bylo i zapisování snů. Poslední Demlův básnický text, Stenografický záznam nočního snu z 31. 12. 1960, je znamením Demlovy připravenosti na odchod z tohoto světa. Je to příběh tří panen, jimž vypravěč sděluje: „Najednou, nevím vůbec jak, přišlo mi vnuknutí a já jim řekl: / Víte, že jedna z Vás se *musí obětovat*. A protože maminka Vás má *všechny stejně* ráda, ať to rozhodne los!“ A já jsem udělal tři losy. Na první a druhou los nepadl. Tě třetí už jsem ho nepodal. Věděla, že *musí* umřít. Za chvíli, na popravěšti. Ale usmívala se dál. Ani se s námi nerozloučila. Odešla, jak padá se stromu lupen. Věděla, že to *musí* je *Vůle* - neviditelná, vševědoucí, všemohoucí, neovlivnitelná, naprosto dobrá.“

Podle vzpomínky Miloše Dvořáka považoval Deml za nezbytné dát na úmrtím loži pokyny ohledně svých posledních rukopisů. Až do posledních minut se staral o záležitosti svých spisů, svého díla. Zemřel ve spánku, jen na pár chvil z něho vytržen návštěvou Miloše Dvořáka, naposledy se na okamžik navrátil do světa pozemského. Odešel, jako padá ze stromu lupen.

MICHAL BAUER

Kryl minulý, přítomný, budoucí

Je potěšitelné, že v nedlouhém časovém závěsu za souborně vydaným kompletem díla básnického vychází - rozsahem téměř totožná - kolekce písničkových textů v předvečer prvního smutného půlkulatého jubilea odchodu autorova (**Karel Kryl, Spisy I** - texty písní, nakladatelství TORST, stran 525). Kryla ve verších máme tedy úplněho. Sami pořadatelé spisů akcentují Kryla-textaře prvním místem v řadě souborného vydávání pětisvazkového kompendia, ostatně písničkami nezapomenutelný bard s kytarou natrvalo zakotvil

v paměti národa. A teprve z přítomného svazku můžeme toto krylovské znamení doby plně vychutnat. Malá inventura: textů je uveřejněno v časové posloupnosti kolem 170. Od juvenilních rozběhů z roku 1960 až 1962 (Krylovi bylo 18) do časového předpolí velkého dění v roce 1968 je to více než půl stovky písniček. Následně dvoutletí, kryjící se s albem **Bratříčku**, zavírej vrátka, zahrnuje kolem dvaceti položek a končí Krylovým vstupem do vln emigračního moře. Ty vydaly pak v dlouhém dvacetiletí téměř 80 dalších čísel repertoáru, aby v závěrečné fázi tvorby stvořily řetěz vesměs hořce satirických ozvěn pohnuté doby porevolučně sametové, jehož objem čítá 20 posledních písní.

Jaký byl vývoj této úctyhodné tvůrčí cesty a má vůbec smysl zabývat se pouhou polovinou artefaktu, jakým je zveřejněný text bez nápěvu? Po stránce formální struktury rozhodně ano: od poměrně rozvazbených myšlenkových impresí prvních Krylových textů jsme svědky směřování k čím dál hutněji vyjevované zkratce sdělení navenek viditelně symbolizované zejména použitím rýmu jako sémantického nervu nebo dokonce páteře jednotlivých písní. Vede to místy až k rýmové občerstnosti a hře pro rým samý, dokladů lze snést bezpočet hlavně v emigrační fázi díla, ale i zde nutno vytknout před tuto závorku výtek Krylovu sebekázeň uměleckou, spojenou s jevištním provedením těchto položek repertoáru. Ať se totiž dotykáme jeho písňových textů z nejruznějších stran, nutno k nim vždy přimýšlet i onu druhou půli, podobu hudební. A také - v řadě neposlední - možnost vkomponování těchto „lehčích“ songů do často až dvouhodinových recitálů, v nichž odchovný čas pro divákovu a posluchačovu pozornost byl vyhrazen produkcí právě této písničkové sféry nebo přednesu stejně laděné poezie.

Krylové rýmové mistrovství je obdivuhodné - do české čítankové poetiky jistě přibudou ukázky jeho rýmů exotických, kalamburních, lámaných i svérázných jejich členění vzdáleně nějakému schématu nebo manýře. Je rovněž zajímavé uvažovat o propojení tvorby básnické a písničkové, neboť poezie co do četnosti tvoří stejně obsažný protipól. Zůstává otázkou, do jaké míry Kryl zamýšlel psát Amoresky nebo **Báseň na zrcadlo** jako pouhé verše. Krylbáseň si tu s Krylem-písničkářem podávají ruce v tom nejtěsnějším spojení, jaké si lze představit. I to bude muset vztít v potaz budoucí hodnotitel celého několikavrstveného autorova odkazu, z něhož ještě úplně neznáme část prozaickou, epistolární i utilitární satirickou. Písničkářství jako umělecký fenomén vyrůstá z politické a kulturní situace normalizačního dvacetiletí, takže Krylovu tvorbu můžeme vřadit i po stránce formálního vývoje k produkci těch folkových osobností, které používaly podobných literárních prostředků ve svých písních, zejména rýmu. Je tu Karel Plíhal s podtextem dadaistické inspirace, nejbliž však Krylovi sekundují v rýmové sdělnosti i strukturař Jaromír Nohavica a překvapivě i Ivo Janelka, jehož čisté rýmy sahají leckde až do klenotnice lidových balad. Ani Kryl tento inspirační zdroj nemíjí: „V nedělním oblečení / nastoupíš před komisi. / Studente vysvědčení / vezme, co bylo kdysi. // V portmonce umístěnka, / slavnostní učitel / a lež - co první směnka / úvěru pro dospělé /...“ (Zkouška dospělosti, 1985). Písničkářství zastupovalo svou přímočaou sdělností, na domácí scéně skrytou často do jinotajů, to, co oficiálně publikovaná poezie postrádala: potřebu lyrického hrdiny onoho úmorně nastavovaného bezčasí 70. a 80. let. Kdo jím byl? Člověk oloupený o svobodu, o statky duchovní s ní spojené, ubíjený režimní každodenní žvanivostí, již dávali nahlédnout do svých partajních předpokojů nepraví správci věcí veřejných. Kryl si tu nemusel nic vymýšlet: sám patřil k těm, kdož byli takto znamenáni. Rozchvat rodinného majetku v 50. letech, to bylo první osudové stigma pro další Krylovo směřování. Posedlost vypořádat se s tímto bezprávím a jeho vykonavateli, to byl motor jeho naděje, že k tomu jednou dojde. Takto lze přistoupit i k slavné bratříčkovské písničkové plejádě, neboť i zde šlo o stejný druh podvodu, lsti, loupeže a ziskuchtivé zrady. A do třetice tento hněvný patos vyvěrá i z posledních písní: „Demokracie rozkvé-

tá, / byt s kosmetickou vadou. / Ti, kteří kradli po léta, / dnes dvojnásobně kradou, / ti, kdo nás po léta týrali, / nás vyhazují z práce - / a z těch, kdo pravdu zpívali, / dnes nadělali zrádce /...“ (Demokracie, 1993)

Ediční, textologický i historický poznámkový aparát, připojený k tomuto svazku, je nezvykle obsírný (130 stran) a obsahuje všechny dostupné zvukové a obrazové podoby písní, jakož i textové varianty jednotlivých čísel. Skrývá se pod tím jistě nemalé úsilí editorů poskytnout vlastně už kriticky pojednaný textový artefakt, i když je zřejmé, že záměrem nakladatelů bylo nabídnout Kryla co nejširší čtenářské veřejnosti. Pět let jsme vzdáleni od chvíle, od níž už žádný nový písňový text ani báseň nepřibude. Nic to však nemění na faktu, že Kryl zůstává našim současníkem, glosátorem všednodennosti naší demokracie, neboť - a v tom je krylovské poselství věštecké - zdaleka není dobojována ani jeho přeočistě svědomí, právo a nastolení řádu: „Demokracie dozrává / do žaludečních vědů: / bez pocitivity, bez práva - / a hlavně bez ohledů. / A je to mýlka soukromá - / snad z optického klamu, / že místo srdce - břicho má / a místo duše - tlamu...“ V tom je Kryl nejen přítomný, ale stále budoucí.

MIREK KOVÁŘÍK

Fyziologie v temné komoře

Nakladatelství Host v loňském roce jako třicátý šestý svazek edice **Poesie Host** vydalo **Temnou komoru Bohdana Chlívce**.

Oproti svým kolegyním je to knížka nevázaná, bez přebalu, také útlá. Známe zdojnější Hosty. Přesto cítím - zdá se mi to - radost Bohdana Chlívce, když ji poprvé spatřil a držel v dlaní, protože přesně takovou si ji přál: skromou. Aby odrazila skromnost a pokoru svého tvůrce. Téměř se nechce věřit medailonku na záložce, že pětaticátník má na svém kontě tak minimální publikační činnost, pouhé dva tituly (**Báseň**, 1989 a **Zasněžený popel**, 1992). Ale i tato data ladí s Chlívceovou skromností. Ještě je možno se na záložce dočíst, že texty sbírky pocházejí z let 1996 až 1998. Což je možná podstatné, kvůli kontextu, zasadit psané do časového rámce, pokud to autoři nečiní dataci pod jednotlivými básněmi svých knih. **Temná komora** je tedy čerstvá a současná. Shrnuje údobí přítomnosti a je skutečně sbírkou, nikoliv sběrem a výběrem.

Po rozevření však překvapí: na svou útlost a štíhlobokost zevní ukrývá čtyřicet šest básní a je texty až milostivě obtěžkána. Vůbec je to kniha všim veskrze evokující ženu či ženství jako princip. Svým názvem: **Temná komora**, TA. Svou dedikací: **Věnováno Michaelu Ch. Ale ono je to nejen věnováno, ono je to i zasvěceno Michaelu Ch. a zasvěceno Michaelu Ch. Bez ženy by nikdy nemohla být napsána, i když ne všude je v básních žena oslovena, oslavena, komunikuje a je s ní komunikováno. Milostná lyrika? Ne: lyrika milostí. Vyjádření díky za dar, že žena JE. A prostupuje text za textem, přítomna tu více, zřetelněji, hmatatelněji, aby jinde jen ozářila jiskřičkou mihnoutí. Stále stejná žena, ale jednou žena-dcera, jednou žena-matka, jednou žena-přítelkyně, jednou žena-protivník.**

Temná komora: temná komora samozřejmě může být jakoukoliv místností, již nazýváme po staru.

Přesněji však v sobě v modernější době skrývá dva významy. První znají mnohem spíše ti, součástí jejichž bytu komora je, jako místnost bez oken, sloužící za úložiště předmětů odkládaných a užívaných spíše sezonně. Nejvíce však v představách se pojí temná komora s pracovištěm fotografa, v němž za pomoci chemismu roztoků vývojek a ustalovačů se *vyvolávají* a fixují obrazy již proběhlých dějů. Myslím, že Bohdan Chlívce měl na mysli svým titulem právě takovéto místo a jeho básně jsou vzniklé obdobným postupem. Pracuje s negativním filmovým pásem, chce se říci černobílým bez třeptu koloru, jen v základní bipolaritě černé a bílé, aby vytěžil větší kontrast a ostřejší kontury. Prosvětluje jednotlivá políčka nekonečně se odvíjející a utvářející existenci sebe sama. Pečlivě počítá a váží čas

osvitu, pak proud světla vypíná. A znovu počítá při vypírání: dvakrát. Výsledný efekt - a to ještě ne na denním světle - může spatřit až po oné mravenčí práci. Tak nějak si představují vznik jedné básně. Než se posune políčko filmu dopředu, aby vznikl další pozitiv.

Jde mnohem spíše o pracovní proces než o metaforizaci jeho výsledku, neboť Chlívcevy básně nepředstavují ani zdaleka pouhou statickou momentku, snad až na pranepatrné výjimky jsou hutně dějové a obsahují příběh. Dramatický příběh, vzrušený, akcentovaný, z rodu antických prázkladních a instinktivních tragédií. Vypjatý oblouk, jehož křivka jen někdy je záměrně tlumena posypáním popele, aby se skryla hloub a nebyla očividná na první pohled a bylo nutno se k ní prokutat.

Oznamte Ofélii, že hladina stoupá. / Ať ztají dech, vstoupí-li v podzemí...

Oba imperativy veršů postrádají vykřičník, jako by byly opravdu jen sdělením a konstatacím.

Hladina stoupá: Hladina vod? Hladina času? Hladina trpělivosti? Hladina poznání a nazírání? Hladina čehokoliv a všeho. Autor varuje. Je poctivý, předem hovoří o podzemí, nesnaží se je klamně nazvat jinak. A podzemí je všechno fyziologično. Biochemické procesy, spalování cukru v Krebsově cyklu, oxidace hemoglobinu, vyplavování adrenalinu v cévní řečišti, enzymatická štěpení, přenosy neurotransmiterů.

V Temné komoře se hromadí kosti, žebra, jazyky, útroby, hleny, žaludek, moč, srdce, žlázy, rty, krev, plodová voda, hemat, Mícha, vlasy, gordický uzal střev, žluč, mozkomíšni mok, a to jsem nepřidal! Sledování člověčí anatomie však není prováděno ani s gustem, ani s touhou vědce dobrat se poznání či patologovou snahou určit příčinu konců. Obému je Chlívce nekonečně vzdálen a jako věčící ví, že jde jen o danost, a tak i v básních se neshledáváme s krutostí, ale s trpkou krásou pravdy. Tak f u n g u j e m e .

Pravdivě čist štěstí, / jako harmonogram rozkladu / nad již rozevřenou tkání, / modře ochrnutou od přeražené Míchy, / s níž srůstal. / „Svět se obléká do ran, / aby byl v barvách krásný.“ / Hematom napájený přímo z tepny / patří k jeho zázrakům. (Novoroční zázrak, str. 33)

Funguje-li člověk se schopností psát Novoroční zázrak, je to dobré fungování. A krásné. Bože, pozhřej.

JIRÍ STANĚK

Návraty bez konce

Napadá mne, že jsem si vlastně vypůjčil název recenze napsané původně na jinou knihu. Mají ovšem společné místo zdroje, k němuž je tento název vztažen, Brno. K městu kamenných erbů a melancholických procházek se s generačním odstupem od starších brněnských básníků vrací ve své nové sbírce *Nesmích* (Host, Brno 1999) také **Pavel Jirásek**.

Mezi švarnými mládenci Hosta působí tento autor, ne už nejmladší, narozený 1963, poněkud větropláše. Vlastně k okruhu Hosta ani nepatří, známe ho spíše jako hudebníka, člena skupiny Bratrstvo, a také jako moderátora brněnského televizního Salonu; vydání jeho sbírky v hostovské edici Poesie je patrně jen shoda okolností. Kniha ovšem zaujme na první pohled stylizovanou fotografií autora na obálce, stejně jako celkovou citlivě volenou grafickou a typografickou úpravou v malém formátu a pevné vazbě.

Kompozice sbírky i stavba jednotlivých básní nasvědčuje výraznému hudebnímu vnímání, citu pro rytmizaci textu, pro zdůraznění pointy, zaujetí tempem, opakováním refrénu. Poesie má ovšem nadto svá vlastní pravidla a autor si je toho vědom - místy možná až příliš. Snaha po obrazové barvitosti jazyka na některých místech vede k tomu, že se básník dostává do vleku metafor či rozvinutých básnických přirovnání a jiných tropů příliš chtěných (Čas v džínové bundě, kašpárek Slunce a podobně). Básni pak leckde neschází intenzita, ale řád.

Hudební zkušenost je čitelná i v sémantické vrstvě. Už názvy básní, zejména v poslední části sbírky, odkazují k hudební sféře (Tóny, Playback, Píseň Ironima Coola a jiné). V básních je potom mnohdy temati-

zován soubor hudebních vjemů převodem do jazykové roviny (Bratrstvo, Malé koncerty ve velkoměstech...). Osobitý je Jirásek zvláště tam, kde se mu podaří vyhmátnout trvalost okamžiku, a to zpravidla ve spojení pocitu vzpomínky a prostředí. Evokování atmosféry koncertu, jenž se v myslí spojuje s citovým prožitkem, s pavlačovými byty předměstských dělníků, jako v básni *K vidění to bylo v TV...*, nebo s pokojem v domě na Starém Brně (stejnomená básně) je právě tím, co dodává Jiráskovým básním ono erbovní a myslím i prvotně brněnské směřování ke *kamenitému dnu bez konce*. Z tohoto pohledu je ze sbírky nejbohatší úvodní oddíl *Nesmích*, s časově nejstaršími texty a s mnoha brněnskými odkazy. Je to základ, z něhož se vychází a k němuž se autor v závěru sbírky zase vrací jiným druhem pocitově hudební reflexe, v níž vzpomínka a sen splynou jako *něžný děšť*.

Pavel Jirásek je autorem, který nepochybně zná hodnotu slova, obrazu i zvuku, a to nejen v jejich muzikální syntéze. Zná také nebezpečí jejich devalvace v mediální sféře. Snad tedy jeho *Nesmích* nezapadne jako pouhý dodatek k jiným uměleckým a kulturním aktivitám a dostane se mu pozornosti, jež mu právem náleží.

PETR CEKOTA

Pasov jako básnická inspirace

Mám - nemám? Takto jsem jakožto bezvěrec uvažoval, zda se zmínit o sbírce **Ondřeje Fibicha Pasovské elegie** (Passauer Elegie, Praha 1998, Nakladatelství Franze Kafky, překlad Harald Grill), neboť mi bylo jasné, že ve verších autora katolicky založeného mi asi mnohé proteče mezi prsty, mnohé zůstane pro mě v nedostupném náznamu. Jak dilema dopadlo, právě čtete. Domnívám se totiž, že Fibichovy verše může se ziskem (fuj, ošklivé ekonomické slovo!) číst i neznaboh. Protože: jakou asociaci ve většině z nás vyvolá jméno Pasov krom „vpádu Pasovských do Prahy“?

Fibich postupuje opačným směrem - přes Šumavu do Pasova. Už úvodní *Prolog* syntetizuje významy, které jsme pro Šumavu objevili teď v 90. letech: Kromě obligátního poutníka Stifterova je tu i poutník starší - poustevník Vintř. Je tu krajina drsná a studená, ale také krajina obtížně, tvrdě kultivovaná a posléze opět lehkomyšlně zdevastovaná. A je tu také krajina opětovně sjednocená, už bez záseků a drátů, organický celek jako na počátku (alfa) a viděný v ždané perspektivě, aby tomu tak bylo i napotomně (omega).

A pak už přichází vlastní město tří řek: dóm, radnice, přístaviště, jednotlivé pasovské mosty, a když mosty, tak i socha Jana Nepomuckého atd. Zveršovaný průvodce městem? Určitě ne, vedle těchto básní, spjatých (aspoň svým východiskem) s konkrétními městy a stavbami a institucemi, se najdou i básně odpoutané od konkrétních jevů jako např. *Daleká píseň* nebo *Noc příběhů*. Přesto si nicméně kladu otázku, do jaké míry osloví Fibichovy verše čtenáře neznalého Pasova, do jaké míry je pro ně nutná konkrétní vizuální představa? Je nutná? Anebo je pouze výhodou i nevýhodou zároveň? Výhodou pro doslovnou konkretizaci, nevýhodou při rozletu vlastní fantazie? Asi mnohem důležitější než představa konkrétního pasovského svatoštěpánského dómu či radnice je navození nálady, která je - jak už prozrazuje název - převážně elegická. Ovšem není to elegie bezbřehá, hodně Fibichových básní končí výzvou, zvoláním, apostrofou, obracením se k svatým, vyjádřením víry. Musím přiznat, že mi ta proklamativnost vadí (že by následky vlastních bacilů prodělaných v dřívějších letech?), že dávám přednost ukončení „do vytracena“, které ponechává širší prostor pro vyznění jako např. v básni *Lukas-Kern-Kinderheim*, 1753:

*Zamyšlen dům
na břehu Innu
věrně tu hlídá
stádečko bot*

A ještě jedna věc mne napadá: Fibichovy verše vytvářejí svou vlastní atmosféru. Jeho Pasov rozhodně není žádná turistická dojmologie, je prožitý a zažitý. Avšak pro-

žitý a zažitý z jeho víry. Existuje také Pasov studentský, Pasov lodníků, Pasov jako místo srazů německých pravicových radikálů i ten Pasov orientovaný na turisty. Ale to už by byla jiná atmosféra a jiná sbírka...

VÁCLAV MAIDL

Večery pod letlampou

Pétrus Borel (1809 - 1859) je zřejmě postavou francouzské literatury, která má v literatuře české právo objevovat se jen jednou za století. V minulém to byl román *Paní Putifarka* a v tomto může Borel hrdině vystoupit se svou sbírkou povídek **Champavert. Nemorální povídky**, když se jako ochutnávka objevila povídka *Dina, krásná židovka* už roku 1910. Nakladatelství H+H asi dalo konečně na radu několika franštinářů, kteří se dilem Borelovým a jeho soupeřů - tzv. frenetiků - zabývají. Jsou to Jaroslav Fryčer a Zdeněk Hrbata, kteří Champaverta přeložili a již před tím navnadili čtenáře Světové literatury v roce 1992.

Lykantrop - vlkodlak - Borel, jak je zmiňován v různých dobách a knihách, byl dlouhou dobu považován za oplzlého, zrudného a vůbec nezdravého literáta, jaký se vůbec nemá dávat číst dámám a jejich kavalerům. A opravdu: po jeho eskapádách se z literatury pro paní a dámy stávají večery pod letlampou. Ono devatenácté století - století páry - k Borelovi nebylo příliš laskavé. Vezmeme-li však Borelovu knihu do důsledků, je to několik příběhů týkajících se vztahu muže a ženy, čili ona shoda s červenou knihovnou jasná. Jenže po ní jede každý svou vlastní pěšinou a je chyba někdejších čtenářek sladkobolného Samuela Richardsona, že při četbě Borela omdlávaly, neboť se z jeho knih linul krom zatuchlého pudru i pach hníloby. Dává-li v povídce *Passereau, žák. Paříž* návrh na výstavbu továren pro sebevrahy, které by státní pokladně přinášely nemalý zisk, není divu, že byl vrstvou měšťanů vyobcován z knihovniček. Pravda, Jonathan Swift byl ve svém *Skromném návrhu* ještě důslednější, když nabízel hladovějícím pojídat svá nemluviata, navíc tuto radu podával dobré století před Borelem, ale Anglie není Francie.

V Champavertovi se tedy Borel věnuje převážně ženám, které jsou ale během krátkých a úsečných vět seznámeny s tím, že budou „znásilněny tak snadno, jako vy hrajete na spinet“. To, že se to stane během věty následující nikoliv však v popisnosti markýze de Sade, ale s převzatým slovníkem z sentimentálních románků, je Borelovou zbraní. Nadchne s tímto přístupem leckoho, zejména pak André Bretona, toho muže s obří hlavou, který neváhal zařadit Borela do své Antologie černého humoru. Pro feministky to asi není čtení radostné, ale pokud miluje feministka E. A. Poea, myslí si třeba, že to byla E. A. Poeová, Borela slupne na posezení. I když k Poeovi má Borel nejbližší jen v povídce *Don Andrea Vesalius, anatom. Madrid*, ve které tohoto úspěšného anatoma podvádí jeho mladá manželka. Lékař však její zálety vítá, uspává její milence a vykuchává je se slovy: „Vidíte, věda vám je nesmírně vděčná.“

Ostatní povídky, jež se dějí v různých časech a místech, jsou zobrazením Borelova cynického poškľebku a šokující „nemorálnost“ je mnohdy realistický příběh ze společnosti na začátku devatenáctého století ve Francii. Od nesnášlivého antisemitismu (*Dina, krásná židovka. Lyon a Jacques Barraou, tesař. Havana*) přes znásilnění chudé dívky chlípým advokátem, který ji po čase odsoudí k popravě, že hodila do kanálu novorozence, jemuž byl otcem (*Pan de l'Argentiére, žalobce*), až po již zmiňovaný úchvatný příběh o studentovi Passereauovi. V něm Borel naprosto překračuje hranice realismu a vyhrocuje svůj nevědní slovník až na ostří břitvy. Setká-li se například student Passereau se svým sokem, plukovníkem Voglandem, je jejich rozhovor v tomto duchu: „Čekáte na ženu, nemám pravdu?“ „Ne, pane, na hermafrodita.“ (s. 334) Není pak divu, že sám Borel v předmluvě vydává sám sebe za mrtvého a přiznává se k tomu, že jeho jméno nebylo Pétrus Borel, ale Champavert, který tyto povídky sepsal. Umělecká mystifikace spojená se sžíravou slinou a chutí psát dává dvacátému století lekci v tom, jak se tvoří zdařilá fikce. Spoj-

níci s nejnovejšími trendy v oblasti slovesnosti je i fakt, že pokud čtenář neprošel klasickým gymnáziem ve francouzštině, nemá šanci pochopit všechny drobné a přehlédnutelné narážky, kterými se texty jen hemží. Tím pádem se ocitá ve stejné situaci, je-li postaven před text, který vrhá svou vlastní mytologii do reálného světa. Může si vybrat co chce.

Nakladatelství H+H se s paperbackem Borelovy knížky vytáhlo. Nejen že je tištěná na jakoby zašlém, narůžovělém papíře, ale je doprovázena jak původními rytinami, tak i fotografiemi vražedných nástrojů. Dovedeme-li si vůbec představit, co to byl tzv. černý román (nebo váchalovsky „krvavý román“), můžeme radostně vykřiknout, že takové knihy ještě existují, a myslím, že tento svazek nebude stát zradu.

Stejně jako čtení pro ženy mají i nemorální povídky poučení, jehož by se měly dívky a paní držet, aby se neztratily uprostřed tolik odporného světa, který se sice mění v detailech, ale jinak zůstává stále stejný. Jedno z nich použiji na závěr, aby se poučili i ti, kterým jméno Pétrus Borel i přes toto agitování zůstává nadále spojeno s něčím ohavným, o čem už prababička říkala, že se to nesmí číst:

„Vy, které dospíváte, i vy, které jste už dospěly, zde je poučení, které si z tohoto příběhu můžete odnést: pokud je to možné, neberte si za manžela doktora z fakulty, člena Akademie věd historických a archeologických a navíc Nesmrtelného z Akademie o čtyřiceti křeslech, která sepisuje nesmyslný slovník, a to i kdybyste k tomu muži plály kdovíjakou vášni.“

MICHAL JARĚŠ

Řeznickej kluk Patricka McCabea a úskalí překladu

Většina z nás má brněnské nakladatelství Host v povědomí coby vydavatele kvalitní české prózy. Možná proto někoho překvapí jeho nejnovejší nakladatelský počin - v českém překladu tu totiž vychází kniha irského spisovatele **Patricka McCabea Řeznickej kluk** (překlad Sylva Ficová). Ale to zdaleka není jediný překvapení. To druhé, to horší na čtenáře čeká v průběhu četby. Kniha se totiž moc nedá číst - překlad není až na výjimky nic moc, místy je přímo mizerný (některé věty připomínají češtinu jen hodně vzdáleně) a o nějakém redakčním zpracování nemůže být ani řeč. Host se tak směle postavil po bok dalšího moravského „barbara překladové literatury“, olomoucké Votobie.

Je to škoda nejenom kvůli reputaci nakladatelství, ale také kvůli McCabeovi. Nemyslím si sice, že by *Řeznickej kluk* byl „jedním z nejvýznamnějších irských románů tohoto století“, jak uvádí citát z recenze na přebalu knihy, to zní přece jen trochu nadneseně, ale rozhodně to je román více než dobrý, což ostatně dokládá i jeho nominace na prestižní Booker Prize. Je to však také román ošidný - jeho skutečná síla vychází najevo při být jen letmém nahlédnutí do textu anglického originálu. Spočívá v minuciózní práci s jazykem, kdy se v průběhu celého textu prolíná několik jazykových rovin a jemně odstíny jazyka odrážejí hnutí a nálady choré mysli hlavního hrdiny. V této knize není určující děj. Fabule ostatně není nikterak bohatá a spíše slouží jako nosník pro McCabeův básnický jazyk. Právě jazyk sám je hlavním hrdinou a také veškerým podstatným děním tohoto románu.

Tento aspekt knihy, alespoň mák ten dojem, v českém překladu chybí. Překladatelka se nepochybně snažila, seč mohla, nicméně bez valného výsledku. Mám-li být upřímný, obdivuji ji, že se do tak obtížného textu vůbec pustila, protože s autorovým osobitým rukopisem by nepochybně zápolil každý, i sebezkušenější překladatel. Odvaha prostě není vše. Postavíme-li vedle sebe anglický a český text, dostaneme dvě úplně rozdílné knihy. Ano, líčený děj se shoduje, ale jak jsem již uvedl, to není na knize to podstatné. Tím naopak je skutečnost, že v českém překladu je McCabeova jazyková brilance ta tam. Namísto toho je český text nivelizován na jednu rovinu. Ale asi není možné vše svalovat na překladatelku, nako-

nec některé pasáže v knize znějí velice dobře, bohužel je jich však pomálu. Svůj díl viny nepochybně nese i odpovědný redaktor. Jak jinak si totiž vysvětlit, že do výsledné podoby textu prošly věty typu: „Jakmile jsem vyšel z domovních dveří, začal jsem prostě jít“ (str. 35). A to je jen nejextrémnější případ, jinak text oplývá anglicismy, doslova převádí některá frazeologická spojení, krátce řečeno najdou se zde nešvary, jakými se několik posledních let vyznačují překlady z angličtiny.

A jak se to má s vlastním McCabeovým románem? Ten vlastně v češtině nemáme, protože to, co je na autorově knize důležité, zůstává (z valné části) českému čtenáři skryto. Jistě to také není román typu Huckleberryho Finna, jak se snaží vsugerovat bonmot na přebalu - je to kniha, povšechně řečeno, jež v pohybech jazyka prozkoumává temné kontury šilenství, a to šilenství absolutního, vedoucího až k brutální vraždě, ale to bych prozradil příliš...

LADISLAV NAGY

Encyklopedie jihočeské metropole

Encyklopedie se staly nezbytným doplňkem knihoven všech institucí i jednotlivců. V moderní době, kdy se na nás ze všech stran valí stále více a více informací, není dost dobře možné spoléhat se výhradně na vlastní vědomost a paměť. Encyklopedie jsou nám pak poměrně spolehlivým pomocníkem, který v krátké době zprostředkuje odpověď na nejrůznější otázky. V poslední době zažívají encyklopedie svůj nový boom. Není se čemu divit, vždyť příručky minulých desetiletí jsou nechvalně známé svou selektivní a zkrslující metodou, jejímž cílem bylo vymazat nepohodlné události a osobnosti z našeho povědomí. Sestavit skutečně reprezentativní encyklopedii však není jednoduché, práce na ní se může protáhnout i na několik let či desetiletí, jak můžeme vidět na projektu přípravy moderní všeobecné encyklopedie. Poněkud snazší je vydávat příručky specializované. Čtenáři již měli možnost zakoupit si nejrůznější slovníky typu Kdo byl (je) kdo, publikace, se kterou nyní přišla na trh českobudějovická agentura Nebe, s. r. o., je stylem svého zpracování v této oblasti novinkou. Jedná se o **Encyklopedii Českých Budějovic**, tedy o dílo, které se nevynechává ani tak tematicky jako teritoriálně.

Podle slov členů redakčního týmu je hlavním cílem encyklopedie sjednotit informace o dějinách Českých Budějovic, které dosud byly roztržité v dílčích studiích a článcích, v jeden kompaktní celek. Můžeme se ptát, proč autoři nezvolili klasickou formu zpracování dějin města. Zřejmě by jim umožnila ponořit se hlouběji do minulosti a celistvěji představit vývoj města a jeho částí. Na druhou stranu by čtenáři „klasických dějin“ města přišli o řadu informací, které encyklopedické zpracování nabízí. Spousta tabulek, grafů a přehledů by se do běžného knižního zpracování asi nevešla, nehledě na to, že u jakýchkoli dějin bývá kladen důraz na politické události. Ostatní kapitoly věnované kultuře, hospodářství či správě pak mnohdy působí dojmem jakéhosi nekonzistentního přídavku, s jehož komponováním do politického vývoje si autoři často nevědí rady. Tento problém u encyklopedie přirozeně odpadá. Její „fragmentovitost“ je naopak předností, protože čtenáře bez dlouhého hledání dovede k cíli. Navíc jednotlivá hesla jsou i zde provázána - autoři zvolili vhodný systém odkazů, který čtenáře přímo nabádá pátrat po dalších souvislostech. Snad jen jediný nedostatek lze zpracování hesel vytknout. Redaktoři v předmluvě vysvětlují, že v případech, kdy neznali datum úmrtí určité osoby, uvádějí pouze datum narození. Tak ovšem postupují i tehdy, pokud daná osoba ještě nezemřela. U osob z dávné minulosti si čtenář pravý stav věcí domyslí, těžko ho však odhadne u lidí narozených počátkem tohoto století. Zde by stačilo pro nejisté datum úmrtí použít otazník. Naopak velkým kladem zpracování je stručný bibliografický záznam na konci každého hesla, který nasměřuje zájemce o hlubší problematiku k dalším informacím. Jednotlivé bibliografické odkazy jsou pak shrnuty na konci kni-

hy, kde je možné nalézt i soupis použitých archivních pramenů. V této souvislosti by bylo vhodné připojit i rejstřík, a to i přesto, že autoři v předmluvě encyklopedie na jeho absenci sami upozorňují. Pro zájemce, který nehledá konkrétní informace, pouze se chce dozvědět o Českých Budějovicích něco nového, by orientace podle rejstříku byla jednodušší.

Dostáváme se k tomu, co je vlastním obsahem encyklopedie. Bez zmíněného rejstříku je těžké postihnout přesnou strukturu hesel a odhadnout jejich vyváženost. Nicméně prolistování knihy i připojený seznam více než stovky autorů - specialistů v různých oborech - napoví, že 1200 hesel a 1500 ilustrací a doprovodného materiálu vytváří skutečně pestrý celek, kde si snad každý přijde na své. Kromě vlastních dějin Českých Budějovic a okolních obcí je zde možné nalézt informace o architektonickém vývoji, o nejrůznějších památkách, významných rodácích, ale i o kulturních, vědeckých, hospodářských a politických institucích, spolcích, sportovních klubech, časopisech a novinách, které jsou spjaty s touto jihočeskou metropolí. Právě široký záběr encyklopedie je jejím dalším přínosem, neboť díky této formě je možné oslovit daleko více čtenářů, než by zaujaly samotné dějiny města. Vždyť kdo by si nechtěl přečíst něco o „svě“ ulici, ve které bydlí, či o „svém“ podniku, ve kterém pracuje? Spektrum informací, které encyklopedie obsahuje, však může být zajímavé nejenom pro obyvatele daného regionu. Ukazuje totiž, jak je možné spojit obecné pojmy s konkrétními událostmi - na rozdíl od všeobecné encyklopedie, kde k hledanému pojmu nalezneme pouze obecnou definici, můžeme na takto zaměřené encyklopedii vidět, co daný pojem znamenal v místním prostředí.

Dobrá dojem z vydavatelského počínu agentury Nebe umocní i skutečně výpravné zpracování téměř šestisetstránkové encyklopedie. Použitím lesklého křídového papíru, šité vazby i pevných desek vznikla opravdu důstojná publikace, která může své město hrdě reprezentovat. Z tohoto hlediska pak nelze ani cenu považovat za přemrštěnou - ostatně se na vydání podílela i celá řada sponzorů. Lze jen doufat, že českobudějovická agentura Nebe bude v podobných projektech pokračovat a že se jejím činem budou inspirovat i další vydavatelství i města.

ALICE KLÁŠTERSKÁ

Gustav Mahler - současník budoucnosti

Nebyvalo v Čechách příliš zvykem vydávat vědecká nebo vědecko-populární díla „západních“ autorů. Snad proto se k nám kniha významného rakouského hudebního sociologa **Kurta Blaukopfa**, věnovaná skladateli Gustavu Mahlerovi, dostává až nyní - přestože byla poprvé vydána roku 1969 a vzápětí přeložena do šesti jazyků. Už tato první verze knihy znamenala pro Blaukopfa podle jeho vlastních slov třicet let příprav a práce. Každé další vydání pak doplňoval a případně upravoval podle postupujícího vývoje mahlerovského badání.

Učinil tak i pro českou podobu díla, kterou z německého vydání z roku 1989 nakladatelství Bärenreiter přeložily Jitka Ludová (sama významná mahlerovská badatelka a autorka publikace „Gustav Mahler a Praha“) a Eva Pátková.

Není důvod se domnívat, že originál Kurta Blaukopfa je méně významný než česká podoba knihy, jež nese časem čím dál tím výstižnější titul **Gustav Mahler - současník budoucnosti**. Kniha vydalo nakladatelství H&H v roce 1998, má 240 stran, 4 listy obrazových příloh, které se váží především k Mahlerovu rodišti v Kalištích u Humpolce a skladatelovým pozdějším pražským pobytům, dále kopie dobových dokumentů v textu, rejstřík Mahlerova díla a jmenový a věcný rejstřík. To však zdaleka není to nejpodstatnější. Podstatný je způsob, jakým se Kurt Blaukopf zmocňuje tématu, zdánlivě bezbřehého. Blaukopf není muzikolog. Je hudební sociolog, a jak se píše na předšáde knihy, zabývá se v současné době zejména studiem empirických tradic v historiografii umění

a hudby ve Vídni a v Praze. Tento záběr na náš středoevropský prostor, rozkrývání vztahů a souvislostí z tohoto zorného úhlu - se samozřejmě znalostí jednotlivých místních a dobových specifik - prostupuje celý jeho mahlerovský vrátek. Kniha je tak objemná po mnoha stránkách. Blaukopfův hutný text, smysl pro zkratku a vtip, výstižné formulace bez zbytečných rozkladů současně čtenáře popohání v četbě kupředu, ale zároveň ho nutí k soustředěnému vnímání napsaného. Přiznávám, že jsem mnohé odstavce četla dvakrát, abych si vychutnala výstižné formulace a „usadila si v hlavě“ množství informací. Je tu totiž mnoho nového nejen o Gustavu Mahlerovi samotném - kniha snad představuje první u nás dostupnou ucelenou biografii skladatele, ale zároveň je čtenáři dopřáno seznámit se důvěrně s prostředím, ve kterém se Mahler pohyboval, a s lidmi, se kterými se stýkal. Autor navíc proniká i do politických, společenských, národnostních a kulturních poměrů, do kterých se Mahler v roce 1860 v Kalištích narodil, v Jihlavě a ve Vídni vyrůstal a jako „Evropán“ později působil a žil. Ať už to bylo v Lublani, Olomouci, Kasselu, Praze, Lipsku, Budapešti, Hamburku, Vídni nebo v New Yorku.

Kurt Blaukopf pracuje s některými málo známými dokumenty a osvětluje tak z nových úhlů klíčové momenty v životě Gustava Mahlera - například okolnosti, provažující Mahlerův odjezd na studia na vídeňskou konzervatoř, kde rodině v rozhodování pomohl a mladému Mahlerovi výrazně přispěl jistý pan Schwarz z Moravan. Ovšem už v tomto momentu si čtenář uvědomí, že Gustav Mahler nebyl žádný životem smýkající rozevlátý romantický umělec, že od samého počátku dobře věděl, čeho chce dosáhnout, věděl, i jak toho lze dosáhnout, a také toho dosáhl. Bez vědomí souvislostí, které předkládá Blaukopf, by se takový obraz těžko formoval. Právě toto vědomí souvislostí a společenského zakotvení Mahlera hudebníka a Mahlera člověka je pro autora-sociologa tak typické a pro čtenáře obohacující.

Dovídáme se o situaci ve středoevropských koncertních sálích a operních divadlech, o způsobech tehdejší práce těchto institucí, o tenkých nitkách vlivu známosti a konkurence, o tehdejší dirigentské praxi a práci, o úrovni operních ansámbľů i publika.

Domnívám se, že vzhledem k autorovu sociologickému zaměření je zcela přirozené, že je tu pro nás možná překvapivě věnována pozornost stejnému, ne-li větší měrou Mahleru-dirigentovi jako Mahleru-skladateli. Současníci ovšem dlouho vnímali pouze Mahleru-dirigenta a on sám si na svou kompoziční práci rezervoval vždy jen prázdniny - zbytek roku patřil plně divadelnímu a opernímu provozu. Ovšem na pozadí této divadelní scény se postupně rýsuje Mahler-skladatel, vědomý si svého poslání a tvůrčích schopností. Blaukopf také boří některé mýty: například onen o vyhnání Mahlera z většiny jeho divadelních angažmá, o Mahlerovi jako dirigentu-samoukovi, o jeho nespoločenském a netaktickém chování, o nešťastném období stráveném v New Yorku... Vysvětluje srozumitelně Mahlerovy úzké svazky s jihlavskou rodinou, konkrétně s oběma mladšími sestrami. Citlivě uvádí na pravou míru legendy o Mahlerově vztahu ze zpěvačkou Annou Mildenburgovou v Hamburku i vztahy k jiným ženám, pro které měl Mahler zřejmě jistou slabost i osobní kouzlo, pozdější manželka Alma nebyla výjimkou - což je opět možná překvapivě zjištění pro toho, kdo se s Mistrem setká až v jeho pozdějších letech. Vykládá tu i zdánlivě nepochopitelný rozpor skladatele Mahlera, nenávidějícího divadelní provoz nebo spíš divadelní šlendrián a přitom světově uznávaného dirigenta nové, moderní generace, zaměřeného nejen na perfektní - pro současníky až příliš perfektní - hudební nastudování díla, ale na operu jako celek včetně scénického ztvárnění v zmodernizovaném duchu jeho milovaného Wagnera.

Ovšem není mým úkolem ani úmyslem převyprávět tu obsah knihy o Gustavu Mahlerovi, o lidsky i umělecky tak složité osobnosti. Myslím, že ne náhodou věnoval Kurt Blaukopf úvodní kapitoly své knihy „pracovnímu“ setkání psycholožky Sigmunda Freuda s padesátiletým Mahlerem v srpnu roku 1910 v holandském Leidenu a citu-

je zde Freudovu písemnou zmínku o této schůzce, končící slovy: „Bylo to, jako by člověk razil hlubokou šachtu záhadnou stavbou.“ Kurt Blaukopf si zřejmě při svém objevování Mahlera připadal obdobně. Sledovat ho krok za krokem je však nádherné dobrodružství.

JANA VAŠATOVÁ

Časopis

Živel č. 11

Za jedenáct čísel své existence se Živel stal dostatečně známým fenoménem na naší časopisecké scéně. Zvláštní pozornost si pak zaslouží poslední čísla s monotematickým zaměřením. A tak po architektuře a pornografii se nám do ruky dostává Londýn, tedy číslo věnované anglické metropoli. Zcela v intencích zájmů redaktorů Živlu se časopis věnuje klubovému životu, hudební scéně, životu ulice a elektronicko-hudebnímu undergroundu vůbec. Tedy témata již obvyklá, nyní pouze z Čech přenesená do londýnského prostředí. Převážná část těchto článků je reportážního charakteru, ale co taky očekávat jiného od krátké návštěvy? A tak nezbyvá než se spokojit se stručným průvodcem po londýnském klubovém a hudebním životě. Krátce je zaznamenán i život časopisecký.

Zcela jiného zaměření jsou dva články Šárky Halašové, které jsou věnovány modernímu pohanství, hnutí Wicca, čarodějnictví a kultu přírody a které jsou doplněny i soupisem anglických a českých knih na dané téma. Pohanské vyznání Šárky Halašové obsahuje sice spoustu důvodů, proč by se člověk měl nebo mohl stát pohanem, ale vesměs jsou to důvody a fakta, které je slyšet i odjinud. Pro někoho mohou být přesvědčivé, pro jiného asi stěžejí. S tématem úzce souvisí i příspěvek Ivana Adamoviče z návštěvy okultního londýnského (jak jinak) knihkupectví Atlantis. Celkově je téma pohanství zpracováno spíše informativně a fakta zde uváděná jsou víceméně známá.

Jsou však i oblasti, ve kterých je Živel dosud nedostižný a novátorský.

Jako jediný z českých časopisů se v neobvyklé míře soustavně věnuje mapování kulturního a společenského dění v kyberprostoru a kyberpunku. Nové číslo přináší rozhovor s Douglasem Rushkoffem, z jehož knihy Kyberie, kterou Živel chystá k vydání, již byly v jednom z předchozích číselch otištěny ukázky. Rushkoff nabízí poněkud skeptický pohled na historii a úpadek kyberkultury a její zneužití byznysem. Odstup od konzumního života, který je manipulován médiem a v němž televize pomocí programů „programuje“ své diváky. Pokud vám Rushkoffova analýza současnosti nestačila, potom lze doporučit elektronický časopis CTHEORY (www.ctheory.com) Arthura a Marilouise Krokerových.

K dalším článkům z této oblasti patří koláž poznámek o kyberfeminismu Girls needs modems. Jako zástupce opačného pohledu necitím potřebu vyjadřovat se k tomuto tématu, a tak pouze jednou poněkud překvapující ukázkou „Ženy a jiní mimozemšťané představují neuvěřitelně disproportionální množství schizofreniků udržovaných uklidňujícími pilulkami a léky proti schizofrenii.“ *Sadie Plantová* (str. 74).

Z hlediska literatury se sluší připomenout, že Živel přináší i překlady dvou britských autorů, Irwinga Welshe a Johna Kinga. První je znám především jako autor knihy Trainspotting, která posloužila jako předloha stejnojmennému a do jisté míry kultovnímu filmu uváděnému i v českých kinech. Druhá ukázka je z prostředí anglických fotbalových fanoušků.

Jedenácté číslo sice nepřináší tak kontroverzní téma jako předchozí, věnované pornografii, ale i ono si pro čtenáře zachovalo atraktivní obsah a tradičně výraznou grafiku. Doufáme, že tento trend nedozná změny. Na závěr tohoto krátkého zastavení jenom poznámka, že by bylo podivné, aby časopis žijící v symbióze s moderními technologiemi neměl své vlastní internetové stránky. Zde je jejich adresa: www.zivel.cz

PAVEL KOTRLA

Paměťin, vynálezce a – eskamotér

Po propuštění nešel daleko - jen do Jaroměře, kde už na něho čekala jeho milá Anna z Zeillenthalu. To byl zřejmě další, a snad nejzávažnější důvod Patřčkovy zoufalé snahy zbavit se bílého kabátu, důvod, o kterém ve svých prosebných listech pomlčel. Anna z Zeillenthalu byla ve skutečnosti Anna Konvičková, nemanželské dítě Cecilie Konvičkové a poručíka barona Josefa z Zeillenthalu. Na svém (nelegitimním) šlechtickém původu si zakládala tolik, že to nakonec proniklo i do matrik a jiných úředních spisů. Její matka Cecilie se později provdala za truhláře Františka Šermerta, v jehož jaroměřském domku našel nyní i Patřčka svůj nový domov. Brzy přišly děti: 1824 Evženie, 1825 Bibiana, 1829 Adéla a 1832 Viktorin. Patřčka se k dětem hlásil, ale sňatek odkládal, patrně proto, že se nemohl vykákat zajištěnou existencí. O tu šlo především. Nejvíce nadějí Patřčka skládal ve své učitelské jméno. Rozhodující doporučení svých didaktických schopností však viděl ve svém zvláštním mnemonickém systému, kterého pravděpodobně užíval již za svého působení ve vojenském „štútu“. Mnemonika (též mnemotechnika neboli „paměťtuma“) je prastará nauka, jak zmnobonásobit kapacitu lidské paměti a operativně ji využívat. Často byla rozvíjena jako tajné umění různými šarlatány; pěstovali ji ale také velcí filozofové a vědci jako Raimundus Lullus, G. W. Leibniz nebo náš J. A. Komenský. Rozvoj věd a průmyslu na přelomu 18. století oživil pokusy o vypracování metody, která by umožnila lidem osvojit si prudce rostoucí množství teoretických i praktických poznatků - bez jejich vážného studia. Byla vymyšlena řada víceméně originálních postupů a praktik, které vedly ke skutečně neuvěřitelným, a proto velmi efektním výsledkům, i když jejich praktická použitelnost byla sporná, neboť podstatou těchto metod bylo nahrazování logických souvislostí souvislostmi odjinud převzatými nebo uměle konstruovanými.

O Patřčkově vlastním mnemonickém systému mnoho nevíme; je to důsledek tajnostkárství, jímž si chtěl - jako mnozí jiní - zajistit monopol na svůj „vynález“. Líčení jeho veřejných vystoupení jeho současníky však prozrazuje, že užíval známých postupů, které snad upravil nebo zdokonalil. Pro ilustraci uvedme metodu „mnemonické míst“. Mnemonická místa nám mají být jistota pořadí představ, slov, čísel apod., jež samy o sobě navzájem nijak nesouvisí. Mnemonika dosahuje jistoty pořadí takových předmětů tím, že je přiřadí k řadě předmětů apod., jejichž reálná posloupnost je pevná a zcela jasná. Nejvhodnější (a již antického původu) jsou „místa“, která nám poskytují běžná obytná místa. Na každou stěnu lze fixovat 5 „míst“, na strop též; celkem máme tedy v jednom pokoji 25 mnemonických míst. Začínáme vlevo u vchodu a postupujeme doprava kolem místnosti; „místa“ na stropě přijdou až nakonec. Tento způsob umožňuje např. takový efektní kousek, jako je jmenování každého pátého (sedmého, patnáctého) z řady předmětů, jejichž pořadí bylo dříve stanoveno a mnemonikovi nadiktováno. Mnemonické „místnosti“ lze samozřejmě dále kombinovat v mnemonické „domy“, ty opět v mnemonické „města“ atd. Tak kupř. při memorování dějepisu obdrží každé století jeden mnemonický „dům“, každá epocha jednu mnemonickou „čtvrť“, takže dějiny určitého národa jsou umístěny v jednom mnemonickém „městě“. Patřčka zřejmě také používal metody numerických slov, číselných tabulek a mnemonických obrazů. Těmto postupům ovšem bylo třeba se naučit a hlavně nabýt obratnosti v jejich používání; bez práce by mnemonika sama nevedla k ničemu. Při své od přírody dobré paměti a při své houževnatosti dosahoval Patřčka za pomoci mnemonických prostředků fascinujících výsledků. Protože byl přesvědčen o všeobecné použitelnosti svého systému a o jeho prospěšnosti při studiu a ve vědě, domáhal se úředního přezkoušení svých schopností a povolení veřejně své mnemonické umění předvádět. V červenci 1824 mu gubernium povolilo na zkoušku veřejnou produkci „U Doušů“ v Praze na Koňském trhu. Demonstrace Patřčkova mnemonického umění dopadla nadobycí dobře. J. K. Tyl vzpomínal po letech, jak M. S. Patřčka „před ostrými soudci veřejných důkazů o zvláštní paměti své dal“. „I taněť mi ještě na myslí,“ pokračoval, „jak jsme se, tehdejší mladíkové, radovali, vidouce, jak jeden z vlastenců pěknými schopnostmi před světem se leskne.“ I podle

úředního protokolu guberniálního komisaře Haina byly Patřčkovy ukázky přijaty s obdivem, „neboť v nich dokonale prokázal mimořádnou sílu své paměti“. Přesto přiznalo gubernium Patřčkově mnemonice „význam pouze artistický“; dalo však Patřčkově aspoň povolení k šestiměsíčnímu turné po Čechách. Patřčka pak vystupoval se svým uměním v řadě východočeských měst, mj. i v Solnici a v Rychnově nad Kněžnou. O jeho představení v Rychnově referovala nadšeně M. D. Rettigová v *Čechoslovu*. Podobné cesty po českých městech podnikl Patřčka také v letech 1826 a 1828.

Avšak současně s mnemonikou zabýval se Patřčka od počátku své civilní existence intenzivně též přírodními vědami - astronomií, fyzikou, chemií - a technikou. Ještě z dob vojny se datuje jeho spolupráce se setnikem 18. pluku baronem Vilémem von Biela, který v r. 1826 v Josefově objevil při svých pozorováních periodickou vlasatci, jež byla nazvána jeho jménem. Biela byl za svůj objev, při němž mu asistoval Patřčka, jmenován členem

Michal Silorad Patřčka lidový buditel, voják a vynálezce Jaromír Loužil

Královské české společnosti nauk. Patřčka podal o jeho objevu zprávu do „Dopisovatele pro Čechy a Moravany“.

O Patřčkových mechanických, chemických a pyrotechnických vynálezech, při jejichž zhotovení mu pomáhal jeho tchán Šermert, nám poskytuje jakousi představu jejich soupis, který připojil v roce 1828 k žádosti o finanční podporu na jejich dokončení, adresovanou přáteli-vlastenci J. L. Zieglerovi:

„Vynálezy, jež do jara hotové budu mít k ukázání: 1. Plavno, stroj, v němž se lehce přes vodu plavit lze a každé potopení nemožné. 2. Hasič, stroj, jímž se voda do ohně ne pramenem, nýbrž hromadou házetí může. 3. Hubice, stroj ku potírání vojsk nepřátelských a vyhubení měst, bez prachu. 4. K tomu puškavky, jež toliko v okamžení dopadnutí puknou a zapálí, bez prachu. 5. Podobné, jenž se toliko do vody uvržené zapálí a hubí. 6. Dělo, studeným železem k vypálení, bez prachu. 7. Stroj, jenž pouhým měchem těžké stroje pohání. 8. Ochechule, stroj nový hudební, přelíbý. 9. Melodion, stroj nový hudební, velmi mistrný.“

Jako většiny vynálezců chyběly Patřčkovi k realizaci jeho plánů peníze. A z čeho měl být živ on sám a jeho rodina? Dočasně literárně nadeničil u vlasteneckého vydavatele a tiskaře J. H. Pospíšila v Hradci Králové, bez úspěchů se ucházel o učitelské místo v Kutné Hoře, pak vyučoval soukromě a znovu a znovu prosil své přátele, zejména V. Hanku, aby mu pomohli najít nějaké zaměstnání, které by mu umožnilo pokračovat v jeho pokusech. Když bylo nejhůř, rozběhl se do Vídně, aby nabídl své objevy a vynálezy vojenského významu přímo státu. Patřčkova suplika císaři vrhá zajímavé světlo na jeho povahu i činnost: „Vaše Veličenstvo!

Podepsanému se podařilo učinit po dlouholetém bádání v oblasti mechaniky a fyziky objev, který může přivodit ve válečnictví vlasti mimořádné výsledky nejdůležitějších následků. Uvedený objev spočívá ve vysoce jednoduchém, avšak neomylně působícím fyzikálně mechanickém rozněcovacím zařízení bez soukolí a per, kterého může být použito trojím způsobem, totiž: 1. Způsob. K zanicení dojde okamžitě, jakmile nepřítel pohne předmětem k tomu určeným. 2. Způsob. K zanicení dojde tímž způsobem, nenásleduje však okamžitě, nýbrž teprve po uplynutí několika hodin nebo dnů, podle toho, jak bylo předem uznáno za vhodné. 3. Způsob. K zanicení dojde pouze působením mechanismu bez dalšího zásahu kohokoliv v době několika hodin nebo i více týdnů.

Každého z těchto zařízení může být použito nejručnějším způsobem, může být položeno dlouhou dobu napřed a v nutném případě opět také beze škody i nebezpečí vyzvednuto. Tak lze nepříteli nejen přivodit na každém kroku jeho postupu zkažu, nýbrž mohou mu být za-

SAUVILLOST SUVILLOSTI

sazeny nejcitelnější rány tam a tehdy, kdy by to nejméně očekávala.

Podepsaný považuje za svou nejsvětější povinnost nabídnout svůj vynález v nejhlubší úctě Vašemu Veličenstvu ku prospěchu státu a prosí co nejponíženi, aby mu bylo umožněno dokázat jeho tvrzení impozantními experimenty před komisí ustanovenou k tomu z nejvyššího rozkazu.

Dále se podepsanému podařilo jako učitel ve vychovávacím ústavu 21. pluku Alberta hraběte Gyulaie v Josefově navrhnout systém, podle něhož lze lidskou paměť v krátké době rozvinout k neuvěřitelné dokonalosti, jak o tom sám na sobě podal dostatečný důkaz na

pražské universitě. Prosí proto, aby směl také v sídelním městě Vídně předvést a dokázat své umění, jímž by bylo možno zvýšit píli studujících a čelit rozmáhajícímu se povrchnímu a planému vědění.

Podepsaný je však od dětství uvržen ve vír nejrozmanitějších poměrů, plných nejnepříznivějších okolností a těžkých neštěstí, a není proto s to využít v tak těžkém postavení svých vědomostí, které získal pouze namáhavým sebevzděláním, ve prospěch státu; s důvěrou spěchal z Čech 50 mil pěšky, aby se Vašemu Veličenstvu vrhl k nohám a aby prosil o nejvyšší nejmiloslivější ochranu a předběžnou podporu. Odvažuje se toho s pevným vědomím a nejhlubším přesvědčením, že vše alespoň zčásti nahradí neúnavnou prací a nevroutnější oddaností vlastní, píli a neotřesitelnou věrností.

Michal Patřčka,
paměťin a spisovatel.“

Dvorská válečná rada, které císař Patřčkův dopis předal k vyřízení, vzala sdělení vlasteneckého samouka kupodivu vážně; v listopadu 1831 si dala šestičlenná komise v pevnosti Josefově předvést Patřčkovy přístroje. O zkouškách se zachoval podrobný protokol; soud komise vyzněl příznivě. Patřčka se v závěru protokolu zavázal, že své vynálezy ještě zdokonalí, a připojil žádost, aby byl přijat do státní služby (nejlépe na nějakou polytechnickou školu), která by mu umožnila pokračovat ve vynálezecké práci.

V dubnu roku 1832 předvedl Patřčka znovu svůj mnemonický systém „v síni Klementinských“ pražské universitě. Zkouška vzbudila značnou pozornost, ale ozvaly se i výhrady; bližší podrobnosti nejsou bohužel známy. V každém případě ještě za svého pobytu v Praze ohlásil Patřčka guberniu nový „umělý stroj zvaný Mechanikon“ a požádal o povolení veřejně ho předvádět. O Patřčkových experimentech a vynálezech se dochovaly i zprávy současníků. Šermertův tovaryš František Holzpach např. vyprávěl, že Patřčka sestrojil se Šermertem „dřevěného koně, na němž seděl až do České Skalice“ (tj. 12 km); „točil klikou a mašina sama pádila kupředu“. Byl to snad onen záhadný mechanikon uvedený v žádosti ke guberniu? Nebo při sestrojil hudební nástroj podobný malým varhánkám; „stroj ten měl klapy, klávesy, podnužky, na něž když se šlapalo, šly měchy a smyčce na struny hrály“. Byla to snad ona v dopise Zieglerovi zmiňovaná Ochechule či Melodion? Také prý předváděl v Jaroměři „na louži u Chmelíkových na Obci“ lodičky poháněné rozsvíceným světlem. O tom, že Patřčka měl tehdy již určité jméno jako mechanik a vynálezce, svědčí skutečnost, že s ním Fr. Palacký počítal v r. 1829 jako s autorem příslušných hesel ve svém projektu české encyklopedie, jehož realizaci ovšem rakouské úřady znemožnily.

Avšak štěstí Patřčkovi nepálo; po každém malém úspěchu následoval vzápětí velký

neúspěch. V roce 1832 obdržel úřední vyznamenání, že se všechny jeho vojenské vynálezy zamítají. Vrchní ředitel továrny na zbraně generálmajor von Berwaldo ve svém vyjádření k protokolu vojenské komise uvedl, že Patřčkovy vynálezy nejsou nové a že jsou příliš nebezpečné. Pražská univerzita se vyslovila záporně k Patřčkově žádosti o zavedení jeho mnemonického systému do škol. Dvorním dekretem byla také odmítnuta Patřčkova žádost o povolení mnemonických produkcí v hlavním městě monarchie Vídně. V roce 1834 ho vyhnala z Jaroměře povodeň, která zaplavila Šermertův domek a dílnu. Vydal se znovu na cesty po českém venkově, aby si veřejnými vystoupeními vydělal aspoň na nuzné živobytí. Tak je spisovatel a vynálezce M. S. Patřčka stále více stlačován do role potulného komedianta, eskamotéra a demonstrátora technických kuriozit. Jeho program nám prozrazuje žádost o povolení představení, kterou odezdal guberniu v červenci 1834: V první části předváděl své mnemonické umění; ve 2. části zpíval vlastenecké a humoristické písně (česky i německy), které sám napsal i zhudebnil, za doprovodu jím sestrojené „Eufonharfy“. Ve 3. části deklamoval své vlastní české a německé básně, ve 4. části předváděl různá kouzla z „přirozené magie“ (např. továrna na vejce, loterní věštec, nevěsta ve skříni, žních v láhvi atd.). V 5. části konečně ukazoval různé vlastní vynálezy, celkem na osmdesát předmětů (např. zařízení zabraňující utonutí; vozidlo, které se nemůže ve vodě ani převrátit, ani potopit; vrhací stroj; zařízení umožňující pobyt pod vodou bez potápěčského zvonu; vrhací kotva; korespondenční šíp; stroj na zachraňování osob z vyšších poschodí hořících domů; šplhací kleště; zmenšení tření na osách kol; zatloukač kůlů; trhání skal na venkově bez nebezpečí; zařízení umožňující sestoupení do sklepů naplněných dusivým plynem). Stojí za povšimnutí, že kromě všelijakých hříček a kuriozit obsahuje tento seznam i vynálezy praktického rázu, v nichž se odrážejí zájmy a potřeby průmýslu.

Poslední léta Patřčkova života jsou vyplněna již jen zoufalým pokusem o uhájení holé existence. Ještě třikrát požádal o povolení veřejných produkcí (1835, 1836, 1837), ale pro nemoc, zřejmě tuberkulózu, jich mohl využít jen zčásti. Zjara roku 1835 se v souvislosti s epidemií cholery Patřčkův zdravotní stav zhoršil natolik, že musel počítat se smrtí. Tehdy se teprve rozhodl k sňatku se svou celoživotní družkou Annou Konvičkovou. 28. dubna 1835 se konala bez ohlásek svatba „in articulo mortis“. Koncem roku 1837 vyhořel k dovršení neštěstí Šermertův domek; přítom vzala za své většina modelů Patřčkových vynálezů. Šermert sám upadl do dluhů, jeho majetek byl prodán v dražbě (za 291 zl.) a nový majitel Václav Martínek vyhnal pohořelého obyvatele na ulici. Sedmdesátiletý Šermert a Anna Patřčková se čtyřmi dětmi a těžce nemocným mužem se v zoufalství uchýlili do opuštěného polozbořeného „Čejkova domu“ čp. 3 u kostela sv. Mikuláše. M. S. Patřčka tam musel být odvezen - na trakaři. Zemřel krátce nato, 25. dubna 1838. Kde byl pochován, není známo.

„Ztratili jsme Čecha věrného...“, psal ve svých *Květech* v květnu 1838 Josef Kajetán Tyl, „jíž opět z polabských strání truchlivé zvěsty o bídném konci života pilného a vtipného M. S. Patřčky k nám zaznívají! Muž tento zkušně a zběhlý ve všech téměř obyčejných vědomostech, podivuhodnou pamětí obdařený, schopný zvláště v mechanickém umění, ale nedosti stálý v předsevzetích svých, zemřel tohoto měsíce v Jaroměři u veliké nuznosti.“

Výtka nestálosti se však nezdá být spravedlivá. Málokdo z Patřčkových vrstevníků projevil tolik vytrvalosti a houževnatosti při sledování svých cílů jako on. Možná že Tylovi vadila přílišná šíře Patřčkových zájmů, že by si byl přál, aby se věnoval pouze vlastenecké literatuře. Ve svém stručném oznámení Patřčkovy smrti Tyl slíbil, že o jeho smutném konci přinese ještě bližší podrobnosti, ale k tomu již nedošlo. Po letech (1841) Tyl ještě jednou připomněl Patřčkovo památku a vyzval k vydání výboru z jeho prací; ale jeho výzva zapadla bez odezvy. M. S. Patřčka upadl postupně v zapomenutí - až mu dal ve svém díle (F. L. Věk, U nás) ještě jednou ožít Alois Jirásek. (koniec)